

Reeds verschenen in deze serie:

**Deel 1 - In Genève geroepen - Uit Genève
verbannen - Naar Genève teruggeleid.**

Deel 2 - Op de oefenschool in Straatsburg.

Deel 3 - De heproeving is hard.

Deel 4 - Hij hield vast, als ziende de Onzienlijke

P. Kuijt

Calvijns levenswerk belicht vanuit zijn brieven

deel 5: Als leraar in de wijngaard des Heeren

B.V. UITGEVERIJ "DE BANIER" - UTRECHT

Inhoud

Hoofdstuk I

1. Inleiding	11
2. Herders en leraars	11
3. Enkele facetten van het leraarsambt	12
4. Calvijns roeping tot dit ambt	12
5. Een persoonlijk getuigenis	13
6. „Evangelische vroomheid”	13
7. Gods Geest werkte in veler harten	14
8. Calvijn predikt	14
9. Waarom de Institutie in 1536?	14
10. Over de brief aan Frans I	15
11. 't Ging tegen de prediking van het Evangelie	16
12. Dat blijkt uit de brief aan Frans I	16
13. De verbanning vanwege de prediking	17
14. De prediking beantwoord met spot en hoon	18
15. Valse prediking	18
16. Calvijn predikant in Straatsburg	18
17. De inrichting van het kerkelijk leven	19
18. Bediening van Woord en sacrament	19
19. Een opvallende instelling	20
20. Het dragen van het juk van Christus	21
21. Waardig? Onwaardig?	21
22. Avondmaalsviering, een belangrijke zaak m.h.o. op het kerkelijk leven	21
23. Het zingen naast de prediking	22
24. Calvijns prediking in Straatsburg	24
25. Wat in Frankfort moet worden besproken	24
26. De droeve toestand in Duitsland	25
27. Niet afwijken ter rechter, noch ter linkerhand	26
28. Meer over Calvijns werk in de franse vluchtelingengemeente	26
29. Leer en leven!	27
30. Wie niet toegelaten tot het Avondmaal?	28
31. Terug naar Genève? Eindelijk!	29
32. Bezorgdheid over zijn gemeente te Straatsburg	30
33. „Het Nachtmaal des Heeren”	31
34. Pierre Brusly volgt Calvijn op	32
35. Invloed van Calvijn	32
36. Terug in Genève. Eerst de kerkenorde!	32
37. Sluimerende tegenstand. De eerste preek	33
38. Zéér bezet!	34

39. Calvijns preken	34
40. De eerste prekenseries uit Genève	35
41. De omstandigheden in die dagen (1543). Een bijzonder getuigenis	38
42. Luisteren naar Calvijns preken	48
43. Iets over de strijd in de kerk van Genève. Bolsec ..	50
44. Idem. Trolliet	51
45. Weer luisteren naar Calvijns predikaties	55
46. Terugblik op de preken van het jaar 1552	63
47. 1555. De preken over de Tien Geboden	63
48. De bange situatie in 1555	65
49. God, Die helpt in nood	66

Hoofdstuk II

1. 1-08-1536 Geen nieuwe leer	68
2. 21-02-1538 De prediking van het Evangelie legt aan de gemeente verplichtingen op	69
3. 1-10-1538 De verdreven prediker, en de profeet Daniël	69
4. 20-10-1538 Wanneer door uw schuld Gods kerk eens schade lijden zou... ..	70
5. 26-02-1540 De Heere bekeert een Wederdoper	71
6. 29-03-1540 In de eigen gemeente grote zorgen	72
7. 10-08-1540 Calvijn kruist de degens met Caroli	73
8. 21-10-1540 Terug naar Genève als predikant?	74
9. 25-10-1540 Heen en weer geslingerd	75
10. 13-11-1540 Onder veel tranen geeft Calvijn zich gewonnen	75
11. 11-11-1541 In de kerk van Genève een boos gezwel	76
12. 01-01-1542 Leven onder doornen	77
13. 10-05-1542 Voor het „curatorium”	78
14. 28-06-1542 Toegelaten!	79
15. 19-08-1542 Wat valt Pierre tegen! En dan Louis!	79
16. 28-05-1543 't Gevaar van allegorische preken	80
17. 31-05-1544 Tumult tijdens de dienst des Woords	80
18. 28-04-1545 Laster!	81
19. 21-01-1546 Geen beter „baan” dan die van predikant!	82
20. 25-02-1547 De dienaars des Woords	82
21. 28-12-1547 Preken voor dovemansoren	83

22. 01-03-1548 De Heere is Getuige van hetgeen ik belijd	84
23. 19-03-1548 Inperking van de preekvrijheid	84
24. 01-09-1548 Laster per brief	85
25. 22-10-1549 Het nut van een colloquium	85
26. 07-12-1549 Ervaring maakt zelfs narren verstandig	86
27. 07-03-1550 Hoe ontstonden Calvijns commentaren op de Bijbelboeken?	86
28. 04-01-1550 Na de preek huisbezoek	87
29. ? -01-1551 De school, het „zaaiveld” voor predikanten	87
30. 29-09-1551 Jaloezie?	88
31. 27-01-1552 Lange preken, lange gebeden	89
32. - -1552 Beschuldigingen	89
33. 25-10-1553 Ondersteun ons met uw gebed	90
34. 26-11-1553 Triumfeert de vijand over Christus, Zijn leer, Zijn dienaren?	91
35. 04-10-1554 Een bewogen protest	91

Hoofdstuk III

Toelichting

1. 17-03-1556 De nood rond de bediening des Woords	95
2. 22-07-1557 Calvijns ervaringen bij de uitleg der Psalmen	95
3. 14-03-1558 Kerken onder een valse leer	97
4. 26-09-1558 Farel onder censuur?	98
5. 23-02-1559 Onderlinge twist, het verderf der gemeente	99
6. 23-02-1559 De uitleg van de Schrift gedragen door ware eenvoud	100
7. 26-02-1559 Laat niet toe, dat Gods heiligdom verontreinigd wordt	100
8. 25-11-1560 Adviezen aan Olevianus	102
9. Nog enkele bijzonder leerzame gegevens uit brieven van na 1561 (a-f)	102
10. Het testament van Calvijn	104

CALVIJNS LEVENSWERK,
BELICHT VANUIT ZIJN BRIEVEN

5. Calvijn als leraar in de wijngaard des Heeren

Hoofdstuk I

1. *Inleiding.*

In dit vijfde deeltje van de serie: Calvijn's levenswerk, belicht vanuit zijn brieven, hopen we Calvijn u voor te stellen als leraar in de wijngaard des Heeren. In een apart deeltje willen we aandacht schenken aan Calvijn als herder in de wijngaard des Heeren. Dat betreft dan Calvijn's pastorale arbeid.

We komen daarbij wel voor de vraag te staan, of deze onderscheiding tussen leraar en herder in de gemeente des Heeren wel mogelijk, ja, zelfs wel geoorloofd is.

U weet, dat Paulus in Ef. 4:11 vijfderlei ambten onderscheidt.

2. *Herders én leraars.*

We willen hier graag Calvijn zelf aan het woord laten. Zie zijn commentaar op Ef. 4:11.

Ik gevoel eensdeels met hen, tot wie Paulus gesproken heeft over de herders en leraars zonder onderscheid, alsof het éénzelfde orde ware.

Ik ontken ook niet, dat de naam leraar enigszins aan alle herders toekomt.

Maar deze reden beweegt mij niet om deze twee dingen te vermengen, waartussen ik onderscheid zie.

Want hoewel het alle herders toekomt, ook wel te leren, zo is het nochtans een bijzondere gave, de Schrift uit te leggen, zodat de stukken van de leer ongeschonden behouden worden.

En niemand zou een leraar kunnen zijn, die nochtans niet bekwaam zou zijn om te prediken.

Zo dan, herders zijn naar mijn oordeel zij, die een zekere kudde onder hun zorg en bewaring hebben. Wanneer deze herders ook leraars genoemd worden; mishaagt mij dit niet, in zover wij intussen weten, dat daar er ander soort van leraren is, die zowel dienen om de herders op de leiden en te onderwijzen, als om de gemeente te leren. Niet dat degene, die een leraar is, niet somtijds een

herder kan zijn, maar dat het onderscheiden ambten zijn, is zeker.

Van de vijf, door Paulus hier genoemde ambten, blijven het ambt van herder en leraar altijd. En Paulus betuigt vervolgens openlijk, dat wij naar dit voorschrift van Christus, door geen andere wijze samengevoegd en volmaakt worden, dan door de uitwendige prediking, als wij dulden, dat wij door mensen geregeerd en geleerd worden.

Calvijn ziet het ambt van de herder in Gods wijngaard: het zorgdragen voor en het onder zijn bewaring hebben van de kudde, waarover Christus hem aanstelt.

Het ambt van de leraar is: het volk te leren, de Schrift uit te leggen, de stukken der leer ongeschonden te behouden, terwijl er ook een soort van leraren is, die de herders opleiden en onderwijzen, als om de gemeente te leren.

3. *Enkele facetten van het leraarsambt.*

We dachten, dat er gereede aanleiding bestaat, vanuit Calvijn's brieven nader te belichten

- de prediking tot het volk
- het onderwijzen van het volk
- het uitleggen van de Schrift
- het ongeschonden behouden van de stukken der leer
- de opleiding en het onderwijzen van aanstaande herders en leraars.

4. *Calvijns roeping tot dit ambt.*

De vraag rijst, wanneer de Heere Calvijn heeft geroepen tot het wondere ambt van herder en leraar in Zijn wijngaard en op welke wijze hij werd uitgezonden om daarin als dienstknecht des Heeren werkzaam te zijn.

We weten, dat Calvijn zelf ons pas het een en ander van zijn bekering en roeping tot het ambt van herder en leraar mededeelt, wanneer hij op 48-jarige leeftijd, in 1557 dus, bezig is, een inleiding te schrijven bij de uitleg van het Boek der Psalmen. Op ongedwongen wijze komt Calvijn dan, geheel tegen zijn aard in, tot persoonlijke mededelingen. In een bijzonder deeltje van deze serie hopen we daar veel dieper op in te gaan.

Calvijn deelt ons daarin iets mede over zijn plotselinge bekering. Zijn hart, dat toen (tussen 1527 en 1533; Calvijn geeft niet precies een datum aan), gezien zijn leeftijd, al zeer ver-

stokt was, maakte de Heere, toen zijn wil krachtdadig onderworpen werd aan Godswil, gedwee en goedleers.

5. *Een persoonlijk getuigenis.*

Zodra ik een zekere smaak ontvangen had in de ware evangelische vroomheid, ontvlamde in mij zulk een ijver om daarin te vorderen, dat ik weliswaar mijn andere studies niet helemaal terzijde wierp, maar, ik was er toch opeens veel minder energiek mee bezig.

Er was echter nog geen jaar voorbij, toen reeds allen, die een verlangen in zich droegen naar de reine leer, bij mij, de nieuweling en beginneling, kwamen, om te leren. Gezien mijn aanleg was ik mensenschuw en schuchter; steeds was ik gesteld geweest op een rustig leven in de schaduw; ik probeerde me in de eenzaamheid terug te trekken.

Maar het was er verre van, dat de Heere mij dat toestond. Al mijn toevluchtsoorden werden veeleer tot publieke scholen.

Ja, terwijl ik alleen het er maar op gezet had, onbekend ergens rustig te kunnen leven, leidde de Heere het langs allerlei omwegen zó, dat Hij mij nergens rust deed vinden, tot Hij mij, tegen mijn natuurlijke aanleg in, tenslotte aan het volle licht blootstelde.

6. *„Evangelische vroomheid”.*

Opmerkelijk, de Heere bracht Calvijn steeds meer in het gezelschap van hen, bij wie hij „de ware evangelische vroomheid” vond.

Dit begrip „vroomheid” gebruikt Calvijn heel dikwijls. In zijn eigen zieleleven werkte de Heere door Zijn Woord en Geest die ware evangelische vroomheid. En hij verstaat daaronder een waarachtige, zielszaligende vreze Gods, die Gods Geest werkt in het door Hem vernieuwde zondaars-hart. Zo bij één van Gods kinderen, dan is deze genade des Geestes, de vreze Gods, voor Calvijn geweest het beginsel van alle wijsheid.

Van hieruit verstaan we het, dat steeds meer zijn studies, waarmede hij tot dusver zo energiek was bezig geweest, terzijde werden gelegd en hij gedwongen werd om in de stilte van zijn studeerkamer zich te kunnen wijden aan het zich eigenmaken van de leer der Waarheid naar de Schrift en naar het belijden van de oude kerk. Zoals eens de Heere Paulus van Tarsen na diens bekering op de weg naar Damascus ja-

remang gelegenheid schonk om voorbereid te worden, in stille afzondering, op het werk, waartoe de Heere had geroepen (zie Gal. 1:17), verlangde ook Calvijn naar zo'n verdieping in het verstaan en het kennen van de Heere, Die weldadigheid, recht en gerechtigheid doet op de aarde. (Jer. 9:24).

7. *Gods Geest werkte in veler harten.*

Dat leven in afzondering heeft de Heere Calvijn niet toegestaan.

Veel meer, dan ons bekend is, werkte de Heere in die dagen (1525 en daarna) op wonderlijke wijze krachtadig in veler harten.

Van Beza, die kort na Calvijn's sterven een levensbeschrijving van de reformator schreef, weten we, dat Calvijn na zijn bekering al spoedig in contact kwam met reformatorisch-gezinde personen uit Parijs en omgeving.

8. *Calvijn predikt.*

Wanneer hij in november 1533 uit Parijs wegvlucht, omdat de ketterjagers hem achtervolgen, preekt hij op zijn vlucht door Frankrijk voor velen, die de Heere op wonderlijke wijze de ogen had geopend voor de dwaalleer van Rome en voor het Evangelie der genade.

We moeten hierbij denken aan Paulus, die ook spoedig na zijn bekering het Evangelie van Jezus Christus, dat de Heere geopenbaard had aan zijn hart, in Damascus verkondigde. Calvijns geregelde predikarbeid ving aan in 1536, toen de Heere hem door middel van Farel bond aan de nog zeer jonge gemeente van Genève. Eerst hield hij Bijbellezingen over de Brieven van Paulus. Heel kort daarna (in 1537) werd Calvijn door de Raad van Genève aangesteld tot predikant in de kerk van Genève.

Velen, die de Heere had bewogen om te luisteren naar de prediking van het Evangelie, zoals Maarten Luther daar door Gods genade mede begonnen was, kenden in 1536 reeds bij name de schrijver van de Institutie. Maar vooral de daaraan toegevoegde uitvoerige brief, een persoonlijk schrijven aan de franse koning Frans I, had velen bijzonder getroffen in die kritieke dagen.

9. *Waarom de Institutie in 1536?*

In zijn commentaar op de Psalmen (u weet in 1557 geschreven, bijna twintig jaar, nadat de eerste uitgave van de Institutie in druk verscheen) schrijft Calvijn over de aanleiding tot

het schrijven van deze voor die tijd, en zeer zeker nog voor onze tijd, zo belangrijke „onderwijzing in de christelijke religie”:

10. *Over de brief aan Frans I.*

Echter, ziedaar, toen ik nu werkelijk onbekend in Bazel leefde, geschiedde het, dat in Frankrijk een menigte vrome lieden werd verbrand. Deze vervolging verwekte in Duitsland overal grote verontrusting. (Bazel lag op de driesprong: Frankrijk-Zwitserland-Duitsland. K.) Valse en leugenachtige traktaten werden (ook in Duitsland) verspreid om deze verontrusting de kop in te drukken. In die traktaten werd beweerd, dat alleen de Wederdopers en oproerlingen zo hard werden behandeld, omdat dezen door hun dwaze waanzin, niet alleen het geloof, maar ook elke vorm van ordening in het staatkundig leven wilden omverwerpen.

Toen ik bemerkte, dat dit het werk was van intriganten aan het franse hof - zij wilden de gruwel van het vergoten bloed verbergen door deze heilige martelaren vals te beschuldigen, en ze wilden de weg vrij maken om ook in de toekomst vrij te zijn, zich op te maken tot het aanrichten van elk bloedbad, zonder dat elders het medelijden met deze heilige martelaren werd opgewekt - ben ik me bewust geweest, dat zwijgen ontoelaatbare trouweloosheid zou zijn en dat ik, zoveel de Heere mij daartoe in staat stelde, hiertegenin deze martelaren dapper moest verdedigen.

Dat was het, wat mij bewoog, mijn Institutie te schrijven. (Door Calvijn na 1536 herhaaldelijk verbeterd en uitgebreid. Het laatst in 1559. K.)

Ten eerste moest ik mijn broeders, wier dood kostbaar in Gods ogen is, tegen onrechtvaardige beschimping verdedigen.

En dan, omdat nog velen een gelijke vervolging te wachten stond, moest ik tenminste het medegevoel bij anderen met hen en de zorg voor hen opwekken.

Toch was de Institutie toen nog niet het dikke, uit heel veel arbeid voortgekomen boek van thans (1557. K.) Het verscheen destijds als een kort handboekje, met het enig doel, het geloof van hen nader aan te tonen, dat door goddeloze, onoprechte vleiers van de koning schandelijk belasterd werd.

Dat ik niet op het oog had, roem te verwerven, blijkt wel

hieruit, dat ik direkt daarop Bazel verliet, zelfs toen nog niemand wist, dat ik de schrijver van dit handboekje was.

Ik heb dat ook elders steeds verzwegen en had me ook voorgenomen, dit te blijven doen, tot ik in Genève, niet alleen door aansporing en vermanen, maar door een verschrikkelijke bezwering van Guillaume Farel vastgehouden werd, alsof God van de hemel af Zijn hand gewelddadig op mij legde.

Toen voor mij de direkte weg naar Straatsburg afgesneden werd door de oorlog, had ik me voorgenomen, snel door Genève te reizen en mij niet langer dan één nacht in de stad op te houden. (Uit de commentaar op de Psalmen).

U weet het: iemand, die Calvijn (toen 27 jaar oud) kende, heeft toen aan Farel verteld, dat de schrijver van de Institutie (hij was goed op de hoogte!) in Genève logeerde.

11. *'t Ging tegen de prediking van het Evangelie!*

Dat we dit alles nog eens ophalen, heeft een belangrijke reden.

Als wij Calvijn kennen, kennen we hem als de schrijver van deze Institutie en als de reformator, die Genève als middel in Gods hand maakte tot het brandpunt van de Reformatie. Naast het Wittenberg van Luther.

Dan verliezen we echter twee zaken uit het oog:

1. dat de Institutie een verdediging is van de prediking van het Evangelie in Frankrijk, die daar door Gods Geest zulke rijke vruchten afwierp van bekering en geloof;
2. dat niet de Institutie, niet Calvijn, maar zijn prediking van Gods Woord Genève gemaakt heeft in Gods hand tot het Genève der Reformatie.

12. *Dat blijkt uit de brief aan Frans I.*

In de brief, die Calvijn in 1536 bij zijn Institutie aan de franse koning Frans I schreef, lezen we dan ook:

Onze tegenstanders handelen ook niet eerlijk, wanneer ze kwaadwillig U er op attent maken, hoeveel lawaai, oproer en strijd de prediking van onze leer met zich bracht en welke vruchten die prediking nu in zovelen draagt.

Want de schuld aan dit kwaad wordt zeer ten onrechte onze leer ten laste gelegd.

Dat hier sprake is van lawaai, oproer, strijd, moet veel-
eer op de boosheid van de satan afgewenteld worden.
Want het is zozegd het lot van het Goddelijke Woord,
dat het nooit opduiken kan, terwijl de satan rustig slaapt.
Ja, het is het meest zekere en meest betrouwbare ken-
merk, dat onze leer hierin onderscheiden kan van de val-
se leer, dat zij als een licht straalt uit de hoogte en de
duisternis enigszins doorlicht. Maar dan roept satan de
mensen bijeen om de oplichtende waarheid met geweld
te onderdrukken.

Lukt hem dat niet, dan wendt hij list aan. Hij verwekte
de Wederdopers en andere bedriegers. Zij trachtten de
waarheid te verduisteren en tenslotte geheel uit te blus-
sen.

Wij hebben door Gods genade niet zulk een geringe
voortgang in het Evangelie gemaakt, dat ons leven niet is
een voorbeeld van kuisheid, goedheid, medelijden, zelf-
beheersing, geduld, bescheidenheid en zovele andere
deugden. Dat wij God eerlijk en oprecht vrezen en eren,
komt daarin openbaar, dat wij in leven en sterven Zijn
Naam wensen te heiligen. Zelfs de nijd van onze tegen-
standers diende tot een getuigenis van de onschuld even-
als het burgerlijk onbesproken gedrag van enigen onzer,
die met de dood gestraft werden.

Calvijn wijst de franse koning op de gelijkenis van het on-
kruid onder de tarwe en wat er met het onkruid, maar ook
met de tarwe eens zal geschieden.

Het zou ons te ver van ons onderwerp afvoeren wanneer we
meer uit deze brief zouden aanhalen. Zij is één bewogen ver-
dediging van de zuivere prediking van het Evangelie der za-
ligheid.

13. *De verbanning vanwege de prediking.*

We weten, dat het verblijf van Calvijn en daarmee zijn pre-
diking, en zijn onderwijs op de catechisaties in Genève,
slechts van korte duur zijn geweest. De oproep tot bekering,
tot boete en berouw vanwege openbare zonden, verdroeg het
grootste gedeelte van de Geneefse bevolking niet. Inzonder-
heid de preken ter voorbereiding op het met Pasen 1538 te
houden Avondmaal, waren aanleiding, dat de blinde Cou-
raud, Farel en Calvijn enkele dagen na Pasen 1538 uit Genève
werden verbannen.

14. *De prediking beantwoord met spot en hoon.*
Calvijn schrijft dan aan de Raad van Bern, die vaderde en moederde over Genève:

Toen wij het Paas-Avondmaal niet uitdeelden, verklaarden wij in de prediking openlijk aan het volk, dat het hier niet een broodvraag gold (het zegenen van het ongezuurde brood naar de valse leer van Rome. K.) maar dat wij het heilig sacrament zouden ontheiligen, wanneer het volk daartoe niet méér waardig was. En we hebben gewezen, heel concreet, op de zonden, die in de stad heersten: gruwelijke laster en spot tegen God en Zijn Evangelie, alsook onrust, partijzucht, scheuringen.

Want in het openbaar worden duizenden spotternijen en ten aanzien van Gods Woord en zelfs ten aanzien van het Avondmaal getolereerd.

Opeens was het gedaan met het predikambt van Calvijn in Genève.

15. *Valse prediking.*

Direkt na zijn verbanning uit Genève schrijft Calvijn aan de predikanten van Zürich, waar Bullinger na Zwingli's dood in 1532 de leiding heeft, onder andere:

Vooraf de predikant uit Bern, Kunz, heeft er veel toe bijgedragen, dat wat wij mochten opbouwen in Genève, werd verstoord. Niets smart ons dieper, dan dat door de onwetendheid, lichtzinnigheid en domheid de dienst onteerd door degenen, die nu door de Raad van Genève, met medewerking van Bern, in onze plaats zijn binnengedrongen.

16. *Calvijn in Straatsburg.*

Langs wonderlijke wegen van Gods voorzienigheid komt Calvijn dan terecht in Straatsburg. Een franse vluchtelingengemeente wordt aan zijn zorgen toebetrouwd. In september 1538 schrijft Calvijn dan een brief aan Farel, die inmiddels predikant in Neuchâtel is geworden:

Zondag heb ik hier gepreekt. Omdat zij (de collega's Capito en Bucer) deze gemeente met lovende woorden hadden opgewekt, deze dienst bij te wonen, waren velen

daar aanwezig; deels toehoorders, deels toeschouwers. De broeders denken er over, zodra zij een kleine gemeente hier zien ontstaan, ook hier het Heilig Avondmaal te doen vieren.

In 1538 was deze franse vluchtelingen gemeente nog een gemeentetje. Zij zou spoedig uitgroeien tot zo'n 500 à 600 leden en doopleiden.

Calvijn heeft deze gemeente bijna drie jaar gediend. Hij heeft zijn arbeid in Straatsburg ervaren als een oefenschool, die de Heere voor hem nodig oordeelde.

17. *De inrichting van het kerkelijk leven.*

Een bijzondere taak immers had de Heere voor de verbannen predikant uit Genève in Straatsburg weggelegd. Van de grond af was hij geroepen de hem toebetrouwde franse vluchtelingen gemeente (in Straatsburg sprak men Duits) in te richten.

In Genève had hij dag aan dag te maken gehad met de Raad van Genève en met de grote invloed van de Raad van Bern, die niets van Calvijns opvattingen over leer en leven in Bijbels-reformatorische zin moest hebben. In Straatsburg werd Calvijn geroepen, het kerkelijk leven te leiden in schriftuurlijke banen, zonder elk ogenblik de stadszaak op deze weg te ontmoeten. Bovendien had Calvijn de steun van zijn collega's, die, hoewel veel ouder, graag van de jonge Calvijn wilden leren.

De sleutelmacht der kerk, beter de sleutelen des hemelrijks, zoals deze in onze catechismus beleden wordt in Zondag 31, stond Calvijn daarbij toen reeds helder voor ogen. En het is niet zonder reden, dat de sleutelen des hemelrijks, ook in onze catechismus, volgt op de behandeling van de sacramenten.

18. *Bediening van Woord en sacrament.*

Voor Calvijn was vooral de viering van het Heilig Avondmaal een wezenlijk onderdeel, na de prediking, van de gang van zaken in Christus' gemeente. „De sacramenten maken de kerkelijke gemeenschap uit”, schrijft Calvijn.

Op 3 november 1538 kon Calvijn aan zijn vriend Farel schrijven:

We hebben voor het eerst in ons kerkje het Avondmaal gevierd, naar de plaatselijke instelling. En we hebben besloten, de bediening van het Avondmaal elke maand te doen plaats vinden.

Met deze Avondmaalsviering stond in verband een zeer gerichte prediking wat betreft leer en leven. Duidelijker gezegd: Wat wij thans belijden in de vraag en het antwoord, zoals wij deze vinden in onze catechismus (vr. 81), wilde Calvijn zonder enige toegeeflijkheid toen reeds, 25 jaar vóór onze catechismus werd opgesteld, in de kerkelijke praktijk voluit doen gelden:

Voor wie is het Avondmaal ingesteld?

Voor degenen, die zichzelf vanwege hun zonden mishagen en nochtans vertrouwen, dat deze hun om Christus' wil vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid met Zijn lijden en sterven bedekt is; die ook begeren, hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te beteren.

Maar de hypocrieten en die zich niet van harte tot God bekeren, die eten en drinken zich een oordeel.

19. *Een opvallende instelling.*

Wanneer we in een brief aan Farel, geschreven in mei 1540, lezen hoezeer Calvijn aandringt op een gedegen voorbereiding en op ernstig zelfonderzoek in zijn prediking vóór de bediening van het Avondmaal, zien we duidelijk, dat hetgeen in vraag en antwoord 81 en óók 82 (Zal men ook diegenen tot het Avondmaal laten komen, die zich in hun belijdenis en hun leven als ongelovige en goddeloze mensen aanstellen?) geheel overeenkomt met hetgeen Calvijn in Straatsburg in zijn gemeente wilde onderhouden.

Ik heb het u al vaak betuigd, dat het mij goed voorkomt, dat de kerken de biecht afschaffen, zónder dat hetgeen ik als zelfonderzoek en -beproeving heb ingevoerd, in haar plaats komt.

Om dit duidelijk te maken, moet ik u eerst snel vertellen, wat dit zelfonderzoek in feite inhoudt. Zodra de dag van het Avondmaal aanbreekt, maak ik bekend, dat zij, die denken aan te gaan, dit tegenover mij moeten te kennen geven. Ik voeg daar terstond aan toe, met welk doel dit dient te geschieden. De nog niet voldoende onderwezenen in de leer der Schrift met betrekking tot het Avondmaal moeten beter onderwezen worden; degenen, die een vermaning nodig hebben, moeten die horen; zij, die door de onrust van hun geweten gekweld worden, moeten troost ontvangen.

Calvijn zet dan uitvoerig uiteen, dat dit niets te maken heeft met de roomse biechtpraktijken.

20. *Het dragen van het juk van Christus.*

Hij wil, dat men onderscheid maakt tussen het juk van Christus en de tyrannie van de antichrist.

Maar...

Christus zij onze enige Wetgever, aan Wie wij gehoorzaamheid verschuldigd zijn. Daarom predik ik de gemeente, dat ik beslist geen afbreuk doen wil aan de vrijheid, die het volk des Heeren in Christus heeft en niets wil opleggen, wat Christus niet nadrukkelijk heeft bevolen. Het is noodzakelijk, dat het geloof wordt beproefd van allen, die de avondmaalsgemeenschap binnen de gemeente begeren. Tot die gemeenschap moeten niet toegelaten worden mensen, die ons onbekend zijn, of zelfs ons verdacht voorkomen.

Ja, om van de gemeente maar te zwijgen, zal de predikant, aan wie de bediening van dit sacrament is toebetrouwd, onder de voorwaarde, dat hij het sacrament niet ontheiligt door de tekenen uit te delen aan honden of zwijnen, hierin anders kunnen handelen? Hij mag en kan het onderscheid maken tussen waardigen en onwaardigen niet verkwanselen. Hij moet middelen hebben om deze te scheiden.

21. *Waardig? Onwaardig?*

Het middel daartoe is voor Calvijn de prediking; de voorbereidingspreek is gedegen onderwijs in de leer der sacramenten. En hij verzocht degenen, die wensen deel te nemen aan het Avondmaal, persoonlijk bij hem te komen om te vertellen, op welke grond zij dit wensen te doen.

Wanneer dit laatste ons bevreedt, moeten we wel bedenken, dat Calvijn te doen had met een vluchtelingengemeente, met mensen, die heel vaak via Straatsburg doorreisden naar andere, veiliger plaatsen en onder wie ook nog al bedenklijke figuren voorkwamen.

22. *Avondmaalsviering, een belangrijke zaak met het oog op het kerkelijke leven.*

We bemerken, dat we hier in Straatsburg te doen hebben met het invoeren van de orde, die de Koning der kerk, de Heere Jezus Christus, in Zijn gemeente wil nageleefd zien.

We sneden de belangrijke zaak van de Avondmaalspraktijk

aan. Voor Calvijn belangrijk genoeg om er in de eerste jaren van zijn verblijf in Straatsburg een voortreffelijk werk over te schrijven: „Het Nachtmaal des Heeren”. Belangrijk, niet alleen voor de ambtelijke dienst in de gemeente, aan Calvijn toebetrouwd, maar ook belangrijk, omdat juist daaromtrent zoveel onbegrip en zoveel dwaling bestond in die dagen. In genoemd werk over het Nachtmaal des Heeren, dat Calvijn's ambtsbroeder Des Gallars spoedig in het Latijn vertaalde, dringt Calvijn aan op eenheid in de leer en in de bediening van het Avondmaal:

Het zal voldoende zijn, zo maar broederlijke genegenheid en vriendschap tussen de kerken aangekweekt en onderhouden worde, opdat de christelijke eenheid niet verloren ga.

Laat ons dan allen, zo velen wij in het geloof naar's Heeren instelling het Avondmaal gebruiken, gelijkelijk (!) en als uit één mond (!) verklaren, dat wij in dat Avondmaal in waarheid het lichaam en het bloed van Christus deelachtig worden.

Calvijn denkt hier met name aan Zwingli en diens volgelingen, die in dit sacrament niet meer zagen dan een herinnering aan het lijden en sterven van Christus.

In een apart deeltje van de serie „Calvijn's levenswerk, belicht vanuit zijn brieven,” hopen we op deze zaak nog wel terug te komen. We moeten dan helaas, helaas constateren, dat er op dit punt nooit de gelijkheid en het als uit één mond verklaren, wat het eten en drinken van Christus' bloed betekent, tot stand is gekomen. Op dit punt is de kerk der Reformatie jammerlijk verdeeld gebleven.

Nu we, vanuit Calvijn's (soms, wanneer dit te pas komt, ook uit zijn geschriften en nagelaten preken) iets willen te weten komen over Calvijn als predikant, moeten we ook denken aan de wijze, waarop hij de orde van dienst instelde in zijn gemeente te Straatsburg.

23. *Het zingen naast de prediking.*

Dan denken we aan iets zeer bijzonders. (Helaas voor ons meest niets bijzonders).

Dat bijzondere is: het zingen van de Psalmen.

Wij kunnen ons het bijzondere daarvan nauwelijks voorstellen. In de roomse kerk hadden de leken nooit gezongen. U

moet het u eens indenken: een boekje met 18 psalmen op franse melodieën in de hand van elk lid der gemeente! Calvijn had zelf er enkele in dichtvorm overgebracht. Clement Marot had er ook enige toegevoegd. De straatsburgse musicus Matthias Greiter werkte er aan mee. En de gemeente zingt ze!

Calvijn schreef later hierover in een voorrede bij een latere uitgave:

In waarheid, wij weten uit ervaring, dat het zingen van de Psalmen een grote en krachtige werking uitoefent om het hart van de mensen te bewegen en te doen gloeien, zodat zij met een heviger en vuriger ijver de Heere aanroepen en prijzen.

En van iemand, die op doorreis later een kerkdienst meemaakte in Straatsburg in de franse gemeente aldaar, hebben we nog dit getuigenis:

Ik was daar vijf of zes dagen. Zo vaak ik hoorde zingen, kon ik me niet weerhouden van blijdschap en ontroering te wenen. Men hoorde geen stem, die de andere overheerste. Ieder heeft een psalmboek in zijn hand. Zowel mannen als vrouwen prijzen de Heere!”

Calvijn heeft aan Farel in een brief van 29 december 1538 het volgende geschreven:

De Psalmen hebben we daarom u toegestuurd, opdat ze bij u ook eens gezongen worden, al eer ze op de plaats komen, die u wel denken kunt (Calvijn bedoelt: toch weer in Genève. K.) Want we hebben de bedoeling, ze spoedig uit te geven.

Omdat de duitse melodieën mij beter bevielen, moest ik eens proberen, wat ik van het dichten maakte. Zo zijn de twee Psalmen, de 46e en de 25e, mijn proefstuk geworden. Andere heb ik er nadien aan toegevoegd.

Daar behoorden ook toe de lofzang van Simeon, de Apostolische Geloofsbelijdenis en de Tien Geboden des Heeren. Ook Psalm 36, 91 en 138. Door Calvijn - ook door Luther - werd het zingen der Psalmen op één lijn geplaatst met het gebed.

In latere meer uitgebreide uitgaven heeft Calvijn zijn eigen gedichte Psalmen vervangen door die van anderen.

24. *Calvijns prediking in Straatsburg.*

We moeten niet gering denken over de werkzaamheden op het gebied van de liturgie van onze predikant der franse gemeente in Straatsburg.

Voor Calvijn was de prediking in de gemeente niet een vrijblijvende zaak. Niet alleen omdat zij oproept tot bekering en geloof (Marc. 1:15). Hij weet, dat de algemene roeping tot bekering en geloof nodig heeft de krachtadige, inwendige werking van de Heilige Geest. Maar allen, die zich voegen bij de schapen, die de stem van de Goede Herder horen, zullen zich wèl moeten voegen naar het leven, het levensgedrag en de levensstijl van die schaapkens Christi. En dat brengt mee, dat allen zich moeten onderwerpen aan de orde, die de Koning der kerk voor Zijn gemeente heeft bekend gemaakt.

Deze orde komt in het bijzonder ter sprake, wanneer de sacramenten worden bediend, waarin we, aldus Calvijn, het Evangelie aanschouwen als in een spiegel.

Maar dan dient de gemeente in de prediking, èn in het catechetisch onderwijs ook te verstaan en ter harte te nemen, wat de Koning der kerk, de Heere Jezus Christus, verordend heeft. Dat brengt Calvijn ook tot uitdrukking in het doopformulier en in het formulier, dat telkens gelezen dient te worden vóór de bediening van het Heilig Avondmaal.

25. *Wat in Frankfort moet worden besproken.*

Toen in 1539 te Frankfort aan de Main de voornaamste theologen uit Duitsland bijeenkwamen om zich (nog wel op aansporing van keizer Karel V) te beraden over de geheel nieuwe kerkelijke verhoudingen in Duitsland, spoedde Calvijn zich daarheen om met hen te spreken over de inrichting van de kerk.

Hij schrijft na afloop van die bijeenkomst (het Frankforter Convent genoemd) aan Farel het volgende (16 maart 1539):

Plotseling kreeg ik lust, ook naar Frankfort te reizen om met Philippus Melancton over religie en kerk te kunnen spreken. (Zijn straatsburger collega Capito zette hem daartoe aan. K.).

Wij willen alles in het werk stellen om te komen tot verbetering der kerkelijke verhoudingen.

Wat bracht Calvijn dan ter sprake in zijn eerste ontmoeting met Melancton?

Met Philippus heb ik over velerlei zaken gesproken.

Over de overeenstemming in zake de Avondmaalsvraag had ik hem al eerder geschreven, opdat wij tegenover alle goedwillende lieden met betrekking hun opvattingen een goed getuigenis konden afleggen. Ik had hem daarom enkele artikelen gezonden, waarin ik de hoofdzaken in het kort aangaf. Hiermede is hij het zonder tegenpraak eens.

Melancton geeft wel toe, dat zij in hun partij enkele mensen hebben, die dit alles meer belijnd op papier wilden hebben. Ze stonden daar zó zeer op, ja, zó gebiedend, dat lange tijd het gevaar heeft bestaan, dat ze Melancton bijna zagen als iemand, die ontrouw was geworden aan zijn eerdere beschouwing hieromtrent.

Hoewel hij thans van mening is, dat een werkelijke overeenstemming niet bestaat, wenst hij wel, dat deze overeenstemming, hoe ook, in de hand gewerkt moet worden, tot de Heere beide partijen tot de eenheid in Zijn waarheid leiden zal. Aan hemzelf behoeft u niet te twijfelen. Hij is innerlijk beslist onze opvatting toegedaan.

U zult denken: wat heeft nu zo'n gesprek over de Avondmaalskwestie met de prediking te maken?

Wel, dat wordt duidelijk, wanneer Calvijn onmiddellijk de orde, die de Heere in Christus' kerk wil gehandhaafd zien, ter sprake brengt in het gesprek met Melancton.

Toen we deze zaak aan de orde stelden, zuchtte Melancton over de zeden der anderen. Want in deze zaak kan men de ellendige toestand van de kerk eerder beklagen dan verbeteren.

U moet niet denken, Farel, dat u daar alléén heel veel zorgen over heeft.

Dag aan dag zijn er hier of daar voorbeelden, die ons er toe moeten brengen, om verbetering te smeken.

26. *De droeve toestand in Duitsland.*

Calvijn vertelt dan in zijn brief aan Farel, dat in Duitsland - hij noemt Ulm en Augsburg - rechtschappen predikanten, die staan op de nodige en vereiste eenheid tussen leer en leven,

met verbanning worden bedreigd.

Dit kwaad kan niet bestreden worden, omdat noch het volk, noch de vorst het juk van Christus onderscheiden van de tyrannie van de paus.

Philippus ziet het zo, dat niets beter is, dan in zo'n stormachtige tijd aan de tegenwind maar wat toe te geven. Hij koestert de hoop, dat, wanneer men van de uitwendige vijanden niet zoveel last meer heeft, ook wel de gelegenheid kan worden aangegrepen om zich te richten op de bestrijding van misstanden in eigen boezem.

Capito daarentegen beweert bij God en mensen, dat de kerk verloren is, wanneer niet ten spoedigste in deze droeve toestanden verandering wordt gebracht.

Ik denk evenwel: zijn we door de Heere geroepen (waaraan we toch niet twijfelen), dan zal de Heere Zijn zegen schenken, ook al komt alles hiertegen op.

Wij willen alle hulpmiddelen aanwenden. Helpen ze niets, dan moeten wij verder strijden tot onze laatste ademtocht.

27. *Niet afwijken ter rechter-, noch ter linkerhand.*

Wat heeft de Heere geblazen in de weifelende en, wat de aan de gemeente toebetrouwde sleutelmacht betreft, zeer slappe houding van Melanchton!

En wat heeft de Heere het werk van Calvijn, met name in zijn prediking en getrouw waarnemen van de sleutelen des hemelrijks, rijk gezegend!

Maar wel langs wegen, waar hier het water hem dreigde te overstromen en daar hij werd bedreigd door vuur.

28. *Meer over Calvijns werk in de franse vluchtelingengemeente.*

We keren nog even terug naar de franse vluchtelingen gemeente in Straatsburg. Dus naar de arbeid, die Calvijn, verbannen uit Genève, enkele jaren (1538-1541) in deze gemeente mocht verrichten als haar leraar.

Zij bestond uit vluchtelingen, die in hun thuisland het Evangelie der zaligheid hadden aangenomen en met de dood werden bedreigd. Zij stonden achter de zaak van de Reformatie, die Calvijn zo zeer ter harte ging.

Calvijn, zelf een frans sprekende vluchteling, was daar de rechte man op de rechte plaats.

In het tweede deel van deze serie hebben we één der leden

van deze gemeente ontmoet: Johannes Sturm. Hij kwam uit de Eifel, maar was na zijn studie in Luik en in Leuven docent geworden in Parijs in de klassieke talen. Hij leerde daar zijn franse vrouw kennen.

Daar, in Parijs, bestuurde de Heere het zo, dat Sturm de geschriften van reformatoren in handen kreeg en de zijde der Reformatie koos. Ook hij moest Frankrijk verlaten. Sturm werd hoofd van de Latijnse school in Straatsburg (1537). In 1538 werd dit een wijd en zijd bekende hogeschool.

Calvijn, die daar colleges gaf over het Nieuwe Testament, heeft daar meerdere jongemannen begeleid in de studie en opleiding voor predikant. Ze keerden na afgelegd examen terug naar hun vaderland, of werden predikant in het fransprekende deel van Zwitserland, waar Farel predikant was.

Een leraar, zo vatte Calvijn dit 'op, was immers daarin van een herder onderscheiden, dat hij jongemannen opleidt tot het ambt van herder en leraar.

Dat heeft Calvijn hier wel in praktijk gebracht.

Met veel zegen heeft Calvijn in Straatsburg mogen arbeiden. Verstokte Wederdopers kwamen tot bekering en lieten hun kinderen dopen.

29. *Leer, èn leven!*

Maar hij heeft ook alles gedaan om het leven van de hem toebetrouwde gemeente te leiden in het spoor van Gods geboden. In een brief aan Farel van 29 december 1538 schrijft Calvijn, hoe hij daarin werkzaam is:

Hoe nauwkeuriger ik alles bezie, hoe langer ik er over nadenk, hoe meer ik er van overtuigd raak, dat we velen moeten verdragen, die men, als het mogelijk was, liever aan de kant zou zetten. Want onder dit kwaad (van afwijken in leer en leven. K.) zal niet slechts de kerk altijd moeten lijden, maar vooral ook het standelijk leven in de kerk, dat het zuiverst en het meest rein zou moeten zijn. De gemeente van Christus zou geheel van die onzuiverheid en onreinheid gezuiverd moeten zijn, terwijl zij nu met verdorven mensen te kampen heeft.

We moeten dat kwaad dulden; we moeten deze mensen welwillend en zachtmoedig tegemoet treden. Maar ik zou dit niet tot het uiterste in ongebreidelde toegeeflijkheid willen doen. We mogen alleen geduld hebben, wanneer er enige hoop is, dat de zonden zullen worden nagelaten.

Calvijn noemt dan een tweetal lieden, die de gemeente in gevaar brengen. Zij en anderen met hen, ziet Calvijn als boze zweren in het lichaam der kerk.

Wanneer we een zuivere kerk willen, moeten we hen niet alleen verhinderen, tot een ambt te komen; we moeten hen ook, wanneer ze doorgaan met lasteren, uit de gemeenschap met de gelovigen uitsluiten.

In Straatsburg was dat mogelijk. In Neuchâtel, waar Farel predikant was, en in Genève, waar Calvijn straks (1542) weer de herdersstaf zal opnemen, is dit veel moeilijker, omdat wel in de prediking de zonde bestraft kan worden, maar wanneer het tot tuchtmaatregelen moet komen, kunnen de openbare overtreders van de in de gemeente zo nodige orde zich beroepen op de (politieke) Raad dezer steden. En wat dan, wanneer deze Raad overwegend libertijns gezind is! Dat veroorzaakt dan een enorme spanning tussen de prediking en de vermaning in de gemeente, en het handhaven van de kerkelijke tucht, het hanteren van de sleutelen des hemelrijks. Vooral, wanneer het moet komen tot het ontzeggen van het deelnemen aan de bediening der sacramenten. Dat hebben Farel en Calvijn ondervonden, toen het Avondmaal bediend zou worden met Pasen 1538. (Ze werden verbannen). Dat heeft echter in Straatsburg, precies een jaar later, geen moeilijkheden gegeven.

30. *Wie niet toegelaten tot het Avondmaal?*
Calvijn schrijft daarover in een brief aan Farel van april 1539.

Ik heb wel, dat wil ik wel toegeven, ook hier veel strijd. En ook een harde strijd. Maar toch dient deze mij tot oefening en werpt ze me niet terneder. Zeker, met Pasen heb ik heel veel moeite ondervonden, toen die verschrikkelijke man, over wie u klaagt, hier was geweest. Of ik had hem gedwongen reukenschap af te leggen van zijn doen en laten, of hij werd niet toegelaten tot het Avondmaal. (Hij was bijtijds vertrokken. K.) Eén van zijn aanhangers was van plan, aan het Avondmaal te komen. Dat zou gebeurd zijn, wanneer ik hem niet van tevoren de vermaning had laten toekomen, dat hij zich eerst voor mij moest rechtvaardigen, of beslist beterschap beloven. De hele maand had hij geen preek

gehoord. Hij had openlijke ergernis verwekt met zijn spelen en drinkgelagen. Het gerucht deed de ronde, dat hij zich schuldig maakte aan hoererij. En toch zou hij zich brutaalweg tot het sacrament hebben begeven, als ik hem de weg daarheen niet versperd had.

Degene, die hem namens mij opriep, naar mij toe te komen, antwoordde hij schertsend, dat hij de biecht overliet aan de papisten. Ik gaf hem ten antwoord, dat er wel zo iets is als een christelijke biecht.

Wanneer zijn meester hier terugkeert, zal tussen ons de oorlog wel verklaard zijn. Het is mijn verdienste niet, dat ik niet reeds lang met hem in botsing ben gekomen. Want ik heb zijn goddeloosheid al openlijk en duidelijk, ook in de prediking, zo getekend, dat noch voor hem, noch voor anderen, wat we te zeggen hadden, niet verstaanbaar was. Ik had hem als bij name genoemd, als met de vinger hem aangewezen.

Hij is thans naar Frankrijk gereisd en ik heb Bucer bezworen (deze vertoeft aldaar), dat hij zich tegenover hem niet anders moet gedragen als tegenover een gezworen vijand.

Zodra deze man bemerkt, dat ik hem zo behandel, wat voor stormen zal hij dan over mij ontketenen?

Dus, of ik hier blijf, of moet vertrekken, vele zorgen, bezwaren en moeilijkheden bedreigen mij.

We bemerken wel, dat Calvijn ook onder zijn franse gemeentelieden kaf onder het koren ontdekt en dat satan ook daar alles in het werk heeft gesteld om te verwoesten, wat de predikant dezer vluchtelingengemeente mag doen om deze te leiden in het spoor van Gods getuigenis.

31. *Terug naar Genève? Eindelijk!*

Laten we nu met Calvijn Straatsburg verlaten en hem in gedachte weer zien staan op de kansel in de St. Pieterskerk te Genève.

Op 21 september 1540 was het eerste besluit gevallen in de Raad van Genève, Calvijn terug te roepen.

Wat een innerlijke strijd heeft het Calvijn gegeven, eer hij er toe kon overgaan Straatsburg te verlaten! Die beslissing viel pas op 22 februari 1541, tijdens zijn verblijf in Worms, waar hij als afgevaardigde van Straatsburg met Bucer en Capito de rijksdag bijwoonde, waar ook over godsdienstige aangelegenheden, die het keizerrijk dreigden te verscheuren, moest

worden gehandeld. (Zie deel II van deze serie). Vóór Calvijn later naar Regensburg vertrok (dat zou voor ruim een half jaar zijn) was op 22 oktober 1540 Nicolaas Parent bevestigd als hulpprediker van de franse vluchtelingen-gemeente te Straatsburg. Dat had plaatsgevonden in de gemeente door handoplegging. Bucer en Calvijn hadden daar aan deelgenomen.

32. *Bezorgdheid over zijn gemeente in Straatsburg.*

Hoezeer Calvijn de gang van zaken in deze gemeente ter harte gaat, blijkt wel uit een brief, die Calvijn op 26 november en op 14 december 1540 (toen nog vanuit Worms, waar Calvijn ook aanwezig moest zijn op een door de keizer uitgeschreven godsdienstgesprek) heeft geschreven aan Nicolaas Parent, zijn tijdelijke plaatsvervanger in Straatsburg.

Ik wens mezelf en onze gemeente nog meer dan U, lieve Nicolaas, geluk er mee, dat ze allen naar de predikatie komen en eerbiedig zijn. Want het was mijn belangrijkste wens bij mijn vertrek, dat van onze broeders, die Christus door mijn ambtelijk werk leidde, niemand afviel, en ook dat niets van de ingestelde kerkelijke orde zou verloren gaan. Want daardoor alleen wordt de kudde Christi ongeschonden behouden.

Dat ligt echter meer aan hen, dan aan mij. Want hoewel een goed geordende gemeente de erekrans is van de predikant, kan hij zich toch niet anders verheugen en zich beroemen dan in het welzijn der gemeente.

Geprezen zij dan ook de Heere, die de harten van de leden onzer gemeente zulk een eerbied voor Zijn Woord schenkt en ook doet betrachten en Die ook u met zulk een genade toerust, dat u ze bevredigen kunt.

Het blijkt hier weer, hoe Calvijn de prediking en de orde in de gemeente (de handhaving van de kerkelijke tucht zouden wij zeggen), heel nauw aan elkaar verbindt. Zó zelfs, dat hij niet zegt, dat het niet alleen „goed” gaat in de gemeente, wanneer zij trouw opkomt onder de bediening des Woords, maar ook wanneer de gemeente „een wel geordend leven leidt naar het Woord des Heeren.”

En, daaraan onmiddellijk verbonden, komt het aan op het rein houden van de bediening van het Heilig Avondmaal. In boven aangehaalde brief brengt Calvijn deze bediening dan ook ter sprake.

Aan de viering van het Avondmaal herinnert u me zeer terecht. Ik had daar niet speciaal aan gedacht, toen ik naar Worms vertrok.

Ik ben bang, dat wanneer u nu de gebruikelijke beproeving weglaat, ons deze afwijking van de ingestelde voorbereiding verwarring zal opleveren. Bespreek dit met Claude Féray. En als hij het goed vindt, sla dan voor deze keer deze viering over. Want ik ben bang, dat het ons later schade kan berokkenen, wanneer ten dezen iets wordt veranderd. (Féray, ook hulpprediker. K.).

In een brief van 14 december 1540 schrijft Calvijn aan zijn plaatsvervanger (vanuit Worms):

Ik ben het er mee eens, dat u het Avondmaal naar de volgende maand hebt verschoven, omdat u het nu niet kunt houden, zonder de kerkelijke orde buiten beschouwing te laten, die ik wel zeer bewust nauwgezet in stand gehouden wil zien.

We zien, hoe deze drie zaken Calvijn zéér na aan het hart liggen: de zuivere bediening van Gods Woord, en de reine bediening der sacramenten, die niet rein kan zijn, wanneer niet de sleutelen des hemelrijks zeer getrouw naar de aanwijzingen van Christus worden gehanteerd, én eenheid in leer en leven.

33. *Het Nachtmaal des Heeren.*

In het al eerder genoemde geschrift van Calvijn, dat hij in Straatsburg schreef: „Het Nachtmaal des Heeren”, schrijft hij dan ook:

Hoe het ook zij, wanneer we goed letten op het doel, waar de Heere Zijn volk wil heenleiden, dan zullen we bemerken, dat het gebruik van het Heilig Avondmaal meer veelvuldig moet zijn, dan dit thans bij velen het geval is.

Wanneer onze dwaasheid ons in het nauw brengt hieromtrent, hebben we temeer redenen om ons te oefenen in hetgeen Gods kinderen kan en ook moet dienen tot versterking in het geloof en tot het bevorderen van een zuiver leven.

Daarom moet in iedere goed geordende gemeente deze gewoonte bestaan, het Avondmaal dikwijls te vieren, al naar de toestand van de gemeente het toelaat. En ieder

persoonlijk zal zich daarop moeten voorbereiden om het Avondmaal te ontvangen, elke keer, dat het in de gemeente wordt bediend.

34. *Pierre Brusly volgt Calvijn op.*

We willen hier thans niet breder op ingaan; hoe leerzaam dit ook zou zijn voor ons kerkelijk leven. Volledigheidshalve moeten we nog vermelden, dat, na Calvijn's terugkeer uit Regensburg (25 juni 1541), niet Nicolas Parent, maar Pierre Brusly predikant werd van de vluchtelingengemeente, welke Calvijn nu definitief gaat verlaten, omdat hij op 1 september 1541 zal vertrekken naar Genève. Brusly was een uit Metz verdreven predikant met veel ervaring. Calvijn noemt hem in een brief van 25 juli 1541.

De reeds genoemde predikant van Metz, een vrome, geleerde en bescheiden jonge man, woont op het ogenblik bij mij.

Brusly is in 1544 vertrokken naar Doornik in de Zuidelijke Nederlanden. Hij werkte daar onder dezelfde gereformeerden als later Guido de Brès. Evenals De Brès moest ook hij tijdens het regiem van Philips II de marteldood sterven.

35. *Invloed van Calvijn.*

Vooraf vanuit Straatsburg, dat toen op de grens lag van Duitsland en Frankrijk, heeft Calvijn's prediking, de inrichting van het kerkelijk leven en de sleutelmacht der kerk rondom de bediening des Woords en der sacramenten grote invloed uitgeoefend op het kerkelijk leven in Frankrijk (de Hugenoten), op de Zuidelijke Nederlanden en daarna ook op het kerkelijk leven in ons land.

36. *Terug in Genève. Eerst de kerkenorde!*

In september 1541 kwam Calvijn weer terug in Genève. Zoals tevoren was afgesproken, wilde Calvijn onmiddellijk werk maken van de kerkenorde, waarin de kerkelijke tucht was geregeld.

Hij schrijft daarover op 16 september 1541 aan Farel:

Toen ik de Raad van Genève mijn dienst aanbood, zette ik uitvoerig uiteen, dat een kerk niet kan bestaan, wanneer niet een bepaalde tucht wordt ingevoerd, zoals deze ons in Gods Woord is voorgeschreven en in de oude kerk

waargenomen werd. Enkele hoofdzaken heb ik aangevoerd, opdat ze konden zien, wat ik wilde.

37. *Sluimerende tegenstand. De eerste preek.*

Binnen twee weken stond de kerkelijke wetgeving op papier en zij verkreeg de goedkeuring van de Raad.

De felle tegenstanders van de prediking naar Schrift en de beslissing der oude kerk matigden zich. Dat weet Calvijn heel goed.

Hij schrijft einde januari 1542 aan Farel:

Niet alleen jegens mijn collega's (dat waren er drie. K.), maar ook jegens het andere overblijfsel van de tegenpartij (de libertijnen. K.), ben ik zeer gematigd geweest, zodat ze, of ze het willen of niet, zijn gedwongen, mijn tegemoetkomendheid en welwillendheid te erkennen en te prijzen.

Want wanneer u eens zou weten, hoe gemakkelijk ik de bijval van het volk had kunnen winnen, wanneer ik met volle zeilen op hen in gevaren was, dan zoudt u zich er over verwonderen, dat ik deze gelegenheid niet heb aangegrepen. Toen ik weer in de Raad aanwezig was (in september. K.) heb ik wel de eer van de ambtelijke taak, waartoe de Heere mij heeft geroepen, zo verdedigd, dat ik de tegenstanders beslist niet ontzag. Wat had het voor nut, zult u terecht opmerken, over dode honden te triomferen? (Een uitdrukking van Farel, die zeer scherp kon zijn. K.).

En toch zoudt u er hier velen aantreffen, die zich maar ternauwernood de teugel lieten aanleggen. (Wat zou dat in de jaren 1541-1555 blijken!!). K.).

Toen ik voor de eerste keer weer voor het volk moest preken, was iedereen zeer gespannen: wat zou hij nu gaan zeggen? (Na bijna 3 jaar verbanning. K.).

Ik liet echter de vermelding van de dingen, die allen beslist verwacht hadden, geheel en al achterwege en zei in een paar woorden iets over de aard en de manier van ons ambtelijk werk. Toen heb ik heel gematigd en met takt laten uitkomen, dat ik de gemeente trouw was gebleven. Na deze inleiding las ik de tekst, die vóór onze verbanning aan de beurt van behandeling was. Ik wilde daarmee aantonen, dat ik mijn predikambt slechts voor zekere tijd had moeten onderbreken, maar niet toen had beëindigd.

Calvijn liet daarmee duidelijk blijken, toen hij weer teruggeroepen was als predikant van de gemeente des Heeren te Genève, dat hij zijn afzetting en verbanning met Pasen 1538 beschouwde als een tijdelijke onderbreking van zijn ambtsbediening. Zeer tactisch liet hij niets blijken van persoonlijke gekwetstheid. Wat voor hem, en ook voor de gemeente het enig belangrijke was, was de prediking van het Woord des Heeren en, daaraan verbonden, het rein gebruik der sacramenten. Daar was destijds op zeer onrechtmatige wijze abrupt een einde aan gemaakt.

38. *Zéér bezet!*

Van Calvijn en zijn drie collega's werd in die dagen enorm veel geëist. Op bijna beschamende wijze heeft Calvijn er dan ook op aangedrongen, dat zijn vroegere collega's Farel uit Neuchâtel en Viret uit Lausanne zouden over komen, om hem bij te staan.

Zondags waren er twee kerkdiensten, kort na zonsopgang. Dan, om negen uur, werd er gepreekt in alle drie de kerkgebouwen, de St. Pierre, de St. Servais, en de St. Madeleine. Dat was ook het geval 's middags om drie uur.

Vrijdagmorgens vroeg was er lidmatencatechisatie, gevolgd door een vergadering met alle predikanten; zondags tussen de morgen- en middagdienst werden de catechisaties gegeven voor de jeugd en voor degenen, die nog geen belijdenis hadden gedaan.

Het gehele jaar door werden op maandag, woensdag en vrijdag Bijbellezingen gehouden.

Na het jaar 1549 werd door de Raad van Genève zelfs verordeneerd, dat er het hele jaar door op iedere werkdag dienst des Woords moest zijn. Dat betekende voor Calvijn, dat hij, behalve zondags, om de andere week elke dag preken moest.

39. *Calvijns preken uitgeschreven.*

Al spoedig werden alle preken van Calvijn uitgeschreven. De diakenen, die speciaal waren belast met de verzorging van de vele vluchtelingen uit Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden (later ook uit andere landen), stelden toen een zeer bekwame, maar arme franse vluchteling aan, die in staat was, alle preken van Calvijn woord voor woord op te nemen en ze later keurig uit te werken. De uitgeschreven preken werden dan gedrukt. De opbrengst was bestemd voor de armen, die door hun vlucht alles hadden moeten achterlaten.

De bewonderenswaardige snelschrijver, hij heette Denis Ra-

quenier, heeft dit werk 11 jaar lang mogen doen. De uitgeschreven preken zijn gebonden in 40 banden; die nog het prachtig handschrift vertonen van Denis. Met de preken, die na zijn overlijden zijn opgenomen, komen we op totaal 2304 preken. Maar Calvijn zal zeker wel 4000 preken hebben gehouden.

Helaas zijn er van deze geschreven preken zeker 1000 verloren gegaan.

In 1805 oordeelde de direktie van de bibliotheek, waar de manuscripten bewaard werden, dat ze (wegens plaatsgebrek!) opgeruimd moesten worden. Alle (per ongeluk op één deel na) kwamen ze terecht bij een handelaar in oud papier. Daar vonden twee studenten in 1823 er acht terug. En in Londen waren ook twee exemplaren terecht gekomen.

Alles is weer naar Genève's bibliotheek teruggebracht. De lijsten, die men indertijd van deze preken had opgemaakt, tonen echter, hoeveel er is verloren gegaan.

40. *De eerste prekenseries uit Genève.*

Uit de jaren 1541-1549, toen er nog geen opdracht bestond, Calvijn's preken uit te schrijven, hebben we nog wel zes preken van Calvijn. Vier daarvan kunnen we terugvinden in „Het gepredikte Woord”, Preken van Johannes Calvijn, vertaald door Douma en V.d. Vegt, Deel V. Deze preken zijn door Calvijn zelf geschreven en uitgegeven. Eerst twee; Calvijn noemt ze „verhandelingen”. Later (in 1552) nog vier.

Hoewel ik vroeger twee verhandelingen heb geschreven om aan te tonen, dat het een christen niet geoorloofd is onder het pausdom te leven, als hij de zuivere leer van het Evangelie kent, en te doen alsof hij met de misbruiken en bijgelovigheid, die daar heersen, instemt, en die aanhangt, zo zijn er toch altijd nog, die mij daarover opnieuw raad vragen, alsof ik er nooit over gesproken had. Ik hoor ook, dat er anderen zijn, die niet ophouden, hun tegenwerpingen en uitvluchten in te brengen tegen wat ik hierover geschreven heb.

Om nu eindelijk te doen zwijgen degenen, die nog informeren naar hetgeen hun bekend en duidelijk genoeg moest zijn, als ook aan degenen, die menen, zich met drogredenen te kunnen vrijwaren tegen Gods oordeel, heb ik gedacht, dat het nuttig kon zijn, een preek te herzien en gereed te maken, die ik over dit onderwerp heb

gehouden, en waarvan het voornaamste was bewaard gebleven.

Het zijn intussen vier preken geworden over de gemeente des Heeren:

over Ps. 16:3; over Hebr. 13:13; over Ps. 27:4 en Ps. 27:8. Calvijn heeft daaraan nog toegevoegd een bijzonder indrukwekkende preek over Psalm 87.

Alleen het slot van deze preek vermelden we:

Wanneer wij nu maar moeite doen, al onze gedachten en genegenheden van deze wereld af te trekken, omdat onze gedachten en genegenheden anders toch maar verstrooid en afgeleid worden, zullen we ze op Christus' Gemeente gericht houden. En dat geschiedt, wanneer wij de eer en de genoegens, de weelde, pracht en praal van deze wereld verachten en leren, vergenoegd te zijn met de geestelijke glorie van het Rijk van Christus.

Wanneer we bedenken, dat Calvijn, zoals hij gewoon was ook hier het volk des Heeren aanspreekt - hij twijfelt niet aan hun staat (rechte verhouding tot God), zullen we ook bemerken, hoe hij steeds bezig is, dat volk te wijzen op hun plicht, de Heere als het Hoogste Goed lief te hebben, te dienen en te gehoorzamen in hun standelijk leven, in de dagelijkse praktijk van hun leven.

En dan hebben de zoëven aangehaalde woorden ook in deze tijd de levende Kerk des Heeren veel te zeggen!

Calvijn gaat in zijn preken uit van en richt zich in de eerste plaats steeds tot de ene, heilige, algemene christelijke Kerk, de vergadering der gelovigen, die God in Christus uit genade geplaatst heeft in de weg van wedergeboorte, geloof en bekering door de krachtvolle werking van Zijn Geest en Woord in rechte verhouding tot God, Die Zich in Zijn Woord openbaart.

Hij gelooft, dat deze Kerk er is, wanneer het Woord des Heeren zuiver wordt gepredikt en de sacramenten rein worden bediend aan hen, die begeren in nieuwigheid des levens voor Gods aangezicht te wandelen.

Hij weet echter, dat deze Gemeente van Christus is als weinig graankorrels temidden van een grote hoop kaf. Wie deze graankorrels zijn, dat weet de Heere alleen.

Maar dat „kaf” dat zich onder de bediening des Woords mengt met die „graankorrels”, heeft wèl de dure roeping,

zich te bekeren en het Evangelie, dat wordt gepredikt, te geloven. Het heeft wel de dure roeping in leer en leven zich te gedragen als „de schaapkens Christi.

Tot hen richt de prediking zich in algemene zin in de oproep tot bekering en in de vermaning, Gode in gehoorzaamheid te leven. En deze oproep tot bekering houdt voor de levende Kerk in, de dagelijkse bekering en het betrachten van de heiligheid des levens, waartoe de Heere haar heeft verkoren.

Het „wij” in de prediking van Calvijn moeten we dan duidelijk onderscheiden: of hij richt zich tot het volk des Heeren, dat geroepen is uit de duisternis tot Gods wonderbaar licht, of hij richt zich tot allen, die zijn opgekomen onder de bediening des Woords.

Mogen we zo maar uit een preek over Hebr. 13:13 daarvan een voorbeeld geven!

Wij moeten er van overtuigd zijn, dat men ons om's Heeren wil strijd en overlast doet en de wereld ons vijandig is.

Wanneer ik over zo'n zekerheid spreek, versta ik daar niet alleen onder, dat wij weten te onderscheiden tussen de ware godsdienst en de misbruiken of dwaasheden van de mensen (het historisch geloof. K.), maar dat wij ons ook (door het waar zaligmakende geloof. K.) verzekerd houden van het hemelse leven en van de kroon, die ons daarboven is beloofd, indien wij hier beneden gestreden hebben.

Duidelijk richt Calvijn zich hier tot het volk van God, de levende kerk.

Maar dan gaat hij verder:

We moeten beginnen bij dit punt, dat wij goed weten, wat ons christendom is, wat het geloof is, dat wij hebben te volgen en te behouden (geloof in de zin van de leer der Waarheid. K.), wat de wet is, die God ons heeft gegeven, en dat wij in de leer wel zo zijn onderwezen, dat wij bij machte zijn, gemakkelijk al de onwaarheden, dwalingen en bijgelovigheden, die Satan ingevoerd heeft om de zuivere eenvoud van het Evangelie te bederven, te brandmerken.

Want indien wij verplicht zijn, Gode rekenschap af te leggen naar de mate van de kennis, die Hij ons heeft gegeven, wat zal er dan, bid ik u, van ons worden, nu wij zo

huiverig en vreesachtig zijn, om ons in de strijd te begeven, terwijl de Heere Zich in deze tijd zo geopenbaard heeft, dat men wel kan zeggen: De Heere heeft ons de grote schatten van Zijn heilgeheimen geopend en ontvouwd.

Het zal duidelijk zijn, dat Calvijn in dit „wij” hier spreekt tot allen, die als gemeente vergaderd zijn onder de bediening van Gods heilig Woord.

Het brengt een schrikkelijk oordeel over ons (U allen, bekeerd of onbekeerd. K.), zoveel van de waarheid Gods gekend te hebben en zo weinig moed gehad te hebben, die te handhaven.

Welk een zware verantwoording legt Calvijn hier op héél de gemeente. En dat in een tijd, waarin nog altijd Rome op de loer lag, geholpen door het ten zuiden van Genève gelegen hertogdom Savoye, om deze stad weer met geweld te brengen onder de heerschappij van de paus! En dat in een kerk, waarbinnen zovele libertijnen verkeerden, die in wezen alleen maar voor de Reformatie gekozen hadden (in 1532) om van de dwang van het pausdom af te zijn en in meer vrijheid naar eigen wil en begeerten te leven!

41. *De omstandigheden, in die dagen (1543). Een bijzonder getuigenis.*

Misschien dat we ons enigszins kunnen inleven in de omstandigheden van de tijd, waarin Calvijn geroepen is tot de prediking van het Evangelie van het Koninkrijk Gods en de daarmee samenhangende opzet en inhoud van deze prediking, wanneer we samen een brief gaan lezen, die Calvijn schreef aan een roomse prediker in Cernex (Savoye).

In Genève heerste in de zomer van 1543 de gevreesde pestziekte. Cernex' geestelijke, een invloedrijk man, had de gereformeerde gemeente te Genève opgeroepen, nu eens te bedenken, dat God van de hemel de pest zond als een gesel Gods om Genève te straffen voor haar afval van de alleenzigmakende roomse kerk. We geven de brief van Calvijn aan genoemde prediker, Francois de Mandallaz, van september 1543 hierbij in vertaling weer.

Heer predikant,

Wij erkennen, dat de bemerking in uw brief geheel correct is. De pest, die in onze stad heerst, is een gesel Gods. We erkennen ook, dat Hij ons rechtvaardig straft en tuchtigt vanwege onze zonden en afmakingen. Wij twijfelen ook er zelfs niet aan dat Hij daarin ons vermaant, ons geweten te beproeven om ons te brengen en te leiden tot bekering. Daarom aanvaardden wij ook, wat u zegt: we moeten ons bekeren tot God en smeken om Zijn vergeving en barmhartigheid om deze te ontvangen uit Zijn hand.

We zien ook, dat er in het gehele christendom nauwelijks een hoekje is, dat niet ter plaatse door Gods hand wordt bezocht.

En dat is geen wonder. Want de oorzaken zijn duidelijk en men hoeft niet ver te zoeken. Gods toorn is hevig ontbrand over deze arme wereld. Men ziet immers, welk een verderf er alom heerst en hoe de boze regeert met zeer veel macht.

We zeggen dat niet om ons te verontschuldigen, doordat wij ons tot de anderen rekenen. Maar de toorn van God moet ons des te verschrikkelijker voorkomen, omdat ze zich uitstrekt over de gehele aarde als een soort zondvloed.

Wanneer we dit nu alles overdenken, kunnen we niet anders oordelen, dan dat, afgezien van de alom te constateren heerschappij van de boze, er twee feiten zijn, die onder de christenen Gods toorn oproepen. Dat is, dat de een de Heere Zijn eer ontrooft door afgodendienst en bijgeloof, en, in plaats van Zijn Woord aan te nemen en zich daardoor te laten leiden op de rechte weg, Gods Woord niet alleen veracht en bespot, maar het zelfs haat, verafschuwt en vervolgt.

Anderzijds, wij, zoals wij door het Evangelie weten, hoe wij de Heere moeten dienen en Hem moeten eren, doen onze plicht niet voldoende, zodat het woord des levens als het ware ijdel en onnut onder ons is.

Wij willen ons niet rechtvaardigen door anderen te veroemen. Want hoe meer God ons naar Zijn welbehagen uit de ontzettende duisternis, waarin we zaten, getrokken en ons verlicht heeft, opdat wij de rechte weg des heils zouden leren kennen, des te groter is onze schuld, wanneer wij nalatig zijn in het vervullen van onze plicht

en wij naar Luc. 12:47 des te zwaarder gestraft zullen worden: „En die dienstknecht, welke geweten heeft de wil van zijn heer, en zich niet bereid, noch naar zijn wil gedaan heeft, die zal met vele slagen geslagen worden.” Zo moeten wij niet zo verrast zijn, wanneer de Heere ons dubbel zwaar bezoekt vanwege onze ondankbaarheid, die hierin is gelegen, dat wij niet wandelen als kinderen des lichts en niet de vruchten vertonen van de heilige roeping, waarmede Hij ons geroepen heeft. Hij heeft immers in het bijzonder verkondigd, dat het gericht zal beginnen bij het huis Gods. (1 Petr. 4). Dat wil zeggen, dat de Heere Zijn dienaren het eerst zal tuchtigen.

Maar aan de andere kant moet men ook bedenken, dat de Heere vóór alles het voor Zijn eer houdt, dat we alle afgodendienst en bijgeloof haten en verafschuwen, die Hij haat en verafschuwt, omdat ze Zijn eer wegnemen en wij Hem méér en zwaarder beledigen dan al de anderen. Denk u er maar eens even aan, wat er bij u geschiedt. Daar bidt men hout en steen aan. Daar roept men doden aan. Daar stelt men zijn vertrouwen op nietige dingen. Men wil God dienen door dwaze, buiten Gods Woord om uitgevonden gebruiken. De ware leer is begraven. Wil iemand deze ware leer weer te voorschijn halen, dan wordt hij gruwelijk vervolgd. Zegt u nu zelf, of de Heere wel zulk een oplapperij en laster van Zijn eer kan dulden? Wat kan men verwachten, omdat het al zolang averechts gesteld is met de ontzettende verkrachting van het heilige, zoals dat het geval is in uw mis?

Wat we hier zeggen, we behoeven er niet lang over te doen dit te bewijzen. Zie maar eens, hoe onze Heere Jezus het heeft ingezet, en vergelijk u dat maar eens met uw mis. U zult een afstand ontdekken als tussen hemel en aarde. Het zou werkelijk onze plicht zijn, met elkaar eenstemmig Gode de eer te geven en ieder op zijn plaats onze schuld te belijden, zoals Daniël dat deed. (Dan. 9). Namelijk zo, dat wij het als een zware zonde ervaren, dat wij de genade, die Hij ons aanbiedt, niet aannemen, zoals het betaamt, en dat wij niet méér volkomen zijn in ons leven, al weten wij veel van het Evangelie, dat Hij ons geschonken heeft en al horen we de vermaningen, die Hij dagelijks tot ons doet komen door Zijn gebod. Zij echter, die, in plaats van op Gods Woord acht te geven, hun eigen fantasie en menselijke overlevering volgen, mochten eens inzien, dat het een gruwel is, die de

Heere zeer mishaagt, wanneer men de dienst des Heeren vervalst, zoals zij het doen, wanneer ze een valse leer aanhangen, hun vertrouwen op schepselen stellen, de Naam van God misbruiken, het reine gebruik van de sacramenten omver halen en daarenboven nog de getuigen van Christus vervolgen, die het wagen, hun stem te verheffen tegen zulke misbruiken.

En wanneer het vele van deze lieden in deze dagen goed gaat, laat ze daarop dan geen vertrouwen stellen. Want huichelaars en voornamelijk afgodendienaars hebben altijd nog de gewoonte gehad, dat ze een hoge borst opzetten, wanneer Gods hand hen niet drukt. Ze doen, of ze God dienen, terwijl ze Zijn eer roven in afgodendienst. En zo verharden ze zich in hun goddeloosheid. Zichzelf vleien ze, en anderen verdoemen ze. Maar wat zegt de Heere? Ik heb hen alle mogelijke goede dingen gedaan en zij hebben gedacht, dat het loon daarvoor hierin bestond, dat ze de goden nagehoereerd hebben. Daarom zal Ik alles van hen nemen, wat Ik hun heb gegeven om hun schande te ontdekken en hen te dwingen, tot Mij weder te keren. (Hoz.2).

Thans, nu het er over gaat, de fouten te zoeken, om welke God ons straft, en waarmede wij Hem hebben beledigd, werpt u ons voor de voeten, dat wij de godsdienst en de kerkelijke orde, die in onze stad zo zeer haar plaats en behartiging hebben gehad, hebben veranderd. Dit verwijt is niet nieuw. Men verweet dit Jeremia in zijn dagen reeds. Daarvan getuigt ons Jer. 44. Want de huichelaars beklagden zich, dat, sinds men de verering van de hemelkoningin niet meer in acht nam, er niet anders was gekomen dan hongersnood, oorlog en allerlei ellende.

Ingelijks laten Lactantius, een oude kerkvader, en Augustinus, ons weten, dat te allen tijde alle nood, die er in de wereld was, toegeschreven werd aan het Evangelie. Dat was de oorzaak: het bijgeloof van de heidenen, dat men voor godsdienst hield, werd immers verstoord.

U zult zeggen, dat deze vergelijking niet opgaat. En toch, het is precies hetzelfde. Wat nu te doen?

We zullen vanuit de feiten moeten zoeken naar de waarheid om goed en juist te kunnen oordelen.

Welnu, afgezien er van, dat wij met betrekking tot dit verwijt een rein geweten hebben voor God, kunnen ook de feiten duidelijk voor de mensen een antwoord geven.

Want nog niemand heeft ons het bewijs geleverd, dat we iets hebben veranderd in wat de Heere ons heeft bevolen, of dat we zijn afgeweken van de waarheid om een valse leer aan te nemen. Zelfs geen kleinigheid hebben wij ingevoerd tegen Gods Woord in. Integendeel, het is een bekend feit, dat wij onze kerk hebben gereformeerd naar Gods reine leer, welke alléén het richtsnoer is om de kerk op de juiste wijze in te richten en zuiver te houden.

Het is waar, het is niet aangenaam, iets te moeten veranderen, wat men opgezet heeft.

De ordonnantiën Gods echter, die de Heere ons ingegeven heeft, moeten voor eeuwig onaangetast blijven. Wanneer deze nu voor enige tijd verlaten zijn, moeten ze weer opnieuw hersteld worden, ook al zouden hemel en aarde daardoor bewogen worden.

Hier geldt geen recht van ouderdom, van gewoonte, welke er iets aan zouden kunnen bijdragen, dat de inrichting van de kerk, die is gegrond op Gods heilige wil, moet blijven tot aan het einde van de wereld, omdat Hij het gewild en bepaald heeft.

De redenen, die ons noopten tot veranderingen, waren dringend.

De hoofdzaak van het christendom is toch de aanbidding van God. We hebben nu ontdekt, dat de vorm van onze aanbidding, die wij vroeger gebruikten, vals was en verkeerd. Want ze geschiedde niet in Geest en Waarheid (Joh. 4), maar in uiterlijke ceremoniën, ja, zelfs in bijgelovige handelingen. Daar kwam nog bij, dat ze nog niet eens aanbaden God alleen, maar in Zijn plaats hout en steen, beelden, dodenschrijven en dergelijke dingen.

Met de aanbidding van God is verbonden de rechte wijze van aanroeping. En roept men Hem in het gehele pausdom niet anders aan, dan met twijfel en wantrouwen, daar men toch het ambt van Jezus Christus niet meer kent? Hij is toch onze Voorspraak en Middelaar, Die ons doet toekomen, wat wij bidden? (Rom. 8:1; 1 Tim. 2:1, Joh. 2, Hebr. 4). Daarenboven, wat waren de openbare gebeden anders dan murmelen of balken zonder verstand. Ten derde, welk een laster is daarin gelegen, dat men het ambt van de ene Middelaar overdraagt op mannelijke of vrouwelijke heiligen om genade te bekomen in hun naam en op grond van hun verdiensten!

Na het aanroepen van de Heere volgt de dienst.

Nu had men ons geleerd, dat wij alléén Zijn wil tot ons richtsnoer moeten nemen. (Deut. 11; 1 Sam. 15). Daarbij, daar wij de zaligheid alleen maar uit genade deelachtig konden worden (wat toch beslist de grondslag van al het andere is), heeft men ons geleerd, niet alleen op Gods genade te vertrouwen, opdat we een rustig geweten hebben zouden, en God de eer zouden geven, die Hem toekomt, maar we moesten ons vertrouwen deels op onszelf, deels op andere schepselen stellen.

Het is zelfs niet nodig, al het andere op te sommen; we zouden dan aan geen eind komen.

Genoeg, dat het zo stond, dat de genade van Christus als begraven lag.

Hadden wij dat nu maar ontdekt, en was het ons maar helder en klaar bewezen, dat dit alles een gruwel is voor God, wat moesten wij dan doen?

Was de vroegere orde van de kerk nu ook maar enigszins verdragelijk geweest, dan waren we wel tevreden geweest, daarin voort te gaan. Maar het was zo'n Babylonische verwarring, dat er geen ander middel overbleef, dan haar totaal te vernieuwen. Wat moeten we zeggen van de sacramenten, waarvan het gebruik verkeerd was, geheel anders dan de Heere Jezus Christus het beveelt? Hoeveel dwaze gebruiken waren er bij de Doop, alle uitgevonden door mensen, zonder naar Gods wil te vragen? En nòg erger, de ware, reine inzetting van de Doop door onze Heere was als vernietigd door zo'n drek.

Het was zó: Men achtte de zalving meer dan de Doop met water. En thans schijnt hun onze Doop zo te zeggen als nietig, omdat we niets er van hebben overgehouden, van wat de Heere heeft bevolen en de apostelen onderhouden en waargenomen hebben.

Het Avondmaal is nog veel meer ontwijfd. Onze Heere heeft het ons nagelaten als een pand, opdat we er verzekerd van zijn, dat onze zielen gespijsd worden met het lichaam en het bloed en wij deel hebben aan al Zijn weldaden; in het bijzonder aan Zijn lijden en sterven. Daarom moet men het uitdelen, zoals Zijn bevel dat met zich brengt, namelijk met een uitleg van de kracht en werking van het geheim.

Nu had men het evenwel in het tegendeel vervalst; in een offer, om een verzoening met God tot stand te brengen door een menselijke handeling. En dat niet alleen voor

de levenden, maar ook voor de doden. De priester scheidde zich van de gemeente om het sacrament te gebruiken. Alles had plaats en werd uitgesproken in een onverstaanbare taal, zoals de tovenaars hun formules mompelen. En als de communie met Pasen kwam, gaf men het volk eerst nog slechts de helft van het sacrament, terwijl de priester de kelk nam. Tegen het uitdrukkelijk gebod van de Meester. Met deze ontwijdingen instemmen, daarvan kon toch geen sprake zijn!

En nu werpt men ons, niettegenstaande dit alles, voor de voeten, dat wij het heilig sacrament hebben vernietigd. De feiten echter tonen aan, dat wij het weer hersteld hebben en het gaaf hebben gemaakt, terwijl het in alle opzichten verdorven en bevlekt was.

Toen Paulus het misbruik wilde afschaffen, dat bij de Corinthiërs met betrekking tot dit sacrament was opgekomen, verwees hij hen naar het eerste bevel des Heeren als op een onschendbaar gebod. (1 Cor. 11). Wat konden wij dan anders doen, dan juist deze regel na te volgen om het Avondmaal van talloze misbruiken te reinigen? Men moet ons maar eens aantonen, indien men daar kans voor ziet, of wij iets hebben in de wijze waarop wij het Avondmaal houden, wat niet overeenstemt met de instelling des Heeren en met het gebruik der apostelen. Kan men dat, dan zijn wij bereid, de fouten te herstellen. Wanneer men ons evenwel aanklaagt, zonder zin en verstand, dan zal dat ons er niet toe bewegen, de zekere waarheid te verloochenen. Daarom houden wij hetgeen zij ons als fouten aanrekenen, voor een werk van God: het beste, wat we kunnen doen. En niettegenstaande dat loochenen wij niet, dat wij in vele opzichten zwaar hebben gefaald. De Heere straft ons thans met recht. Maar dan alleen hierin, dat ons leven niet in overeenstemming is met de heilige leer, die wij belijden.

Evenzo wijst u ons in uw vermaning er op, dat wij tot God moeten wederkeren, opdat Hij Zijn toorn intome. U wijst de oorzaken aan, die deze toorn eerder opriepen en nog meer deden ontvlammen.

Want ten eerste verlangt u, dat wij het dierbare vlees en bloed van onze Heere Jezus Gode als een offer moeten toebrengen.

We weten wel, dat dit bij u gewoonte is. Om echter te weten te komen, of dit een Gode welgevallig werk is, moeten we onderzoeken, of het naar Zijn wil is. Nu zegt de

Heere ons evenwel niet, dat wij Zijn lichaam Hem ten offer zullen brengen, maar het (aan) nemen moeten. (Matth. Marcus, Lucas, Paulus): „Neemt”, zegt Hij, „eet.” Wanneer wij nu, in plaats het lichaam van Christus te nemen, Gode iets willen toebrengen, b.v. een offer, dat we Hem toebrengen, waar zouden we goedkeuring vinden voor zo'n spel van fantasie?

We vragen u: denk eens goed over deze zaak na!

U adviseert ons, het lichaam van Jezus Christus te laten ten offer brengen door een priester om genade te bekomen.

Wij antwoorden: Hij heeft ons het sacrament niet tot dit doel gegeven, maar om het (aan) te nemen, opdat wij deel zouden mogen ontvangen aan het enig geldende offer, dat alleen Hij gebracht heeft, zoals Zijn ambt dat eiste. (Hebr. 7:8,10).

We zeggen zelfs: Het betekent niet anders, dan Hem Zijn eer te ontroven, omdat Hij alléén tot Hogepriester verordineerd was om Zichzelf ten offer te brengen, omdat geen ander daartoe waardig was, zonder volgeling, zonder metgezel, zulk een uitmuntend werk te doen.

Want de opdracht van het offer is: het middel te zijn ter verzoening tussen God en de mens (zondaar). Wie moeten we nu geloven, Jezus Christus, of u? Er bestaat ten dezen toch een enorme tegenstelling!

U adviseert ons verder, de schone publieke processie in ere te herstellen.

Maar wat zou men daarmee? God tevreden stellen met grote pronk en ceremonieel? U zult zeggen: onze bedoeling is, dat zulke processies gehouden moeten worden uit eerbied voor God.

Maar wat is dat dan voor eerbied: ons vertrouwen te stellen op kaarsen, fakkels, schitterende en kostbare gewaden, beeld en kisten met reliquiën?

Dat is altijd de handelwijze van de heidenen geweest. Dat leert de geschiedenis ons.

Maar men zou nu ook moeten weten, hoe zulk een manier van doen bij het christendom paste.

Wij hebben het er niet over, of men zich moet verzamelen tot een plechtig gebed tot God. Maar we vragen wèl, wat er dan naast die publieke processies nog méér is dan een pracht van gewaden, lichten, reliquieën en dergelijke dingen?

Nu, dat riekt alles naar het Jodendom en het staat de hei-

denen beter aan dan de christenen.

O ja, men roept en zingt daarbij wel. Maar hoe? In een vreemde taal. En daartegen verzet zich het uitdrukkelijk verbod van de Heilige Geest. (1 Cor. 14). Daar lezen we, dat men gemeenschappelijke gebeden in de gebruikelijke taal zal uitspreken, opdat de ongeleerden en de eenvoudigen daaraan kunnen deelnemen en „Amen” kunnen zeggen bij het eind van het gebed.

Verder vermaant u ons, de maagd Maria en de heiligen aan te roepen. Daarbij brengt u in het bijzonder de heilige Petrus naar voren als onze schutspatroon.

De Heere roept ons echter tot Zich alléén en verbiedt ons, elders buiten Hem hulp te zoeken. (Psalm 49). En dat met goed recht!

Want daarin is in het bijzonder Zijn eer gelegen, dat wij Hem alléén aanroepen in de Naam van Jezus Christus.

Echter, wanneer ook deze grond niet voldoende ware, vinden we in de Schrift toch vele vermaningen, tot God weder te keren met smeken en bidden in tijden van pest, oorlogen en duurte (Jes. 44:45; Jer. 3; Hos. 2). Nooit echter wordt met een enkel woord gezegd, dat men de heiligen moet aanroepen. Daarom zou het heel erg onbezonnen van ons zijn, wanneer we deden, wat u ons zegt. We zouden ons afwenden van het gehele Woord van God.

Wanneer u Petrus noemt als onze schutspatroon, dan is dat niet anders dan wat de profeet zegt: Naar het getal uwer steden zijn uw goden, o Israël (Jer. 2). Want het was ook toen niet de bedoeling van het volk, meerdere goden te maken om de ware God, de Schepper der wereld, te verdringen. Maar omdat iedere stad een schutspatroon koos, waarop ze haar vertrouwen zette, verwijt de profeet hen, dat iedere stad een eigen god had.

Zo wilt u nu met ons handelen. Maar het mishaaft de Heere, wanneer wij ons tot een andere schutspatroon wenden dan tot Jezus Christus, Die het op zich heeft genomen, ons aan te bevelen bij God, Zijn Vader.

Waren wij vroeger in deze verblinding, thans is de duisternis verdwenen (Joh. 10). Het is nu niet meer tijd om te dwalen, omdat wij thans de lichtende helderheid voor ogen hebben.

Maar u beweert, het te hebben ervaren, hoeveel het helpt en hoe nuttig het is, dit alles weer op ons te nemen. Zoals we reeds hebben gezegd, het is niet nieuw, dat men

de weldaden Gods toeschrijft aan onze dwaze en verkeerde werken, alsof wij door de dienst aan de goden die weldaden zouden te danken hebben, die de Heere ons schenkt. Ook de duivelskunstenaars, tovenaars, waarzeggers en dergelijke lieden beroepen zich eveneens op hun ervaring. Wij echter hebben onze vastgestelde regel, namelijk, dat de overweging voorop gaat en de ondervinding daarna volgt. Wanneer we zo handelen, zwerven we niet rond en wijken we niet af van hetgeen de Heere ons beveelt. Dan vinden wij waarachtig en zonder bedrog, dat Zijn hulp hùn nooit heeft ontbroken, die zich geheel op Hem verlaten.

Integendeel, wanneer wij ergens anders hulp zoeken, denken we wel menigmaal, dat we het daarvan nu moeten hebben. Ten laatste echter komen we bedrogen uit. Welnu, de Heere Jezus moge u de ogen openen, opdat u ziet, wat het zeggen wil, wanneer Hij Zich noemt het enige Heil, het enige Leven, de enige Heiliging, de enige Waarheid, het enig Vertrouwen van de Zijnen, opdat wij Hem allen tezamen zó mogen leren kennen, opdat we Hem één van gemoed, met hart en mond, en met al onze werken, prijzen, zodat, gelijk wij de Doop hebben ontvangen in Zijn Naam, wij ook dezelfde belijdenis hebben zullen in onze christenheid.

September 1543.

Achter deze lange brief, die Calvijn schreef aan de bekende geestelijke, De Mandallac, die werkte in Cervez, een stad in Savoye, niet ver van Genève gelegen, gaat veel meer schuil, dan we wellicht vermoeden. Zij is een uitvoerig antwoord op het schrijven dat deze geestelijke aan de burgers van Genève zond. In de vorm van een pamflet hadden bevriende relaties van deze geestelijke de oproep om, nu de pest in Genève zo vreselijk woedde, terug te keren naar de roomse kerk, verspreid.

Nu moeten we wèl bedenken, dat de oorspronkelijke burgers van Genève toen (1543) nauwelijks 25 jaar geleden op last van de Raad van Bern, die toen de Raad van Genève bijstand bood in de strijd tegen het roomse Savoye, met de roomse kerk hadden gebroken. Mensen van 40 jaar en ouder hadden dus hun jeugd en hun jonge jaren in de roomse kerk doorgebracht. En we weten, dat vooral de meer welgestelde burgers van Genève die overgang met beide handen hadden aange-

grepen, omdat de zogenaamde Reformatie van Bern hen wel leek: een gemakkelijk, vrij leven, overgoten met een sausje religie, waaraan zelfs nog een rooms bijsmaakje zat. (De ouwel in het Avondmaal werd gehandhaafd). En het arbeidersvolk, verzot op festiviteiten, dacht er niet aan, het aards en vleselijk genot prijs te geven voor de Reformatie, zoals Calvijn en Farel deze naar Schrift en belijdenis voorstonden.

Zo'n pamflet van een geestelijke, die in Genève een goede naam had; was gevaarlijk.

Wanneer Calvijn daarop antwoordt in de uitvoerige brief aan de pastoor van het nabij Genève gelegen Cervez, is deze brief niet alleen voor deze geestelijke bestemd. Neen! zij wordt ook gedrukt en op last van de Raad van Genève in de stad en in haar omgeving verspreid.

U kunt wel begrijpen, dat Calvijn in zijn predikaties en in zijn Bijbellezingen bij zo'n brief aansluit.

Wanneer Calvijn negen jaar later de prekenbundel uitgeeft, waarover we reeds eerder schreven, blijkt, dat het nog steeds een machtige worsteling is om het kerkelijk leven in Genève te leiden in schriftuurlijke banen en de burgers van zijn stad te brengen in het spoor van Gods geboden.

Dit vooral ook, omdat veel werknemers werkgevers hebben, rond Genève, die vasthouden aan de roomse kerk. Deze mensen zijn vaak bang, te laten merken, dat ze gereformeerd zijn geworden.

Met betrekking tot het laatste houdt hij in 1555 een veertigtal preken over de Wet der Tien Geboden. Ook deze preken worden gedrukt en evenals de eerder genoemde bundel onder het kerkelijk Genève, in ruime mate verspreid.

42. *Luisteren naar Calvijns preken.*

Het zal, ook voor onze tijd met al haar verval en afval van de grondslagen van Gods Woord, profijtelijk zijn, wanneer we uit beide prekenbundels iets overnemen, wat toen van de kansel in Genève uit de mond van Calvijn geklonken heeft.

De leer van het Evangelie zou op zichzelf duidelijk genoeg zijn en we hebben niet anders te doen, dan haar goed in praktijk te brengen, ware het niet, dat zovelen op listige wijze allerlei kleinigheden uitdachten om niet schuldig gerekend te worden aan wat meer dan overvloedig door de mond van God veroordeeld is. (11).

(De cijfers onder de citaten verwijzen naar de bladzijden van

Deel V van „Het gepredikte Woord”, 1941 Wever)

Wij worden vermaand te zuchten over ons kwaad, dat wij bedreven hebben en in alle ootmoed aan God vergeving te vragen, daarbij bedenkend, hoe onschatbaar groot het voorrecht is, dat Hij ons verleend heeft, door ons op te trekken uit het modderig slijk van het pausdom, waarin wij verzonken waren.

Want wij kunnen zo'n genadegave nooit genoeg roemen (12).

Indien God ons nu nog vrijheid gunt, Hem in waarheid te dienen, zo weten wij toch niet, voor hoelang (12).

Onder Calvijn's toehoorders waren er, die, in dienstbetrekking bij roomse mensen, terwille van hun baantje voor het oog toch nog meededen aan de roomse praktijken.

Ze redeneerden: „De Doop en het Avondmaal zijn een zaak van de ziel. Lichamelijk kun je met een andere leer nog wel meegaan om niet in moeilijkheden te geraken.”

U kent dit wel: „'t komt niet op het uiterlijk aan; hier van binnen moet het in orde zijn.”

maar men mag geen twee stempels op één goudstuk drukken, of twee verschillende zegels aan één officieel stuk hechten.

Zal de sterfelijke mens zich zó vrijpleiten, wanneer hij de Doop en het Heilig Avondmaal van Jezus Christus vervalst?

Zal hij dan zeggen, dat het geen kwaad kan?

Dergelijke lieden zijn waard, dat hun knechten gaan wijsmaken, dat ze met hun hart hen wel dienen, terwijl ze slapen of gekheid maken, maar ondertussen niet een vinger uitsteken om iets uit te richten (17).

Het Avondmaal van Jezus Christus en de pauselijke mis zijn even weinig met elkaar te verenigen als de offers van Mozes en die van Jerobeam (19).

Calvijn is met zijn kerkgangers steeds in gesprek. Hij laat hen zeggen: „Maar wij zijn niet geroepen, de misstanden te bestrijden en zo te reformeren.”

Inderdaad, het ligt niet aan u de toestand in het algemeen te hervormen; er is ook niemand die dat van u

vergt. Maar ik moet u toch vermanen, uzèlf te reformeren. Want dat is ùw roeping (21).

Calvijn beseft, dat er hoorders zijn, die blijven dóór vragen, omdat ze hun zondige weg niet willen verlaten. Ze zijn zo lastig, dat men nooit met hen klaar komt, ook niet als men al hun problemen zou oplossen.

Zulke mensen zou men met recht kunnen vergelijken met hen, die, als zij een preek gehoord hebben, waarin zij vermaand worden, zich eenvoudig te kleden zonder overtolligheid en pronk, wel zouden willen, dat de prediker hun de broek aanmat en de schoenen pasklaar maakte.

Laten we intussen niet vergeten, dat Calvijn, toen hij in 1552 de preken hield over de kerk (we bladeren deze bundel door) in eigen kerkelijk leven binnen Genève in een felle strijd verwickeld was. De Libertijnen legden op ieder slakje zout, wanneer ze iets bemerkten in Calvijns preken, wat niet naar hun zin was, en maakten er in de stad heel veel tam-tam over. Calvijn, die het nodig achtte, in de zomer van 1555 één en veertig preken te houden over de Tien Geboden, om te laten zien, dat men hem ten onrechte van te grote strengheid veroordeelde, wanneer hij aandrang op een gereformeerde levensstijl (we komen op deze preken straks nog terug), Hij zegt in een preek:

Ik heb medelijden met hen, die naar middelen zoeken om, zo mogelijk onder de vijanden van het geloof te dienen en daarin te volharden.

Ik moet u verwijzen naar de algemene regel, die ik van God heb (28). En het is wel een heel bedenkelijke vergissing, zichzelf wijs te maken, dat door mij aan de kant te zetten, zij God niet meer als Rechter zullen hebben.

Laat hen op deze wijze maar mijn naam uit hun geschriften schrappen, nu ik niets anders betuig, dan dat God gehoord moet worden en dat men Hem gehoorzamen moet, niet, dat de gewetens bestuurd moeten worden naar mijn zin, noch dat ik hen ergens toe noodzaak of de wet stel (29).

43. *Iets over de strijd in de kerk van Genève, Bolsec.*
We mogen in dit verband ook niet onvermeld laten, de felle

strijd die binnen Genève ontketend werd door Hieronymus Bolsec. Deze Bolsec was Karmelieter monnik geweest, maar ging tijdens zijn verblijf in Parijs over naar de Reformatie. Hij moest vluchten. Op zijn vlucht kwam hij terecht bij de hertogin van Ferrara, die ook Calvijn rond 1535 een veilig onderdak had geboden en met wie Calvijn nog steeds contact onderhield.

Via Ferrara (een hertogdom in het deltagebied van de Po, Noord-Italië) ging Bolsec naar Genève. Hij was daar als arts werkzaam.

In 1551 greep deze Bolsec de leer der praedestinatie aan, zoals Calvijn deze had beschreven in zijn Institutie (Boek III). De Raad van Genève heeft deze onruststoker de stad uitgezet.

Later weer rooms geworden, schreef hij in 1577 (na Calvijn's dood) een liederlijke roman over Calvijn.

We zullen deze man nog wel ontmoeten wanneer we schrijven over Calvijn's verdediging van de leer der waarheid, gezien vanuit zijn brieven.

44. *Idem Trolliet.*

Maar al was Bolsec verbannen, hij had in Genève een fanatieke aanhanger, de heer Jean Trolliet. Deze man had een hoge functie bij het stadsbestuur in Genève en als oud-Genèver kon hij een potje breken bij de hoge heren stadsbestuurders.

In een brief aan Viret van 2 juni 1545 schrijft Calvijn reeds over hem:

Men dringt ons een zekere Trolliet op, omdat hij een Geneefs burger is. Juist veel aan hem komt ons alles weinig aangenaam voor. Ik voor mij weet niet, wat hem het ambt van predikant waardig maakt, dan alléén dit: de Genevers zijn als apen, die veel houden, heel veel van hun eigen jongen.

Een paar jaar later komen we deze Trolliet weer tegen. Dan schrijft Calvijn over hem aan Farel in een brief van 8 september 1548:

Deze Trolliet, die eens zijn best deed om predikant te worden, probeert nu wraak te nemen over deze afwijzing; zoveel hij maar kan.

Hij kiest openlijk voor de partij van de „kruisdragers.”

Nu heeft hij een brief, die ik eens schreef aan de scriba van Viret, bij zich. Deze moet vijf jaar geleden geschreven zijn. Die brief is uit het archief gestolen. Hij sjouwt er alle herbergen mee af. En het ergste is, dat men niet slechts graag, maar juist gretig luistert, wanneer zulke lieden de dienaren des Woords over de hekel halen. En wat een tijd, dat niemand tegen de predikant ook maar durfde te mompelen. Nu is bijna geen gesprek méér geliefd. En satan vindt telkens weer nieuwe stof tot dit gesprek.

(In Genève werd de tegenstelling tussen de oude Genèveers en de vele immigranten steeds scherper. De eersten gingen een kruis dragen, ten teken, dat ze zich wilden aansluiten bij de reeds lang bestaande bond - het eedgenootschap - van zwitserse kantons, o.a. Bern. De franse immigranten, waaronder zij ook Calvijn rekenden, noemden zij de franzosen. Deze werden beschouwd als aanhangers van Calvijn. Calvijn bezat ook nog steeds niet het burgerrecht van de stad Genève.)

(De gestolen brief, waarin Calvijn destijds aan een goede bekende van Viret te Lausanne vertrouwelijk een opmerking maakte over de Raad van Genève, heeft Calvijn heel wat moeite bezorgd, vooral toen juist in het najaar van 1552 de tegenstanders van Calvijn een meerderheidspositie bekwamen in de stadsregering).

Het zal duidelijk zijn, dat genoemde Trolliet, die stadssecretaris was van Genève, alles op alles zette om Calvijn tegen te werken. Hij bezocht de kerkdiensten, waarin Calvijn vooringing en ging dan de straat op met hetgeen, waaraan hij zich ergerde. Zijn lastertong was scherp. Waar hij Calvijn als predikant meende te kunnen treffen, sloeg hij toe. Calvijn, die van dit alles goed op de hoogte is, dient bij de Raad van Genève een aanklacht in tegen de gevierde, vlotte stadssecretaris. Dat was midden 1552.

Genoemde Trolliet heeft, toen hij in de „Zwarte kop” (herberg) 's nachts met een gezelschap at, gezegd, dat hij Calvijn, in een preek heeft gezegd, dat de duivel een man uit Genève had weggehaald.

Dat is niet waar!...

Verder beroemde genoemde Trolliet zich er op, het boek over de praedestinatie op bevel van de stadsraad te

hebben gelezen om vast te stellen, of het gedrukt mocht worden; hij zou daarin allerlei zaken hebben gevonden, die weerstand opriepen.

Ja, dat was nog al wat! Calvijn was zó afhankelijk van de politieke overheid, dat hij goedkeuring moest hebben (ter beoordeeling van een vijand der waarheid!) om boeken of preken te laten drukken.

Over deze aanklacht heen, kwam Trolliet met een klacht tegen Calvijn bij de Raad der stad. In een preek zou Calvijn mensen, die in de herbergen de prediking der waarheid lasterden „canaille” hebben genoemd. („Canaille” is: gemeen volk, gepeupel).

Calvijn heeft de Raad hierop schriftelijk geantwoord (juni 1552):

Ja, ik vermaande alle goede christenen, standvastig te zijn en vast te houden, wat de leer des Evangelies betreft. En dat tegenover alle goddeloosheden, tegenspreken en spotterijen jegens Gods Woord. Deze moet u als canaille verafschuwen en voor vloekwaardig houden, heb ik gezegd. En dat te meer, omdat u zich daarmee bevlekt, als u ze niet verre van u houdt naar het gebod van onze Heere Jezus Christus. Ik heb ook gezegd, dat ik hen zou verwerpen en uitbannen, als het aan mij lag. Dat is der waarheid getrouw en zonder enige bemanteling geschreven, zoals het in de preek is gezegd.

Overigens, hoge heren, zo'n klacht moest zelfs niet worden serieus genomen en aangehoord worden. Het is veeleer uw plicht, ze energiek te onderdrukken en te straffen als smaad en gezwets, die geen ander doel hebben, dan de vrede van de Gemeente Gods te verstoren, alle orde en tucht, die wij van de Heere hebben ontvangen, omver te werpen, en de eerbied, die men aan de prediking verschuldigd is, te vernietigen.

Trolliet is, zich bewust van zijn invloedrijke positie en de steun van de meerderheid in de Raad, niet door zijn knieën gegaan. Hij had maar één doel: weg met deze predikant! Daarom diende hij bij de Raad van Genève een bezwaarschrift in tegen de leer van de praedestinatie, zoals Calvijn deze, naar de Schrift, had beschreven. Met name bracht hij hiertegen in, dat Calvijn de Heere maakte tot een Auteur van de zonde.

Trollet waagde het zelfs om Melanchton in dit opzicht tegenover Calvijn te plaatsen.

Aan de uitvoerige weerlegging van deze beschuldigingen hopen we later apart aandacht te schenken.

Overigens is het de moeite waard, aandacht te schenken aan deze hoogstaande apologie van Calvijn!

Mogen wij hier volstaan met de zinsnede, waarmee dit verdedigingsgeschrift tegen Trollets aantijgingen eindigt?

Wat mij aangaat, hoge heren, ik ben in mijn geweten zeker, dat hetgeen ik heb geleerd en geschreven, niet in mijn hoofd is ontstaan.

Van God heb ik het ontvangen en ik moet het vasthouden, wil ik niet een verrader van de waarheid worden. Ik heb dit in mijn verweerschrift, naar ik geloof reeds tot uw tevredenheid aangetoond.

Voor het geval, dat u het noodzakelijk acht, dat ik dieper op deze zaak inga, ben ik daartoe bereid, totdat mijn tegenstander er van overtuigd is, dat hij mij ten onrechte heeft aangeklaagd, tegen alle waarheid en verstand in.

(Genève, 6 oktober 1552).

We hebben, zoals u heeft begrepen, even Calvijn's preken laten rusten om duidelijk te maken, in welk een spannende tijd deze (in 1552) werden gehouden.

We willen hierbij nog aan de grote en hevige twist herinneren, die ontstond, toen de kerkeraad twee leiders van de felle tegenstand tegen Calvijn (vooral tegen zijn prediking) onder de eerste trap van censuur plaatste. Ze werden niet toegelaten tot het Avondmaal en mochten geen getuigen zijn bij de Doop).

Op 1 november 1552, werden ze gevangen gezet.

Dat alles gebeurde, nadat de Raad van Genève, gehoord de vroegere predikanten, Farel en Viret, de beschuldiging van Trollet ongegrond had moeten verklaren. Maar Trollet veroordelen, neen, dat vond de Raad niet nodig.

De afhandeling van deze zaak in de Raad, waarbij dus Farel en Viret aanwezig waren, had wel tien (!) dagen in beslag genomen!

We gaan nu weer plaats nemen onder de prediking van Calvijn in dat zéér bewogen jaar 1552.

45. *Weer luisteren naar Calvijns predikaties.*

Speciaal voor het volk des Heeren, voor Christus' Gemeente, was de preek over Hebréeën 13:13.

„Zo laat ons dan tot Hem uitgaan buiten de legerplaats, Zijn smaadheid dragende.”
Slechts enkele fragmenten.

We moeten verzekerd zijn van de zaak, waarvoor wij strijden. (31)

Het is noodzakelijk, dat wij van onze kant een zeker en ontwijfelbaar getuigenis hebben van de leer, die wij onderhouden. (31)

Zo'n zekerheid, noodzakelijk om Christus' smaadheid te dragen, betreft niet alleen, dat wij weten te onderscheiden tussen de ware godsdienst en de misbruiken of dwaasheden der mensen, maar dat wij ons ook door het wáre geloof verzékerd houden van het hemelse leven en van de kroon, die ons daarboven beloofd is, indien wij hier beneden gestreden hebben. (32)

Aan de ene kant moeten wij goed wéten, wat ons christendom is; wat het geloof is, dat wij hebben te volgen en te behouden; wat de wet is, die God ons heeft gegeven, en dat wij in de leer wel zó onderwezen zijn, dat wij bij machte zijn, al de onwaarheden, dwalingen en bijgelovigheden, die satan ingevoerd heeft om de zuivere inhoud van het Evangelie te verderven en te brandmerken, naar de Schrift te weerleggen. (32)

Het is nodig, de majesteit van de Heilige Schrift te verstaan; bij het lezen der Schrift te bedenken, dat wij op de school der engelen zijn. (33)

Hier hebben we het middel om ons voor te bereiden op het lijden onderwille van het Evangelie, namelijk, dat wij overtuigd zijn van de ware godsdienst en van de leer, die wij moeten handhaven. (33)

Maar daarenboven moeten wij, verzekerd van de goede zaak, met bezieling, zoals het behoort, God door alles heen volgen, waar Hij ons roept. (33)

Zijn Woord zal zo'n overmacht over ons hebben, als het dit waardig is. En voorts zullen we deze wereld moeten verlaten en alles er op zetten om het hemelse leven te zoeken. (33)

Calvijn klaagt dan bitter over de zeer geringe ijver in de ge-

meente voor de zaak des Heeren. Zij is huiverig en vreesachtig om zich in de strijd te begeven. En dat, terwijl de Heere haar de grote schatten van Zijn heilgeheimen geopend en ontvouwd heeft.

Wat zal dat zijn, zoveel van de waarheid Gods gekend te hebben en zo weinig moed gehad te hebben, deze te handhaven! roept Calvijn uit.

En hij vraagt zich af, hoe daar ooit verandering in kan komen.

Bedenk allereerst, hoe kostelijk voor God de belijdenis van ons geloof is.

Maar voor velen is hun leven, dat niets waard is, van meer waarde, dan de eer van God en het heil van hun zielen (35).

Ons leven moet gericht zijn om God te verheerlijken, opdat Hij onze eer zij en onze heerlijkheid.

Wat moet ons levensdoel zijn?

God te eren, ons te laten leiden tot Hem, als kinderen van een goede Vader, opdat wij na de reis van dit vergankelijk leven voleindigd te hebben, ontvangen worden in Zijn hemelse erfenis.

Zie, dat is het voornaamste, ja, zelfs het één en al!

We moeten bedenken, dat Calvijn predikt in Genève; een stad, die keer op keer in gevaar is, overweldigd te worden door de machtigen dezer wereld, die Gods kerk ten gronde willen richten. Wat wil de duitse keizer? Wat voert de koning van Frankrijk in zijn schild? Wat onderneemt de hertog van Savoye, aangevuurd en betaald door de paus van Rome, terwijl hij binnen Genève en rond Genève nog steeds zijn aanhang heeft, sinds hem nu dertig jaar geleden Genève ontnomen werd?

En dan, de gruwelijke vervolgingen. Wie denkt hier niet aan de vijf jonge predikanten, die in Lausanne hadden gestudeerd en naar Zuid-Frankrijk reisden om daar het Evangelie te verkondigen. Op 1 april 1552 waren ze, op de reis daarheen, in Lyon gevangen genomen.

Later zullen wij nog wel de ontroerende brief van Calvijn lezen, die hij op 10 juli 1552 aan hen schreef, toen ze ter dood veroordeeld waren.

Voor hen was het praktijk: „Laat ons dan tot Jezus gaan buiten de legerplaats, Zijn smaadheid dragende.” Zij werden naar 1 Thess. 3:3 geroepen tot lijden; geroepen zijn zij de weg

te gaan, die Jezus ging.

Met dit alles als achtergrond preekt Calvijn:

Ook al zouden de zwaarden nog niet voor ons ontbloot zijn, noch de vuren aangestoken om ons te verbranden, Hebr. 13:13 wijst ons er op, dat wij niet in waarheid met de Zoon van God verbonden kunnen zijn, als wij in deze wereld vastgeworteld zijn. Daarom moet een christen, ook als hij het rustig heeft, altijd gereed staan om de strijd te beginnen.

Tot onze troost zegt de Heere in onze tekst, dat wij in het lijden om het Evangelie als van stap tot stap de Zoon van God moeten volgen en Hem tot een Leidsman moeten hebben.

Wanneer ons geboden wordt, Jezus Christus te volgen, is Zijn geleide té schoon en té eervol om haar af te slaan. Lid van het lichaam van Christus te zijn en geoefend te worden in velerlei beproevingen, die twee dingen zijn niet te scheiden. God wil, dat wij Zijn waarheid verdedigen, een eer, die zelfs de engelen van het paradijs niet te beurt valt (38).

Ik zeg dit, opdat zij, die nog niet in direkt gevaar zijn, niet denken, dat deze waarheid voor hen overbodig is. Zij zijn op het ogenblik niet in handen van tirannen, maar weten zij wat God hierna doen zal? (44).

Calvijn wijst op de martelaren. Van die dagen! Hij vertelt in zijn preek over een jonge man in Doornik, die wegens zijn geloof in Jezus Christus was veroordeeld om onthoofd te worden, indien hij niet heel spoedig zijn ketterse gevoelens herriep.

„Wat wil je?”

Zijn eenvoudig antwoord was: „Hij, Die mij de genade zal geven om geduldig voor Zijn Naam te sterven, zal mij ook genade geven om deze gewelddadige dood te verdragen.

Calvijn zegt:

„Dat is maar niet een uitspraak van een sterfelijk mens, maar zij is afkomstig van de Heilige Geest (49).

We hebben al eerder opgemerkt, dat Calvijn in zijn preken de Schrift zéér nauwlettend volgt.

„Zo laat ons dan tot Hem uitgaan buiten de legerplaats, Zijn smaadheid dragende,” spreekt Gods kinderen aan; hier met „ons” aangeduid.

Heeft Calvijn dat als uitgangspunt dat iedere gedoopte, ieder, die belijdenis heeft gedaan, tot het volk Gods behoort en de genade der wedergeboorte deelachtig is?

Geen sprake van! Hij weet, dat de Heere alléén degenen kent, die de Zijnen zijn. En dat deze er zijn, ook in zijn gemeente, als enkele korrels graan tussen een grote hoop kaf. En hij heeft wel degelijk een onderscheidende prediking. We noemen slechts het volgende uit de preek over Hebr. 13:13.

Wij zijn naar ons oordeel, zulk grote geleerden, dat het haast niet beter kan. En werkelijk wat de kennis der Schrift aangaat, heeft God ons zozeer verrijkt, als het in geen eeuw geweest is.

Toch... is er nauwelijks één druppel ijver in velen te vinden (34).

De Zoon van God biedt ons een rang en stand onder Hem aan, maar ieder trekt zich terug.

Wij zijn er al te zeer op gesteld, ons genot te zoeken in de tegenwoordige dingen.

De werkelijkheid is, dat we niet anders doen, dan aan het lijden voor de belijdenis der waarheid te ontkomen. En dit moet ik zeggen van het grootste deel.

En toch is de vervolging een echte hoeksteen, waardoor God aan het licht brengt, wie de Zijnen zijn.

Dat is wel een scherp-onderscheidende prediking. Calvijn gaat uit van de voorwerpelijke geloofszekerheid, dat de Heere, waar het Woord zuiver gepredikt wordt, de sacramenten rein en zuiver bediend worden, het bloed van Christus niet onvruchtbaar zal zijn en de Heere door Zijn Geest naar Zijn eeuwig voornemen de Zijnen zal roepen, wederbaren en zal begenadigen met het waar zaligmakend geloof. De levende Gemeente des Heeren die de Heere alleen kent („ons” in Hebr. 13:13) moet hij in de prediking zeggen: „Laat òns dan uitgaan...” En hij zegt, wat de Heere van hen eist en belooft.

Maar wanneer Calvijn dan ziet op zijn gemeente, laat hij scherp en duidelijk horen, hoe ver, en Gods volk daarv. verwijderd kan zijn, en hoe dit op weerstand stuit bij allen, die het geloof in Christus niet deelachtig zijn.

Ieder, die luisteren mag, kan horen, hoe hij of zij er voor

staat, wanneer het zover zal komen, geroepen te worden, de smaadheid van Christus te dragen. Met name als het er op aan zal komen, het leven en het sterven te geven in de hand des Heeren, Die voor de Zijnen een eeuwige erfenis heeft weggelegd in de hemelen.

Een en ander zal ons duidelijk worden, wanneer wij de vierde preek uit genoemde bundel doorlezen.

De tekst is:

Mijn hart zegt tot U: Zoek Mijn aangezicht.

Ik zoek Uw aangezicht, o Heere!

(Ps. 27:8).

(Vertaling van Calvijn).

Zeer kort verklaart Calvijn de tekst:

De hoofdzaak is hierbij, dat de Heere al Zijn gelovigen opwekt en aanspoort, Zijn aangezicht te zoeken.

De Schrift noemt het heiligdom en de ark des verbonds Zijn aangezicht. Naar Zijn welbehagen wil Hij Zich aldaar openbaren en geeft Hij ons daar tekenen en bewijzen, waaraan Hij door ons gekend wordt.

„Zoek Mijn aangezicht.” Hier opent de Heere ons de poort om het eeuwige leven in te gaan. Jezus Christus werd er geopenbaard. In Hem vertoont de Heere Zich. (70,71).

Uit het verband blijkt duidelijk, dat Calvijn met het herhaalde „ons” de gelovigen, Gods volk, hierin betreft.

David was door genade één van Gods gelovigen.

Hij was een mens, die toch wel aan dezelfde hartstochten onderhevig was, als die ons kwellen en in onrust houden. Maar tegen de vele gevaren van verleiding ziet hij op wat de Heere hem toont. God spreekt, en zegt: Zoek Mij! David mag antwoorden: Ja, mijn God, ik zoek U! (70,71).

David, die deze waarheid overlegt in zijn hart, wekt hierin alle gelovigen op, dat zij het aangezicht des Heeren moeten zoeken, zich er op moeten toeleggen, dit te doen. Anders zou het voor God vergeefse moeite zijn, hem op te roepen tot het zoeken van Zijn aangezicht (73).

Calvijn gaat er nu op in, hoe dit zoeken van Gods aangezicht

in de praktijk der Godzaligheid, geleid door Gods Woord en Geest, door Gods kinderen wordt beoefend. Maar dan wijdt hij het grootste deel van zijn preek aan de zovelen, die zelfs de uitwendige middelen, die de Heere heeft aanbevolen om te komen tot het zoeken van Gods aangezicht, versmaden (71).

Wel is de Heere ons verschenen in Zijn Zoon, Die Zijn levend beeld is en wil Hij in de Persoon van Hem in volmaaktheid gekend worden. Maar Paulus verklaart tevens in 1 Cor. 4:4, dat het Evangelie de spiegel is, waarin Jezus Christus aanschouwd moet worden.

Wij moeten de Heere zoeken door deze mindere middelen (waaronder Calvijn ook de sacramenten rekent) (72).

Betonen wij (de hoorders. K.) ons geheel toegankelijk voor wat God ons zegt: „Heden, zo gij Zijn stem hoort, verhardt uw harten niet?” (Ps. 95:8) (73).

Er zijn echter weinigen, die daarnaar handelen.

Een groot gedeelte zegt, om zich gerust te stellen: „Ja, het is waar; men mag niet tegenstreven.”

Maar het is nog wat anders, het met de mond te be-amen, dan het te laten doordringen tot het hart (73).

Zeer ernstig en diepgaand gaat Calvijn er dan op in, de redenen op te sommen die het grootste deel der gemeente er van weerhoudt, de middelen waar te nemen, die de Heere voor Zijn kinderen heeft verordeneerd om gereinigd en genezen te worden van hun dodelijke zondekwaal en hersteld te worden in de gemeenschap Gods (78).

Ik bedoel daarmee de leer van het Evangelie, dat gepredikt wordt, de sacramenten, wanneer men die gebruikt, zoals het behoort, de publieke gebeden en al wat ons kan aansporen en opwekken, niet vergiftigd te worden door de verzoeken der wereld (78,79).

Het zou wel noodzakelijk en nuttig zijn, óók voor onze dagen en voor ons (als kerkmensen) naar Calvijn te luisteren. Hij kent de gemeente, die samenkomt in de St.Pierre, door en door.

We kunnen slechts enkele zaken, die Calvijn in deze preek zijn gemeente voorlegt, noemen.

1. Wat zullen wij in de kerk doen, waar wij onenigheden en ergernissen zien?

Calvijn zegt het wenende:

Er zijn hier zovele losbandige lieden, die het Evangelie te schande maken door hun bandeloos leven.

Er zijn levensgenieters bij, die naar niets anders vragen, dan naar goede sier en zich medeplichtig maken aan zonden van de ergste misdadigers, omdat zij hen in hun slecht leven ongemoeid laten (79).

Maar dan houdt Calvijn hun de Heilige Schrift voor. Hij wijst hen op de toestand van de kerk tijdens de regering van Saul. Een groot deel van het volk hing het kwaad aan en gaf aan de ongerechtigheden voedsel, door ze te koesteren (80).

De kerk Gods was dus vol van allerhande bederf, maar David had er toch geen afkeer van, er heen te gaan. En het verlangen daarnaar is nogal bekoeld in ons midden. Zo is er thans genoeg, wat onze ergernis opwekt. Maar God roept ons tot Zich; Hij wil, dat wij in het aanschouwen van Zijn aangezicht zo'n vreugde zullen vinden, dat wij het overige met geduld verdragen. Want dit is toch het schild en de toevlucht van alle ware kinderen Gods, dat zij buiten het aangezicht Gods niet kunnen leven, hoe ook satan woedt om hen er van af te trekken (81).

Als wij alles bij elkaar nemen, is het niet anders, dan gebrek aan vertrouwen, dat de meesten terughoudt (81).

Om kort te gaan, het lijkt wel, of velen hun zaligheid zoeken in het afkeren van God, want het komt hun voor, dat zij de wereld te rijk zijn, wanneer ze de meest ijdele uitvluchten ter wereld hebben gevonden.

2. Onder Calvijn's predikatie zaten, zoals bekend, heel veel mensen, die met hun gezinnen met name Frankrijk waren ontvlucht, waar de gereformeerden vervolgd werden. Ze waren meest arm en werden door de oude Geneefse bevolking niet behandeld, zoals behoorlijk was.

Velen onder hen zijn teleurgesteld. Speciaal ook tot hen richt Calvijn zich:

Men heeft zijn land verlaten om daarheen te gaan, waar men God vrij kan dienen en waar de waarheid van het Evangelie hun getrouw gepredikt wordt.

Maar nu komt het er op aan, zich in de praktische toepassing van dit alles dag aan dag te oefenen, zich daarin sterk te maken door een vaste gewoonte.

Veel dingen kunnen ons mettertijd overkomen en zijn inderdaad reeds op komst; dingen, die hen zouden kunnen ontmoedigen, die eerst zo grote ijver hadden.

Zij toch, die zich voegen bij de kerk des Heeren, worden niet altijd bejegend, zoals zij dat verdienen. Dikwijls is de gang van zaken in de kerk verdorven, zodat zij, die de eersten verdienden te zijn, achteruit gezet worden.

Laten Gods kinderen onder hen zich evenwel leren troosten met dit éne woord: wij zijn tòch van het huis Gods. Laat het u genoeg zijn, dat God ons de eer aan doet, ons tot Zijn paleis en tot Zijn heiligdom te rekenen.

Indien wij tot de kerk van God behoren, leidt Hij ons met zo'n vertrouwelijkheid in de grote en bewonderenswaardige verborgenheden van Zijn wijsheid in, als een vader omgang heeft met zijn kinderen.

Wie mort en zich beklaagt, en zich afvraagt, wat hij begonnen is, toont duidelijk, dat hij niet de raad van onze Heere Jezus opgevolgd heeft: vóór men begint te bouwen, eerst te berekenen, wat de voltooiing kosten zal.

Toch hoort men niet anders dan beklag.

Gave God, dat zulke mensen ergens elders een goed heenkomen zochten! (89,90).

Dat was wel zeer scherp gezegd!

Het zijn er maar weinigen, die er met David tevreden mee zijn, achteruit gezet te worden en liever aan de dorpel in het huis van God te verkeren, dan lang te wonen in de tenten van de goddeloosheid (Ps. 84:11). Ieder zou graag in een ligstoel gedragen worden om God daar te aanbidden, waar hij er de vrijheid toe heeft. En verder zouden dan tegelijk landerijen en andere bezittingen, de broodwinning, krediet, gemeenschapsbanden en alle andere geriefelijkheden moeten volgen.

Maar wat is Jezus Christus ons waard, als men zo handelt?

Hoewel wij van geen waarde zijn, heeft Hij de Zijnen in Zijn onschatbare goedheid zoveel waard geacht, dat Hij Zich terwille van hen niet gespaard heeft.

Verkoopt al wat ge in de wereld hebt voor het Koninkrijk der hemelen, wetende, dat het een kostelijke parel is, die honderdduizend maal meer waard is dan alles, wat de mensen verlangen en op prijs stellen.

46. *Terugblik op de preken van 1552*

We hebben Calvijn als predikant beluisterd in het jaar 1552. Onder welke omstandigheden, ook daaraan hebben we aandacht besteed. De preken over de Kerk waren bedoeld, om vanuit het Woord des Heeren de gemeente onderwijs te geven in wat het zeggen wil: met het volk des Heeren op te gaan en te verkeren onder de prediking van Gods Woord, onder de reine bediening der sacramenten.

Hoe kan het anders: deze preken waren óók ten aanzien van Gods kinderen ontdekkend, scherp en anderzijds vertroostend.

Ze waren ten aanzien van hen, die wèl meeleeften met het volk des Heeren, „Christus” Gemeente, in hoge mate waarschuwend; één oproep tot het afleggen van alle uitvluchten om zich te onttrekken aan de hoge ernst van het volgen van Christus, ook (en juist) in wegen van verdrukking en vervolging.

47. *1555 De preken over de Tien Geboden*

Wanneer we nu Calvijn als predikant gaan beluisteren, enkele jaren later, in de lente en de zomer van 1555, moeten we opnieuw trachten na te gaan, onder welke omstandigheden Calvijn toen preekte en waarom hij juist tóen zo heel veel aandacht heeft besteed aan de decaloog, de Tien Geboden.

Op 20 maart 1555 begon Calvijn in de weekdiensten met de behandeling van het Boek Deuteronomium. In totaal zijn het 41 preken geworden. Toen Calvijn kwam bij Deut. 5, waarin, evenals in Exodus 20, de heilige wet staat te lezen, heeft hij apart gebod na gebod behandeld in 11 preken. Over het 4e gebod preekte hij tweemaal.

In de vertaling van Ds. J. Douma en Ds. W.H. v.d. Vegt, uitgegeven bij Wever in Franeker onder de titel „Het Gepredikte Woord”, Deel IV, beslaan deze preken ongeveer tezamen 170 bladzijden, ongeveer 16 pagina's per preek.

In tegenstelling tot de preken over de Kerk, die specifiek bestemd waren voor de Gemeente in die dagen en onder die

omstandigheden, zouden deze zoëven genoemde preken zeer geschikt zijn om in de gemeente, als er leesdienst is, gelezen te worden. Ze bevatten immers een zeer nauwgezette exegese van ieder gebod van Gods heilige Wet, toegepast op het leven der Gemeente, op het hart gebonden van allen die met de „schaapkens van Jezus kudde” samenkomen onder de bediening van Gods Woord en samenleven in één kerkelijk verband.

Zij bevatten echter méér. Want Calvijn kent de Tien Gebeden drieërlei taak toe. Zij is niet alleen de regel, waarnaar de Gemeente des Heeren, die God in Christus verlost uit haar ellende en schuld, haar leven moet schikken en richten tot Gods eer in ware gehoorzaamheid en dankbaarheid voor de verkregen verlossing (Zie Institutie II. VII,12), maar zij is ook uitdrukking van Gods wil, waarnaar de menselijke samenleving (gezin, staat, maatschappij) zich moet richten (Zie Institutie II, VII, 10); en ook is zij de tuchtmeester tot Christus, wanneer Gods Geest de Wet voorhoudt als een spiegel, en de zondaar ontdekt aan zijn schuld en ellende, aan zijn geestelijke doodstaat, waarin hij van nature verkeert.

Wanneer Calvijn in deze elf preken over de decaloog, gehouden van 7 juni tot 5 juli van het zeer bewogen jaar 1555, de gemeente te Genève voorhoudt op eenvoudige wijze, welke de Schriftuurlijke beginselen zijn, waarnaar zij haar leven moet inrichten, zonder daarbij te spreken over speciale misstanden en zonden, die toen in zijn gemeente huizenhoog oprezen, moeten we ons afvragen, waarom hij dat toen zo heeft gedaan. Hij had het anders kunnen doen. We denken aan de catechismuspreken over Zondag 34-44 van bijvoorbeeld Bernardus Smytegelt, die zijn gemeente haar zonden heel concreet onder ogen brengt. En Calvijn (we zagen dat in de preken over de Kerk uit het jaar 1552) schroomde daar beslist niet voor.

De zeer precaire situatie in Genève liet dit echter niet toe. Hij heeft, smekend om de krachtige werking van Gods Geest bij de bediening van Gods Woord, zijn gemeente bepaald bij het haar ook bijzonder aangaande heilig gebod.

In Deel III hebben we uitvoerig stilgestaan bij de buitengewoon felle tegenstand tegen het werk der Reformatie, dat de Heere, met name door Zijn dienstknecht Calvijn, in Genève was begonnen. Op 16 januari 1555 hadden de Libertijnen onverwacht bij de verkiezingen voor de Raad van Genève een gevoelige nederlaag geleden. In plaats van daarin te berusten, grepen hun leiders alles aan om Calvijn in Genève het le-

ven onmogelijk te maken. Zo kwam het op 16 mei 1555 tot een samenzwering tegen Calvijn, die door Gods hand het tegendeel uitwerkte van wat beoogd werd. De leiders van de samenzwering werden deels gegrepen en gevangen gezet; anderen vluchtten en gaan dan vanuit de omgeving van Genève op allerlei wijze proberen, toch hun satanisch doel te bereiken: de dood van Calvijn; het werk der Reformatie moest tot de grond toe worden afgebroken. En deze heren ontvangen, eerst meer verborgen, straks meer openbaar, de krachtige steun van de Raad van Bern, die hoewel in naam anti-rooms en pro-Luther, niets moest hebben van de leer der reformatoren; zeker niet van Calvijn, die stond in een duidelijke Schriftuurlijke, gereformeerde levensstijl.

Wie maar Calvijn's leer aanvalt, vindt steun in Bern.

48. *De bange situatie in 1555*

Dit alles deed Calvijn op 15 mei 1555 schrijven (de dag vóór de samenzwering) aan zijn vriend Farel te Neuchâtel:

Welk een donkere stapels wolken de duivel rondom ons opbouwt, torenhoog, het heeft geen zin, het te schilderen.

De hele omgeving is tegen ons ontvlamd. Dagelijks wordt nieuwe brandstof aangedragen. Alsof de bozen mij nog niet genoeg opgewonden onderuit halen, wordt hun onbeschaamdheid ten top gevoerd, omdat ze daarmee degenen, die de macht in handen hebben, een groot genoeg doen.

Men begint al openlijk te verkondigen, dat mijn boeken in beslag genomen moeten worden. Reeds eerder is men daar indirekt mee bezig geweest.

U, lieve Farel, smee ik, gedenk toch onzer in uw gebed. Ik laat nog veel weg om u niet vergeefs met mij te kwellen.

Laten we het niet uit het oog verliezen: deze „bozen”, die met alle Genève's de kerkenorde in 1541 hadden aanvaard en trouw hadden beloofd, kwamen in de kerk, onder de preek van Calvijn, en trachtten door te dringen tot het Heilig Avondmaal!

's Nachts, 16 mei 1555 trachtten de aanhangers van de tegen Calvijn opererende Libertijnen het huis binnen te dringen van één der meest geziene franse vluchtelingen, die zich in de

loop der jaren in Genève hadden gevestigd. In het tumult, dat ontstond, trad één der raadsleden, die de staf droeg, (teken van zijn waardigheid) op tegen de voornaamste gangmaker, Perrin. Deze trachtte hem die staf te ontfustelen. Teken van verraad!

Alles loopt uit op grote verwarring. De hoofdleiders, de gebroeders Comparet, worden gevangen genomen door de Raad, die de zaak goed in handen heeft. Terwijl de Raad hen ondervraagt, vlucht Perrin, de grote aanstoker, de stad uit. Met zijn voornaamste handlangers, o. a. Bertheliers.

49. *God, Die helpt in nood*

Op dezelfde avond, waarop Calvijn was begonnen met de preken over de Tien Geboden, heeft hij aan de invloedrijke predikant Bullinger te Zürich (hij was de opvolger van Zwingli), in een lange, bewogen brief verslag uitgebracht van wat er in Genève was gebeurd.

Onderaan de brief lezen we:

Genève, 5 juni 1555, ongeveer 9 uur 's avonds.

Uit deze brief nemen we slechts dit over:

Het resultaat was geheel anders dan de oproerlingen zich hadden voorgesteld.

Hun plan was, wanneer iemand van de franse natie (aanhangers van de fransman Calvijn. K.) naar buiten kwam, hem te doden, een triomfgehuil aan te treffen en dan tegelijk de vier raadsleden, de eerste en voornaamste leden van de Raad (ze stonden aan de kant van Calvijn. K.) af te maken.

De Heere echter heeft hen hun masker afgerukt en heeft hen te schande gemaakt.

Sindsdien is er in de stad nog de nodige opwinding. Maar de publieke rust wordt daardoor niet gestoord.

Calvijn heeft zich, wanneer vanuit Genève en van buitenaf een teugelloze laster tegen hem losbreekt, opnieuw verdedigd in een nog langere brief dan die van 5 juni 1555 tegenover Bullinger, de enige man, van wie hij hoopt, dat hij Calvijn zal verdedigen, wanneer de hele affaire ter sprake zal komen in de vergadering van de in een verbond (eedenootschap) verenigde zwitserse protestantse kantons. Een brief van wel zeker zestien kantjes!

Calvijn verdedigt de Raad van Genève, die beschuldigd werd, ten onrechte de oproerdraaiers zwaar te hebben gestraft. (Over de gevluchte leiders, Perrin en Bertheliers, werd bij verstek het doodvonnis geveld.)

U zoudt, wanneer u hier was, ervaren, dat onze Raad traag en zeer toegeeflijk heeft gehandeld. Maar het is beter, in deze richting te falen, opdat dan niemand zich kan beklagen, dat men onbezonnen, zoals dat in de hitte van de hartstochten kan gebeuren, gewoed heeft.

De Heere geve, dat de herinnering aan de bevrijding ons steeds tot dankbaarheid nope en dat Hij ons houdt bij het volbrengen van onze plicht.

U hebt mij twee keer vermaand, geduldig te zijn. Ik moet u zeggen, dat ik reeds menige smaad rustig heb verdragen, ja, in stilte ingeslikt heb; dat ik niet alleen de ergernis aan banden leg, maar totaal alle hartstochtelijkheid kwijt ben.

Wanneer ik evenwel met mijn zwijgen, en alles over mijn kant laten gaan, had kunnen verzoenen, die uit haat tegen mij onophoudelijk tegen Gods volk in woede ontsteken, het ware me lief geweest.

Doch, ofschoon juist daardoor hun al veel eerder opgestoken woede nog meer zal ontvlammen, is het toch mijn vast besluit, niets te doen.

Ziet u, daar hebben we de zeer wijze instelling van Calvijn, die hem deed besluiten, zijn preken over de Tien geboden in die dagen wèl te houden, maar daarin alles te vermijden om, door het direkt aanwijzen van de gruwelijke zaken, die velen uit zijn gemeente er toe brachten, satans listen uit te voeren, opnieuw het vuur van haat tegen hem en Gods kinderen te doen ontvlammen. Maar hij heeft wèl in deze preken de Bijbelse grondslag gelegd voor de praktijk der Godzaligheid, die hij zondermeer van zijn gemeente in de Naam van zijn Zender opeiste. En we weten, dat Calvijn in de jaren nà 1555, toen de crisis door Gods machtige en bewarende hand was overleefd, ook van zijn preken over de Tien Geboden rijke vruchten heeft mogen aanschouwen.

Hoewel we heel graag een en ander uit deze preken u zouden willen laten lezen, menen we, dat het nu hoog tijd wordt om tot de opzet van deze serie terug te keren en Calvijn's levenswerk, in dit geval zijn ambtelijke bediening als predikant, te belichten, speciaal uit zijn brieven.

Hoofdstuk II

Wanneer we deze brieven in de historische volgorde, waarin ze zijn geschreven, doorlezen, komen we een zeer groot aantal bijzonderheden tegen, die samenhangen met Calvijn's levenswerk als predikant. We gaan daar thans aandacht aan besteden. Telkens plaatsen we deze tegen de achtergrond van de omstandigheden, waarin Calvijn verkeerde en die hem er toe brachten de pen op te nemen en te schrijven. We plaatsen telkens de datum van de brief, de adressant en de zaak, die besproken wordt er bij. Zo krijgen we te doen met een groot aantal facetten van het levenswerk van Calvijn als predikant. Want bedienaar des Goddelijken Woords, dat was Calvijn in de eerste plaats. Daartoe was hij zich bewust, van de Heere te zijn geroepen en gezonden.

1. 1 augustus 1536

Geen nieuwe leer

In de bekende brief, die Calvijn aan zijn eerste uitgave van zijn Institutie toevoegde en aan de franse koning Frans I zond, schrijft hij o.a.

Wanneer ze onze prediking nieuw noemen, beledigen zij God ten zeerste. Zijn heilig Woord heeft het niet verdiend, nieuw te worden genoemd en van nieuwhed beschuldigd te worden.

Ja, dat deze prediking nieuw is, voor wie ook Christus nieuw is, alsook het Evangelie, daar heb ik geen twijfel over.

Maar wie weet, dat het de prediking van Paulus was: Jezus Christus is gestorven voor onze zonden en opgewekt tot onze gerechtigheid (Rom. 4:25), die vindt bij ons niets nieuws.

Dat dit zo lange tijd onbekend en begraven was, dat is de schuld van de menselijke goddeloosheid. Wanneer nu God het in Zijn goedheid ons teruggeeft, zou het juist van rechtswege wegens zijn hoge ouderdom geldend gemaakt moeten worden.

Onze tegenstanders handelen dan ook niet eerlijk, wanneer ze kwaadwillig er aan herinneren, hoeveel lawaai, oproer, strijd de prediking van onze leer teweeg heeft gebracht en welke vruchten het in veler hart draagt. Want de schuld van dit euvel wordt thans ten onrechte onze

leer ten laste gelegd. Wijt dit aan de boosheid van de satan! Het is, kunnen we gerust zeggen, het lot van het Goddelijk Woord, dat het niet opduiken kan, terwijl de satan daarbij rustig blijft slapen.

2. 21 februari 1538

De prediking van het Evangelie legt aan de gemeente verplichtingen op

Wanneer Calvijn naast Farel vanaf eind 1536 in Genève heeft gepreekt, wordt het tijd, dat het volk van Genève de reformatorische belijdenis aanvaardt en met een eed haar trouw zweert. De libertijnen komen daartegen in verzet. Calvijn schrijft daarover aan de opvolger van Zwingli, Bullinger, te Zürich.

Een gemeente, die stand houdt in deze tijd, krijgen we nooit, wanneer niet de oude apostolische kerkelijke tucht in ere hersteld wordt. In vele opzichten is men het daar hier wel mee eens. Maar het is hier niet mogelijk, de leden der gemeente er toe te brengen, dat ten aanzien van de reine en heilige bediening van het Avondmaal bindende regels worden ingevoerd. De stad is in verhouding tot haar grootte overbevolkt. Zij zou ingedeeld moeten worden in deel-gemeenten. Nu worden de ambtsdragers uit de gehele gemeente gekozen. Dat brengt met zich mee, dat het merendeel van het volk ons, ambtsdragers, meer kent als predikers dan als zielsdragers.

Welk een gedachte!!!

Naast de prediking van het Evangelie en naast het binden aan een gereformeerde levensstijl, is het beslist nodig, dat de leden der gemeente de ambtsdragers persoonlijk kennen. Geen massale gemeente. Huisbezoek!

3. 1 oktober 1538

De verdreven prediker, Calvijn en de profeet Daniël

Een paar dagen na Pasen 1538 was Calvijn (met Farel) met geweld uit Genève verdreven. De Heere heeft het zo beschikt, dat hem in Straatsburg een kleine, franse vluchtelingengemeente wordt toebetrouwd. Wanneer hij daar op een zondag in september 1538 voor het eerst heeft gepreekt, gaan

zijn gedachten uit naar zijn

geliefde broeders in de Heere, die zijn overgebleven uit de verstrooiing van de kerk in Genève.

Calvijn schrijft een herderlijke brief aan hen, waarin hij ze oproept tot eenheid en zelfbeproeving.

Dan ziet hij de profeet Daniël vóór zich.

Daniël zocht de hoofdoorzaak van de ellende, waarin het volk Israël (de gemeente des Heeren van die dagen) verkeerde, niet bij Nebucadnezar, niet bij het volk.

Daniël zag, dat de hoofdoorzaak in hemzelf lag. En ook, dat de Babyloniërs niets tegen Israël hadden kunnen uitvoeren, buiten de toelating Gods.

Zo begint Daniël met een belijdenis van zijn eigen schuld en die van de koningen en het volk Israël.

Wanneer de profeet zich zo verdeemoedigd heeft, (en wij met hem), bedenkt, dat u véél grotere oorzaken hebt gegeven, die u daartoe zouden moeten brengen.

Daniël smeekte om Gods barmhartigheid.

Wat zou het een verblindings zijn, te blijven volharden in het aanklagen van uw vijanden, zonder eigen fouten te belijden, die zeker veel groter zijn dan de zonden, die de profeet voor de Heere belijdt.

4. 20 oktober 1538

Wanneer door uw schuld Gods kerk eens schade lijden zou...

Calvijn had, toen hij uit Parijs moest vluchten, na zijn bekeering, een goed en vriendelijk tehuis gevonden bij een schatrijke edelman, de heer Du Tillet. In diens geweldige bibliotheek voelde Calvijn zich thuis. En toen Calvijn ook daar niet veilig was in Frankrijk, vluchtte Du Tillet met Calvijn naar Bazel. Du Tillet zorgde voor Calvijn's levensonderhoud.

We weten, dat Calvijn in het najaar van 1536 geroepen werd in Genève predikant te worden.

Du Tillet keerde terug naar zijn landgoed en werd roomser dan ooit.

Wanneer Calvijn uit Genève wordt verbannen in 1538, schrijft Du Tillet: Kom naar mij; ik zorg voor je levensonderhoud; kom hier rustig studeren; wat je in Genève is overkomen, dat is Gods straf.

Al eerder hebben we Calvijn's antwoord aan deze Du Tillet onder uw aandacht gebracht. Thans slechts dit:

Wat mijn terugkeer betreft (naar de roomse kerk. K.), ik moet u wel zeggen, dat ik het al heel zonderling vind, dat u daarover begint. Een weg zoeken om daarheen weder te keren, waar ik was als in de hel!!!

U moet mij toestaan, het gebod van mijn geweten te volgen, dat méér zeker is, dan het uwe; dat weet ik zeker.

Daar komt nog bij, dat ik weer een nieuw ambt heb mogen aannemen. Het was mijn wens geweest, daarvan vrij te blijven. Had ik slechts met mensen te doen gehad, die u zou aanzien als niet capabel om anderen te beroepen, dan had ik echt me niet gehaast, daarop in te gaan. Maar de meest rustigen onder hen dreigden me, dat de Heere mij zal zoeken en vinden, zoals Hij Jona gevonden heeft. Toen ze zo ver gingen, dat ze zeiden: Neem eens aan, dat door uw schuld alleen een kerk ten gronde is gegaan (Genève's kerk, naar vijanden beweren. K.), hoe zou u dan beter daarover boete kunnen doen, dan met u geheel en al te stellen in de dienst des Heeren? Hoe zou u het met de gaven, die u van de Heere ontvangen hebt, kunnen verantwoorden, een predikambt af te wijzen? Enzovoorts.

Ik wist niet anders te doen, dan hun de redenen voor te leggen, die mij er van afhielden, op hun plannen in te gaan.

Dat baatte helemaal niets. Toen dacht ik niet beter te kunnen doen, dan in zo'n donkere situatie de weg te volgen, die mij werkelijk door ware knechten des Heeren werd gewezen. Ik verzeker u, dat de zorg voor mijn lichamelijk onderhoud mij niet daartoe bewogen heeft.

5. 26 februari 1540

De Heere bekeert een Wederdoper

In Straatsburg, waar Calvijn na zijn verbanning uit Genève (Pasen 1538) ongeveer twee jaar de franse vluchtelingengemeente heeft gediend, heeft onze reformator voor zichzelf en voor die gemeente met veel zegen mogen arbeiden.

De Heere gaf Calvijn daar (hij was goed 30 jaar oud), naar hij zelf heeft geschreven, een bijzondere oefenschool.

Uit die jaren is bekend, dat Calvijn met de Wederdopers meerdere malen in het openbaar heeft gedisputeerd. Hij heeft dit met veel opening, geleid door Gods Geest, mogen

doen. Meerdere vooraanstaande Wederdopers zijn daarvoor voorgoed van hun dwalingen genezen. Zo ook een zekere Hermann. Calvijn schrijft daarover aan Farel het volgende:

Ons gemeentetje houdt zich, naar we van haar gewend zijn, heel goed hier in Straatsburg. Hermann is, als ik me niet vergis, in goede trouw tot de gemeenschap der kerk teruggekeerd. Hij heeft ingezien, dat er buiten de kerk geen heil te verwachten is, en dat bij ons de ware kerk is. Hij ziet in, dat het een afval is geweest, toen hij zich aansloot bij een van de kerk afgescheiden sekte. Voor deze overtreding, waaraan hij bekent, schuldig te zijn, heeft hij om vergeving gebeden. Hij heeft zich laten onderwijzen omtrent de vrije wil, de godheid en de mensheid van Christus, de wedergeboorte, de kinderdoop. En hij heeft deze leer aanvaard. Alleen in de vraag der praedestinatie draalt hij nog iets. De hoofdzaak, daarin valt hij me wel bij, maar hij ziet niet helder in het onderscheid tussen de voorwetenschap Gods en de voorzienigheid Gods. Hij vroeg echter, of het geen hindernis zou zijn, dat hij en zijn kinderen mochten toegelaten worden tot de gemeenschap der kerk. Ik ontving hem met gepaste bereidwilligheid. Omdat hij vergeving vroeg, reikte ik hem in de naam van de gemeente des Heeren de hand. Daarna doopte ik zijn dochttertje, dat reeds twee jaar oud is. Toen ik hem vermaande, dat hij nu ook anderen moest terugbrengen op de rechte weg, zei hij: „Dit is het geringste, dat ik mij in het opbouwen niet minder moeite getroost, dan ik vroeger deed in het afbreken.” Maar opdat wij ons in deze dingen niet beroemen, verootmoedigt de Heere me op duizenderlei wijze. Want bij ons zijn de verhoudingen niet beter dan daar, waar ze naar uw zienswijze heel slecht zijn. Maar bij alles, waarover wij ons zorgen maken, blijft altijd nog voor ons de troost over, dat wij niet vergeefs de Heere dienen, ook wanneer schijnbaar alle moeite vergeefs wordt aangewend.

6. 29 maart 1540
In eigen gemeente grote zorgen

In het „gemeentetje”, dat Calvijn mag dienen, (de franse

vluchtelingengemeente in Straatsburg), heeft de predikant óók zorgen. Hij schrijft ook daaromtrent zijn vriend Farel. We schreven daarover al eerder. Het Avondmaal wordt gevierd; komende zondag. En...

velen gaan al te stoutmoedig aan het Avondmaal. Met Pasen heb ik bekend gemaakt, dat we aanstaande zondag het Avondmaal hopen te vieren. Ik heb er bij aangekondigd, dat niemand zal toegelaten worden, die zich niet tevoren aan een onderzoek wenst te onderwerpen. Het zal heel moeilijk zijn, enige verbetering te brengen in de dwaze begeerlijkheid, waarvan enige fransen bezeten zijn. Die is nauwelijks uit hun hart uit te bannen.

7. 10 augustus 1540
Calvijn kruist de degens met Caroli

De vroegere professor aan de beroemde universiteit te Parijs, de Sorbonne, was overgegaan naar de Reformatie. Reeds in Genève (hij was predikant geworden in de omgeving van Genève) had hij Calvijn aangeklaagd wegens onrechtzinnigheid. Hij was weer rooms geworden en toch weer teruggekeerd naar de reformatorische kerken, waar hij opnieuw predikant wilde worden. Wanneer dat niet direkt lukt, beklaagt hij zich bij Calvijn. Caroli meent, dat Calvijn hem dwars zit. Calvijn pakt deze Caroli aan op de ambtelijke bediening, op het predikambt, dat hij begeert.

U zegt tegen tegenstanders van Christus, dat u weer naar de gereformeerde kerk teruggaat om ons te overtuigen van onze ketterijen. En u houdt daarbij vast aan de roem, dat u niets tegen het Evangelie wenst te ondernemen!

Hoe wilt u dat bewijzen?

Wanneer iemand, zoals u beweert, ambtshalve strijdt met een dienstknecht van Christus en hem op alle mogelijke wijze verhindert te arbeiden aan de komst van het Rijk van Christus, dan gaat het nu te ver, wanneer zo iemand beweert, dat hij aan de kant van het Evangelie staat.

Lieve broeder! zie toch steeds opnieuw, waar u zodoende terecht komt.

Wij zijn geroepen, het Woord Gods te bedienen, waaraan de Naam van Christus onlosmakelijk verbonden is. Wanneer u daaraan twijfelt, wij hebben tot onze blijdschap een zeker en getrouw getuigenis hieromtrent in ons geweten. U grijnst maar, als u wilt.

Tenslotte zult u toch moeten bemerken, dat u met uw aanval op mijn bediening de verzenen tegen de prikkels slaat.

Daar komt bij; wat voor schade kunt u ons berokkenen? U noemt ons ketters!

Hoe zo?

Die met ons zijn, zullen ook u voor een ketter houden, wanneer u thans ook uw zucht om te smaden over ons uitgiet.

Ik vrees beslist niet, dat u bij de vromen en van God geleerden iets bereikt, wanneer u mij neerhaalt.

8. *21 oktober 1540*
Terug naar Genève als predikant?

Op 21 september 1540 besloot de Raad van Genève, de verbannen Calvijn terug te roepen.

U weet uit wat we eerder hierover hebben geschreven, dat het Calvijn heel veel moeite heeft gekost, eer hij zich gewonnen gaf.

Aan Farel schrijft hij over zijn bezwaren, met name als het gaat over de prediking in Genève.

Ik geloof nauwelijks, dat mijn dienst voor de Genèveers nuttig zal zijn. Want zoals de meesten van hen zijn geaard, zullen zij mij niet en ik hen niet kunnen verdragen. Wat kan ik daar doen, wanneer ze hun predikanten wéér verbieden, gemeenschap met mij te hebben? Weet u wel, dat hebben ze vroeger ook verboden.

Daar komt nog bij, dat ik met de collega's een nog fellere en hardere strijd zal hebben dan met die van buiten Genève.

Wat vermag de kracht van een mens, wanneer hij van alle kanten zoveel hindernissen ontmoet in de bediening van het Evangelie en in heel zijn ambtelijk werk? Nu heb ik met weinigen te doen, van wie het grootste deel mij niet als predikant hoort maar naar mij opziet als leraar. (Aan de hogeschool van Johannes Sturm. K.) Ik heb nu al moeite om weinigen en tamelijk gehoorzamen leiding

te geven, hoe moet ik dan zo'n menigte als in Genève in toom houden!

9. *25 oktober 1540*
Heen en weer geslingerd

Een paar dagen later, even vóór Calvijn naar het godsdienstgesprek in Worms, door keizer Karel V bijeengeroepen, zal vertrekken, komt Calvijn in een brief aan zijn vriend Farel nòg eens terug op het beroep, dat Genève op hem doet.

Het welzijn van de kerk te Genève gaat me wel aan het hart. Ik mag de nood aldaar niet van mij afschuiven in alles, wat ik voor haar doen kan. Ik twijfel er ook beslist niet aan, dat de kerk daar in een hachelijke positie verkeert en gevaar loopt, nog meer verstrooid te worden, als men haar niet te hulp komt.

Ik ben dan ook in grote tweespalt, omdat ik aan de ene kant aan het verzoek gehoor wens te geven en mij er voor zou willen geven, naar de genade, die de Heere mij heeft gegeven, haar kerk weer in een betere toestand te brengen, maar anderzijds de opdracht niet lichtvaardig mag verlaten, waartoe de Heere mij (in Straatsburg K.) hier heeft geroepen, zonder dat ik daarvan ben losgemaakt door een goed en wettig middel.

Want ik heb altijd geloofd en geleerd, en ik kan ook thans niet tot een andere overtuiging komen, dan dat, wanneer onze Heere iemand tot het predikambt heeft geroepen in een gemeente om Zijn Woord te leren, deze zich dan ook gebonden moet weten om deze gemeente te dienen en dat hij zich niet gemakshalve mag terugtrekken, zonder de zekerheid in zijn hart en zonder het getuigenis van de gelovigen, dat de Heere hem daarvan heeft losgemaakt. Ik ben daaromtrent nog in verwarring en onzekerheid en heb de Raad van Genève geschreven, dat ze Pierre Viret uit Lausanne beter kan verzoeken te komen, opdat hun kerk niet meer verlaten zou zijn.

10. *13 november 1540*
Onder veel tranen geeft Calvijn zich gewonnen.

Het gezantschap, dat de raad van Genève naar Straatsburg zond om het beroep op Calvijn, terug te keren naar Genève, overbracht - het stond onder leiding van Perrin, de invloed-

rijke libertijn, later Calvijn's felste tegenstander, kwam in Straatsburg aan, toen Calvijn reeds naar Worms was vertrokken om daar het door de keizer bevolen godsdienstgesprek bij te wonen. Ze reisden door naar Worms. Calvijn vergadert vóór ze aankomen, met zijn collega's Bucer en Capito. Hoewel zij Calvijn heel graag in Straatsburg willen houden, menen zij onder aanroeping van de Naam des Heeren, dat Calvijn naar Genève terug moet keren. Ze zullen er bij de Raad van Straatsburg met kracht op aandringen, dat men Calvijn los zal maken van zijn gemeente en van de hogeschool, waar hij docent is.

Dan komen de heren uit Genève met brieven, waarin gesmeekt wordt, of Calvijn terug wil keren.

Calvijn schrijft daarover aan Farel:

Bewogen legden de Genève's de toestand van de kerk in hun stad ons voor. Ook uw brief en die van Viret werden voorgelezen.

Wat ik sprak behoef ik u niet te zeggen. Ik bezwoor hen op allerlei wijze, van mij af te zien. Hoe ernstig mij deze zaak was, konden ze wel zien, want ik schreide meer tranen, dan ik woorden kon uitbrengen. Twee keer onderbrak ik mijn antwoord, omdat ik in tranen uitbarstte. Ik moest me dan even verwijderen.

Ik wil hier niet verder over schrijven. Ik verzeker u, dat ik mij wel bewust ben, beslist oprecht te zijn. Tenslotte kwam ik zo ver, dat ik mij op dat moment niet verplichtte, maar wel de Genève's goede hoop gaf. Wanneer we uit Worms terugkeren in Straatsburg, is de tijd aangebroken, aan te dringen op mijn ontslag. Als het tenminste goed is, dat ik naar Genève ga.

(De Raad kan nog weigeren. En vooral de Raad van Bern, die niets van Calvijn moest hebben, kon nog tegenwerken. K.)

11. 11 november 1541

In de kerk van Genève een boos gezwel.

Het zou nog ruim een jaar duren, eer Calvijn zou wederkeren naar Genève. De rijksdag te Regensburg, waarnaar Calvijn door de Raad van Straatsburg werd afgevaardigd, zorgde voor veel oponthoud. Viret was zolang door Lausanne „uitgeleend" aan Genève. Farel kon niet helpen, omdat hij in eigen gemeente heel grote moeilijkheden had.

In september 1541 hield Calvijn in de St.Pierre zijn eerste preek. Hij ging gewoon verder, waar hij met pasen 1538 met zijn vervolgstoffen was gebleven.

Zoals was bedongen, kwam er spoedig een nieuwe kerkenorde, die door de Raad bindend het volk van Genève werd opgelegd.

Twee maanden na zijn terugkeer in Genève schrijft Calvijn aan Farel:

We hebben hier veel meer werk, dan u denkt.

We hebben hier een tamelijk plooibaar volk. Ze bezoeken de kerkdiensten en bijbellezingen tenminste vlijtig. De zedelijke toestanden zijn goed geregeld. Maar toch is er nog heel veel kwaad in de hoofden en in de harten. Wanneer dit kwaad niet van lieverlede uitgeroeid wordt, ben ik bang, dat het tenslotte komt tot het barsten van een heel boos gezwel.

Zo'n inwendig en verborgen kwaad is niet zonder grote moeilijkheden te bestrijden. Dat weet u ook wel.

12. Eind januari 1542.

Leven onder doornen.

Na een kwartaal in Genève te hebben gearbeid, stort Calvijn aan een ons onbekende vriend zijn hart uit. Van de predikanten, die na de verdrijving van Couraud, Calvijn en Farel met Pasen 1538 door de Raad van Genève worden benoemd als predikant, zijn er nog drie over: Bernard, Champereau en De la Mare. Calvijn moet heel veel geduld hebben met deze „doornen", waaronder hij moet leven, omdat...

in een vat de droesem achterblijft, die je er niet kan uitscheppen, zonder de heldere, klare wijn te bederven.

Maar de Heere staat hem getrouw bij.

Bij volksstemming is de nieuwe kerkenorde aanvaard. De censuur is weer in gebruik gesteld, zulks in verband met de bediening der sacramenten.

Omdat Duitsland geteisterd wordt door de oorlog en de pest, is een buitengewone biddag uitgeschreven. De daarbij te gebruiken gebeden heb ik geschreven. Daar aan heb ik nieuwe liturgische formules toegevoegd om bij de bediening der sacramenten een langere en meer

duidelijke verklaring te hebben. Tenslotte kwam ik bij de catechismus, bij welker opstelling de Heere mij, zoals ik mag geloven, heeft bijgestaan.

13. 10 mei 1542.
Voor het „curatorium”.

Wanneer een stad overging naar de Reformatie, en wanneer dan meestal het stadsbestuur de kerkelijke zaken regelde, was de eerste zorg: waar halen we betrouwbare predikanten vandaan? Een opleiding voor dit ambt was er niet; althans niet in de eerste tientallen jaren. In de meeste gevallen waren het dan (roomse) geestelijken, die met het volk overgingen naar de kerk der Reformatie.

In Straatsburg was Calvijn al gauw begonnen, jonge mensen, die op de hogeschool aldaar studeerden, op te leiden voor predikant. En in Genève had hij, vóór het tot het stichten van de beroemde academie kwam in 1559, ook jongemannen in opleiding. Telkens meldden zich andere personen, afkomstig uit de roomse kerk. Zo ook in januari 1542 een gewezen Karmelieter monnik, die in Lyon al verscheidene keren als „evangelische” predikant was opgetreden. In zo'n geval moest zo iemand zich voor een commissie, bestaande uit onder andere Calvijn en Viret, aan een onderzoek onderwerpen. Kon deze commissie de beweegredenen om predikant te worden overnemen van zo iemand, dan kreeg hij het nodig geachte onderwijs, moest een proefpreek houden voor de gemeente en werd dan, wanneer deze aan bepaalde eisen voldeed aan de Raad der stad voorgedragen als predikant.

In een lange bewogen brief schrijft Calvijn aan Farel, hoe dat is afgelopen met de reeds genoemde „bekeerde” monnik.

We hadden hem bij ons laten komen om zijn plannen ons voor te leggen.

„Om de kerk te dienen,” zei hij. We zeiden, dat naar Gods Woord aan dat dienen een proeftijd vooraf moest gaan. Ook ál zou er sprake zijn van kennelijke godsvrucht. Maar hij zei kortweg: „U dient mij uw vertrouwen te schenken.” Hij meende de Geest des Heeren te hebben. „De apostelen hebben onder elkaar ook nooit iemand onderzocht,” zei hij.

De gewezen monnik vertoonde daarbij zulk een hoogmoed, dat hij ons niet waardig achtte, met ons verder te spreken.

Na zijn vertrek heeft hij in een herberg beweerd, zonder dat daartoe ook maar enige aanleiding bestond, dat hij in Frankrijk veel méér geleerde mannen had ontmoet dan de heren Calvijn en Viret.

We hebben hier trouwens een groot aantal broeders, die predikant willen worden. We moeten hen te zijner tijd te woord staan. Van twee van hen hebben we wel goede verwachtingen.

(Verkort weergegeven)

14. 28 juli 1542.
Toegelaten!

De zoëven genoemde Karmelietermonnik heeft jarenlang wraak genomen vanwege het feit, dat men hem niet onmiddellijk toeliet tot de dienst des Woords. Met name Calvijn was zijn slachtoffer. In de brief van 28 juli 1542 schrijft Calvijn aan Viret het volgende:

Al onze kandidaten hebben de examenlood overleefd. De eerste heeft zich aan de gemeente vertoond, zoals we steeds hadden verwacht. Pierre is veel meer begaafd om te preken. Bij Geneston ging de eerste preek heel vlot. De vierde overtreft onze verwachtingen. Wat echter hun salaris betreft, hebben we bij de Raad niet bereikt, wat we wensten.

(Terwijl ze toch betaald werden uit de opbrengst van de kerkelijke goederen, die van de rijke roomse kerk in handen waren gekomen van de stadsregering. K.)

Calvijn zei tegen de Raad: De paus moge een dief zijn, u moet hem daarin niet navolgen. Bedenkt, dat u voor God en mensen rekenschap moet afleggen voor de wijze, waarop u omgaat met de u in de hand gevallen gelden. Ze moeten in mij geen Bileam zien, die de tegenstanders zegen bracht in plaats van vloek.

15. 19 augustus 1542
Wat valt Pierre tegen! En dan Louis!

In juli 1542 was Pierre toegelaten tot het predikambt. Zijn proefpreek was vlot geweest.

In augustus 1542 schrijft Calvijn echter aan Viret:

Pierre heeft al enige tekenen gegeven van karakter, die mij tegenvallen. Zeer zeker, wanneer het waar is, wat

Geneston mij heeft verteld. Maar omdat we een en ander nog niet voldoende hebben onderzocht, heb ik me voorgenomen, hem scherper in het oog te houden. Wanneer we ons in hem hebben vergist, waar blijft dan alle vertrouwen?

Ook Louis toont, zoals ik steeds heb gevreesd, meer lichtzinnigheid en tuchteloosheid in woord en daad, dan ons ambt van ons vereist. Maar de tijd zal hopelijk deze gebreken genezen, als tenminste niet ontbreekt bij hem, wat voor ons ambt persé noodzakelijk is.

16. 28 mei 1543

't Gevaar van allegorisch preken.

Eén van de predikanten, die de Raad van Genève na de verbanning van Calvijn met Pasen 1538 had aangesteld, was Chaponneau. Hij was later naar Neuchâtel vertrokken; was dus een collega van Farel geworden. In een brief aan de predikanten van Neuchâtel verdedigt Calvijn niet alleen zich tegen de aanvallen van deze Chaponneau op leer rondom de Persoon van Christus, maar hij waarschuwt ook tegen de allegorische prediking van deze man. Allerlei zaken en personen uit de Bijbel vat hij zinnebeeldig op. Een eikenboom is het beeld van Gods gerechtigheid. Enzovoorts. Zo komt Chaponneau tot de grofste dwaasheden. Calvijn noemt daarvan een aantal voorbeelden en vraagt:

Waarheen komen we terecht met deze speculaties?

De Heilige Geest zou zó met de duif verenigd zijn, dat deze duif een persoon werd. Ananias en Saffira zijn beelden van zondaren, zo, dat ze nog om andere zonden gestraft werden dan om hun leugen.

Zo komt hij met zijn allegorische speculaties tot grote dwaasheden. Dat verwondert mij niet. Want mensen, die geen korrel begrip hebben van de Heilige Schrift en graag met koude, smakeloze allegorieën spelen, vechten met recht voor de allegorische uitleg, evengoed als ze vechten voor huis en paard.

17. 31 mei 1544

Tumult tijdens de dienst des Woords.

De heer Castellio had Calvijn in Straatsburg leren kennen. Toen Calvijn in 1542 terugkeerde naar Genève was Castellio

meegegaan. Hij werd één der leerkrachten aan de Latijnse school.

Maar ook Castellio had aspiraties om predikant te worden. Daartegen rezen bij Calvijn en zijn collega's grote bezwaren. En wéér had Calvijn het gedaan.

Aan Farel schrijft Calvijn het volgende:

Castellio vaart, zo wild hij maar vermocht, op ons af. Er waren gisteren ongeveer zestig mensen aanwezig bij het gemeenschappelijk Schriftonderzoek. Aan de beurt van behandeling was 2 Cor. 6:14: „Laat ons ons bewijzen als de dienaren van Christus met groot geduld.”

(Vert. van Calvijn. K.). Toen spreidde Castellio op eens een wijdlopige tegenstelling ten toon om aan te tonen, dat wij in alles precies het tegendeel zijn van wat een dienaar van Christus behoort te zijn. Zo spotte hij bijna: Paulus is een dienaar van Christus geweest; wij dienen onszelf. Hij is geduldig geweest, wij evenzeer ongeduldig. Paulus heeft 's nachts gewaakt om voor de stichting der gemeente werkzaam te zijn; wij waken om spelletjes te doen. Enzovoorts.

Het was een bloeddorstig betoog. Ik heb er het zwijgen aan toegegaan om niet voor het oog van zovele vreemden een nog grotere twist op te roepen. Ik heb hem wel aangeklaagd bij de Raad.

18. 28 april 1545

Laster!

Aan het hof van de koningin van Navarre, Margaretha de Valois, die de Reformatie was toegegaan, waren twee gevaarlijke sektariërs binnengedrongen, die Calvijn hadden belasterd. Gevaarlijk! Deze koningin had steeds de uit Frankrijk verdreven christenen met veel liefde omringd. Calvijn schrijft haar o.a.:

Hoewel ik persoonlijk niets ben, heeft het Gode behaagd, mij te willen gebruiken tot opbouw van Zijn Rijk, de laster, waaraan u het oor hebt geleend, brengt dan ook met mijn persoon de zaak van het Evangelie in slechte reuk.

Ik prijs echter de Heere daarvoor, dat Hij satan niet zoveel macht over mij heeft gegeven, dat die laster enige

grond heeft. De Heere is mijn zwakheid zelfs te hulp gekomen, dat Hij mij nooit op de proef gesteld heeft, noch door foltering, noch door gevangenis.

19. 21 januari 1546

Geen beter „baan” dan die van predikant!

In Genève werd een Wederdoper gevangen gezet, die onzinnige geschriften van zijn sekte publiekelijk probeerde tegen geld aan de man te brengen. Voor de Raad gedaagd, moet Calvijn hem onder verhoor nemen. Calvijn schrijft daarover aan Farel o.a.:

Toen hij zich in het nauw gedreven gevoelde, haalde hij een gebruikelijke, lichtvaardige frase van de sektariërs te voorschijn, als zou geen mens een beter leven hebben dan een predikant.

Ik antwoordde met een paar woorden, niet om ons te verdedigen, maar om de boosheid van dit beest af te wenden. Daarop begon hij mij uit te schelden.

Dat veroorzaakte veel hilariteit. Want allen wisten, dat ik juist dit jaar een mij door hen aangeboden persoonlijke toelage afgewezen had. Ik had dit zo ernstig gedaan, dat ik hun verzekerde, dat ik geen enkele preek meer zou houden, wanneer ze bleven aanhouden. Ze wisten ook, dat ik mijn normale honorarium met 20 kronen heb verlaagd. De sektariër begon toen allen met scheldwoorden te overladen. Ik antwoordde bescheiden, dat hij wel rijk moest zijn in plaats van mij.

Hij kon aangeklaagd worden, want het stond vast, dat hij zijn vlugschriften voor twee en een halve stuiver verkocht, terwijl ze hem vier centen hadden gekost.

Maar hij begon toen over de zondeloosheid van de Wederdopers te spreken.

Hij is uit de stad verbannen.

Toen hij later toch weer in de stad verscheen, is hij met de roede gestraft, zijn boeken zijn verbrand en hem is aangezegd, dat hij op straffe van de galg nooit meer mag terugkeren.

20. 25 februari 1547

De dienaars des Woords.

De bekende en invloedrijke predikant van de Zwingliaanse

gemeente te Zürich had kritiek op Calvijn's opvatting over een dienaar des Goddelijken Woords. Calvijn antwoordt daarop zijn vriend, Bullinger o.a.:

Op tweeërlei wijze spreekt de Heilige Geest van de dienaars des Woords. Aan de ene zijde openbaart de Heilige Geest, wat ze uit zichzelf vermogen, maar ook ontkleedt Hij hen van alle macht. Daarop wijst het Woord: „Die plant is niets” enz. (1 Cor. 3:1) Een dienaar des Woords is dus, van God gescheiden, niets. En dan weer vat de Geest zijn arbeid samen met zijn dienst. Dan versiert Hij hem met heerlijke lofprijzingen. Geen dienaar des woords mag daardoor hoogmoedig worden, alsof hij wat is.

Beide openbaringen kunnen we voluit terugvinden in 2 Cor. 3, waar Paulus zijn apostelambt zo schoon prijst, terwijl hij zich niet scheidt van de Geest des Heeren; of beter, omdat hij (zoals hij het elders uitdrukt) Gods macht prijst, die in hem en in zijn prediking werkzaam was. (Bullinger had bezwaar gemaakt tegen Calvijn's uitdrukking: „De dienaar des Woords brengt de mens tot de wedergeboorte, bekeert het hart tot God. K.)

21. 28 december 1547

Preken voor dovemansoren.

In het najaar van 1547 stond heel Genève op z'n achterste benen. De libertijnse leiders overtraden openlijk de verordeningen, die bij de kerkenorde vastgelegd waren en de voor naamste van hen wilde Genève in handen spelen van de roomse franse koning. Maar ook Calvijns vrienden werden van verraad verdacht.

Preken in zo'n verwarde toestand? Calvijn schrijft daarover aan Viret:

De toestand is wel zó verward, dat ik er aan twijfel, deze kerk nog langer overeind te kunnen houden, althans door mijn werk.

Aan Farel schrijft hij:

We hebben onze mensen in de prediking enige vrees aangejaagd, maar verbetering is niet te constateren. De brutaliteit en onbeschaamdheid is zo groot, dat al ons roe-

pen en waarschuwen wel met open, maar met dove oren wordt aangehoord. Als 't er op aankomt, is bij velen de krankheid ongeneeslijk.

22. 1 maart 1548

De Heere is de Getuige van wat ik belijd.

De strijd, die Calvijn als predikant in Genève thans heeft, is zeer zwaar. Vooral ook, omdat hij in de Naam des Heeren eist, dat men niet alleen het gepredikte Woord aanhoort, maar dat men er ook naar leeft.

De tucht, die geoefend wordt, is streng. Te streng, meent menigeen. Ook Bullinger waarschuwt vanuit Zürich voor al te grote strengheid.

Calvijn antwoordt hem o.a.:

Ik ben, ook toen het gevaarlijk voor me was, overeenkomstig mijn mening voor de waarheid pal te staan, zo weinig van de rechte weg afgeweken, dat ik door mijn vrijmoedig en standvastig uitspreken van wat mijn innerlijke hartsovertuiging is, juist de meest ongenaakbaren tot enige matiging bracht.

Waarom zou ik nu zonder noodzaak mijn voornemens, mijn beginselen en mijn gezindheid veranderen? Wanneer ik daarvan de mensen niet kan overtuigen, is het mij genoeg, dat God de Getuige is van hetgeen ik belijd en wat mijn belijdenis is.

23. 19 maart 1548

Inperking van de preekvrijheid.

De felle tegenstand tegen Calvijn's prediking nam gestadig toe. Onder leiding van de libertijnen kreeg men het voor elkaar, dat de vier burgemeesters van Genève de predikanten zouden vermanen, niet met hun heftige preken voort te gaan. Calvijn schrijft daarover aan Farel:

Opdat u weet, welke bedoelingen en wat voor gezindheid men hier in Genève heeft: de vier burgemeesters moesten ons het fel prediken tegen allerlei misstanden en zonden verbieden.

De ons slecht gezinde partij was met de overwinning gaan strijken, als we niet in deze strijd hadden ingegrepen. We hebben onder het commando van onze Heere

Christus de zaak zo geleid, dat wij ons tenslotte voor onze vijanden gewoonweg schaamden (zó verslagen waren ze). Deze hele zaak heeft me meer dan tien uur in beslag genomen.

24. 1 september 1548

Laster per brief.

In de dagen, dat de ketter Servet, die in de Raad van Genève aanvankelijk gehoor vond, de hele stad op stelten zette, gingen Calvijns tegenstanders (uit angst voor deze predikant) brieven onder elkaar uitwisselen (anoniem!), waarin Calvijn zwart gemaakt werd. Wanneer deze brieven onder Calvijns ogen komen, schrijft hij aan Viret:

Aan het gezwets in de brieven, die onder de kwaadgezinden van hand in hand gaan, zit een vies luchtje. Ze maken duidelijk, dat ze me heel graag stuk willen maken en het toch niet durven wagen; of dat ze zich nog niet sterk genoeg gevoelen.

Omdat ik een goed geweten heb, ben ik niet bang voor een aanval. Ze kunnen niet dreigen met iets, dat erger is dan de dood.

Aan Farel schrijft Calvijn:

De vijand bestrijdt me niet met open vizier. Daar zouden ze tot nog toe weinig resultaten boeken. Maar ze proberen door geheim gehouden geklets het hart van de menigte langzaam van mij te ontvreemden. En daarmee hebben ze ook wel succes.

25. 22 oktober 1549

Het nut van het colloquiüm

In Genève kwamen één keer per week de mansleden samen om een gedeelte der Heilige Schrift te bespreken. Onder leiding van Calvijn. De predikanten behandelden vóór de bespreking het Schriftgedeelte bij toerbeurt. In Bern had de Raad dit verboden. En Calvijn schrijft daarover aan één van zijn collega's in Bern.

Ik wil niet verzwijgen, dat dit voorval, dat geheel onkerkelijk is, mij ten zeerste verbaast. De samenkomsten

zijn tot dusver met groot nut belegd. Ja, ze zijn noodzakelijk. Omdat alle broeders in deze samenkomsten aan de beurt komen, komt hun vlijt daarin openbaar. Worden ze nalatig bevonden, dan worden ze vermaand. Men kan daaruit bemerken, of ze de gave bezitten, op de juiste wijze en gepast de Schrift aan het volk uit te leggen. Deze samenkomsten vormen ook de beste band tot onderhouding van de eenheid in de leer. Wanneer men niet gemeenschappelijk zich over de leer beraadt, kan ieder leren, wat hem bevalt. Grotere vrijheid geeft de eenzaamheid. Er is geen beter middel om de luiheid de pas af te snijden, geen betere manier om de eenheid in de leer te bevorderen. Daar helpen allen aan mee, zij die spreken, en zij die zwijgen. En niet alleen is zulk een oefening nuttig voor de predikanten, maar ook voor de leden der gemeente, die vervuld zijn met een bijzondere ijver om de Schrift te mogen verstaan. Zij hebben er minstens tendele evenveel aan.

26. 7 december 1549

Ervaring maakt zelfs narren verstandig.

In deze brief, weer geschreven aan dezelfde collega in Bern (Müslin), komt Calvijn nog eens uitvoerig op de noodzaak der wekelijkse colloquia terug.

Wat nu de gebruikelijke behandeling van de Heilige Schrift (in de colloquia, samensprekingen) aangaat, denken we aan het oude spreekwoord: *Ervaring maakt zelfs narren verstandig*. We hebben het sedert lange tijd tot onze voldoening ervaren, dat deze wijze van Schriftuitleg een zeer nuttige oefening is voor onze broeders. Hoe minder we komen tot gemeenschappelijke uitspraken met betrekking tot de leer der waarheid, hoe groter het gevaar is, dat we te doen krijgen met verderfelijke leerstellingen. De luiaards zullen (nu de samensprekingen in Bern verboden zijn door de Raad. K.) rustig slapen. Velen zullen, ik weet niet hoe, wegdoezelen en anders ont-aarden.

27. 7 maart 1550

Hoe onstonden Calvijn's commentaren op de Bijbelboeken?

In een brief aan professor d'Enzinas, die Grieks had gedo-

ceerd aan de universiteit te Cambridge (Engeland) en juist om gezondheidsredenen was teruggekeerd naar Bazel, schrijft Calvijn:

Mijn beschouwingen over Jesaja, waarover u schrijft, dat er naar uitgezien wordt, zullen spoedig verschijnen. Gallars legt de laatste hand er aan.

Want mij blijft weinig tijd over om te schrijven. Hij echter neemt ze tijdens mijn colleges op en werkt ze dan thuis uit. Ik lees het nog eens door en waar hij mijn gedachtegang minder juist heeft weergegeven, verbeter ik een en ander.

28. 4 januari 1550

Na de preek huisbezoek.

Calvijn schrijft aan Farel over een bezoek, dat een predikant uit Lyon bij hem bracht. Deze man had godsdienstwaanzin en legde totaal beslag op Calvijn.

Toen ik op kerstdag na de preek mij veel tijd en inspanning had getroost met het doen van persoonlijk huisbezoek in een stadswijk (Calvijn spreekt over „huisinspectie”. K.), kwam ik zeer vermoeid thuis. Daar trof ik de overspannen predikant aan, die me verhinderde ook maar een hap brood te nuttigen. Toen ik naar begon te worden, 't was al namiddag, bezwoor ik hem tenslotte, dat hij me moest toestaan, een beetje te eten. Maar hij hield niet op, mij te vermoeien, totdat hij door mijn broeders weggestuurd werd.

29. Januari 1551

De school, het „zaaiveld” voor predikanten.

Met tal van groten dezer aarde heeft Calvijn gecorrespondeerd. Zo ook met de jonge, Godvrezende Eduard VI, die na de dood van zijn verschrikkelijke vader Hendrik VIII koning van Engeland was geworden.

Terstond ving Eduard VI aan met het gezegende werk der Reformatie.

Calvijn schrijft hem een uitvoerige brief, waaruit we in verband met ons onderwerp het volgende overnemen:

In het bijzonder moet het U ter harte gaan, dat de arme

kudden niet zonder herders blijven, die deze kudden in de levensweide kunnen brengen.

Omdat het schoolwezen het zaaiveld is, waarop de predikanten groeien, moet dit rein en zuiver worden gehouden.

Alle onkruid moet daar worden geweerd. Ik smeed u, Sire, op de universiteiten enige orde aan te brengen, opdat de gaven aldaar tot heilige doeleinden mogen strekken en niet aangewend worden tot onheilig gebruik en nog minder tot het opleiden van giftige ondieën, die niet anders willen, dan de toekomst vergifigen. Want zo wordt het Evangelie steeds teruggedrongen door het schoolwezen, dat toch het Evangelie ondersteunen moet.

30. *September 1551*

Jaloezie!

Enkele families, die op het platteland woonden, enkele uren verwijderd van Genève, gingen zondags te voet naar Genève om daar de preken van Calvijn te beluisteren.

Ze hebben daarvoor twee redenen: door het horen van onze preken zich in de vroomheid te sterken, waar ze zeer naar uitzien, en om enige troost te putten uit het gesprek en in de omgang met vrienden.

De dorpspredikant, Francois Maurisier, kan dat niet hebben. Hij ging 's woensdags kerk houden. Daar komen de genoemde families wel. Dan is Genève te ver. Maar dan gaat Maurisier vanaf de kansel Calvijn beschimpen. De Avondmaalsleer van „Genève” deugt niet. Op hun (stemmige) kleding maakt hij aanmerking. Zelfs liet hij onder zijn kerkleden een circulaire uitdelen, waarin hij waarschuwde tegen „zulke giftige pestbuilen”.

Hij zei openlijk:

„Met recht verdenk ik u „omdat u die Calvijn, die fabrikant van een nieuwe, valse, goddeloze leer als een afgod aanbidt.”

Sindsdien houdt hij niet meer op, mijn leer met alle mogelijke schimpwoorden te overladen.

Calvijn heeft deze Maurisier hierover aangeklaagd bij de predikanten te Bern, waaraan hij ambtelijk verantwoording

schuldig is voor zijn doen en laten.

De aangehaalde gedeelten zijn te lezen in Calvijn's brief aan de predikanten te Bern.

31. *27 januari 1552*

Lange preken. Lange gebeden.

Calvijn meent zijn vriend Farel te moeten vermanen. Dat kon toen lijden!

Ik hoor, dat uw ongewoon lange preken vele mensen redenen geven tot klagen. U hebt ons dikwijls toegegeven, dat u dit ziet als een fout, die u zoudt moeten verbeteren. Nu echter verzoek ik u opdat niet vijandig gefluister tot een oproerig geschreeuw wordt: bedwing uzelf met geweld, korter te preken, opdat u satan geen aanleiding geeft datgene teweeg te brengen, wat hij beoogt.

U weet toch, dat we ook schuldenaars zijn tegenover de onwijzen, naar Rom. 1:14? Niet, dat we door al te veel toegeeflijkheid de onwijsheid koesteren moeten, maar, we zullen moeten proberen, ze te bekeren, terwijl we hun iets geven.

U weet toch wel, dat u met eigenzinnige, prikkelbare lieden te maken hebt. Zeker, hun afkeer kan niet te grote hoogmoed voorkomen. Maar omdat de Heere ons de kansel bestijgen doet, niet om onszelf, maar om de gemeente te prediken, moeten we onze wijze van prediken zó inrichten, dat niet uit verveling verachting van het Woord Gods ontstaat.

Ook het gebed mag u eerder in de lengte uitbreiden, wanneer u voor uzelf bidt, dan wanneer u in de naam van de gehele gemeente bidt. Want u vergist zich, wanneer u net zoveel ijver, als u bezit, van allen verlangt.

(Een brief, gedeeltelijk overgenomen; vanaf het ziekbed gedikteerd. K.).

32. *1552 (zonder datum)*

Beschuldigingen.

De heer Trolliet vroeger monnik, had zich gemeld om predikant te worden. Calvijn had zich daartegen verzet. Trolliet, die stadssecretaris was, klaagt nu Calvijn aan bij de Raad van Genève.

Genoemde Calvijn matigt zich zoveel macht aan, gezien het feit, dat hij in zijn prediking schimpt en dan daarbij zich gewoonlijk erg opwindt. Evenzo weet hij wel, het leven van anderen te verdoemen, hun het oordeel Gods aan te zeggen en hun ondergang te profeteren. Hij kent zichzelf een bijzondere genade toe en roemt zichzelf als rechtvaardig en volmaakt, alsof hij geen mens ware. (Calvijn verwijst hier naar de laster, die deze Trolliet in herbergen over hem uitstort, in zijn verweer aan de Raad. Hij voert getuigen aan, die ook de preek over Hand. 13:7 hebben gehoord. Daarin had hij inderdaad zich gekeerd tegen lieden, die zijn leer in café's belasterden. K.).

33. 25 oktober 1553
Ondersteun ons met uw gebed.

Een vriend uit Zürich, Gwalter, had Calvijn in Genève bezocht. Aan Calvijns collega en vriend Bullinger, predikant te Zürich, had Gwalter verteld, hoe in Genève de tegenstand tegen Calvijn's optreden met de dag toenam en dat Calvijn wel niet lang meer in Genève zou kunnen blijven. Bullinger, hoogst verontrust, vraagt per brief nadere toelichting. En Calvijn schrijft hem o. a.:

In de preek, waarover Gwalter u sprak, heb ik inderdaad gezegd, dat ik honderdmaal liever wilde sterven, dan het heilige brood des Heeren voor de honden te werpen en dat ik er niet aan dacht, uit boze hoon tegenover het Evangelie de kerkenorde met voeten te laten vertreden. (Iemand, die Calvijn niet kon toelaten, mocht, bij besluit van de Raad van Genève, wèl aangaan! K.).
Wat ik in de preek's namiddags heb gezegd, kunt u beter zelf lezen in de preek, die onze lieve Beza liet vertalen voor u. (Uit het frans in het Duits. K.). Ze is precies zo, als ze uit mijn mond vloeide.
Deze zaak komt opnieuw voor de Raad.
Ik wil liever de kerkenorde, die bij besluit van de Raad en door het volk is aangenomen, met de dood bezegelen, dan dulden, dat ze voor mijn ogen teniet gaat. Wanneer men mij in mijn ambtsplicht hindert, wil ik liever, daartoe gedwongen, vertrekken, dan van de vrijheid in Christus af te zien, zonder welke vrijheid mijn ambt in elkaar zakt.

Toch ben ik niet zo keihard, dat mij niet de vreselijke verstrooiing van mijn kudde, die ik dan voor me zie, aan het hart gaat.

Wanneer ik echter bedenk, wat mijn geweten mij veroorlooft, dan sterkt dit mij alleen maar in mijn besluit. Gaat u voort, zoals tot nog toe, ons met uw gebeden te ondersteunen, opdat Christus deze kudde voor Zich behoude.

34. 26 november 1553
Triumfeert de vijand over Christus, Zijn leer, Zijn dienaren?

Tegen de felle tegenpartij in Genève en tegen de Raad van Genève, waarin de vijand de meerderheid heeft, zocht Calvijn steun bij zijn collega's in Zürich en bij de Raad dezer stad. Hij doet dat in de brief, die voor ons ligt. Calvijn stuurt hun nog eens de reeds ruim tien jaar geleden aanvaarde kerkenorde toe.

Deze disciplinaire ordening kan niet gematigd of vernietigd worden, zonder het gebod van Christus te verlaten of tenminste daarvan af te wijken. De Heere is mij en mijn collega's tot een Getuige van de hemel, dat sinds vier jaar de boze lieden niets hebben ontzien om de toch al middelmatige toestanden in de kerk van Genève te verslechteren. Ik heb hun heimelijke intriges van de aanvang af voorzien. Maar ik kan niet anders daaromtrent zeggen, dan dat de Heere Zijn tuchtroede toerustte voor onze ogen om ons door vrees tot Hem terug te roepen. Omdat ze doof en blind waren, kon niets helpen. Sinds twee jaar echter is onze toestand zó geworden, als leefden we onder vijanden van het Evangelie.

Nu wordt de laatste troef door hen gespeeld. Zullen ze triumpferen over Christus, over Zijn leer, over Zijn dienaren?

Barbaars plagen ze de franse christenen, die ze toch onder hun bescherming genomen hadden. Dit bereikt nu alles zijn hoogtepunt.

Zullen ze in hun hardnekkigheid de tempel Gods in een hoerenhuis veranderen?

35. 4 oktober 1554.
Een bewogen protest.
Het lijkt wel, of satan geheel Zwitserland mobiliseert tegen

de Reformatie, zoals Calvijn deze in Genève gestalte wil geven.

Hoewel dit nog nooit was gebeurd, dwingt de benauwde situatie, waarin de predikanten van Genève verkeren, hun beklag te doen bij de Raad van Bern. Deze Raad immers had het voor het zeggen in een groot deel van het westen van Zwitserland.

De brief is ondertekend door alle zeven predikanten van Genève, waaronder Calvijn. De „trouwe en christelijke overheid” wordt verzocht, niet langer toe te laten, dat de kerk des Heeren, die onder bescherming van deze Raad staat, wordt verstoord en het Evangelie deswege wordt gesmaad.

Aanleiding tot dit protest:

In een bijeenkomst van predikanten heeft één dezer dienaren des Woords, in tegenwoordigheid van veel mensen, onze broeder Johannes Calvijn zo belasterd, dat dit het gesprek van de dag is geworden in het land. Calvijn is als ketter veroordeeld. „Ketter”, een uitdrukking, die meermalen gebruikt is sindsdien.

De predikant, Zébedéc, heeft ter gelegenheid van de bruiloft van zijn dochter van de leer, die wij allen voorstaan en bereid zijn, met ons bloed te bezegelen, in zijn preek gezegd, dat deze leer een ketterij is, veel erger dan die van het pausdom. Zij, die deze leer prediken, zijn duivels en het ware beter, in plaats van die leer, vast te houden aan de mis.

Bolsec, die, zoals u weet, vanwege zijn dwaalleer uit Genève is verbannen, scheldt onze broeder Calvijn zonder aarzelen voor een ketter, een anti-christ.

(Wij vragen u: is het geen wonder van de hemel, dat het in Genève, in zovele landen der wereld, toch nog tot een kerk der Reformatie gekomen is?)

De Raad van Bern heeft zich niets van het protest van de vijf predikanten, die de gemeente van Genève dienden, aange trokken.

Terwijl de Heere in Genève op wonderlijke wijze een wending ten goede bracht (de Grote en de Kleine Raad van Genève, waarin intussen de voorstanders der Reformatie de meerderheid hadden gekregen, besloot in het vervolg de kerkenorde, zoals de kerkeraad deze wenste te handhaven, te zullen eerbiedigen, 22 en 24 januari 1555), moet Calvijn aan Bullinger schrijven (24 febr. 1555):

Terwijl wij geloven, de strijd van binnen te boven te zijn, het wat gemakkelijker te zullen krijgen, breekt plotse ling van de zijde van onze naburen (Bern. K.) de oorlog des te heviger uit. De Raad van Bern sprak niet alleen de lieden, die mij voor ketter uitgescholden hadden, vrij en liet ze vrij rondlopen, maar gaf hun zelfs nog wapenen in de hand om hun hartstochtelijke aanval op mij en onze kerk voort te zetten. Wij, die zoveel onrecht geduld hebben, worden in de aangeklaagden bank gezet. De voor naamste zaak is, dat er aan de twist geen eind zal komen, alvorens zij ons de kerkelijke tucht ontnemen en onze catechismus uit de wereld hebben verbannen.

De Raad van Bern gebiedt zelfs onze Raad, ons in toom te houden.

Hoofdstuk III

Toelichting

Terwijl we in het eerste hoofdstuk meer in het algemeen Calvijns prediking vanuit zijn brieven (en, waar nodig, ook vanuit zijn preken) belicht, hebben we in het tweede hoofdstuk meer speciaal aandacht geschonken aan meer bijzonderheden, die Calvijn als predikant ontmoette, in Genève, in Straatsburg, en van 1542 tot eind 1553 ook weer in Genève. Thans rest ons nog aandacht te schenken aan de periode vanaf 1555, toen de Heere in Genève een bijzondere omkeer ten goede bewerkte. De Raad van Genève, in januari 1555 opnieuw gekozen, stond nu geheel achter Calvijn; de kerkeraad kon veel meer zelfstandig optreden in het handhaven van de kerkorden. En de revolutie, ontketend door de onverdraagzame libertijnen (Perrin en Bertheliers) was op niets uitgelopen. De oproerlingen, voor zover gegrepen, werden streng gestraft. Jammer, dat de voornaamste aanstokers van het oproer, dat voornamelijk gericht was tegen Calvijn, kans hadden gezien te vluchten. Ze hebben, gesteund door de Raad van Bern en enkele predikanten aldaar, van buitenaf alles in het werk gesteld om toch hun doel te bereiken: de vernietiging van de Reformatie in Genève, en vanuit Genève de voortgang van de Reformatie in schier alle delen van Europa. Wanneer vanaf 1555 de Reformatie in leer en leven in Genève haar gezegende invloed kan uitoefenen en daardoor Genève wordt tot uitstralingspunt van de gereformeerde leer en het dienovereenkomstig inrichten van het leven in gezin, kerk, school, staat en maatschappij, is het opmerkelijk, dat we in Calvijns brieven bijna niets meer tegenkomen, wat betrekking heeft op Calvijns uitoefening van het predikambt in Genève zelf.

Dat behoeft ons niet te verwonderen, omdat zijn brieven vanaf 1555 voornamelijk gericht zijn aan personen buiten Genève en betrekking hebben op de voortgang der Reformatie vanuit Genève in andere delen van Europa: Engeland, Duitsland, Denemarken, Polen, Italië. Een groot aantal van Calvijns brieven na 1555 betreft de positie van de reformatorische christenen in Frankrijk, waar lange tijd de vervolgingen op felle wijze woeden.

We kunnen dan ook niet beter doen, dan vanuit deze brieven, geschreven vanaf 1555, na te gaan, hoe Calvijn de prediking van het Evangelie en de handhaving van de leer der

waarheid naar Schrift en belijdenis anderen aanbeveelt en wenst bevorderd te zien.

We citeren uit de hier bedoelde brieven, die we in tijdsvolgorde doornemen en die uiteraard handelen over de meest uiteenlopende onderwerpen. We nummeren ze maar weer voor het gemak.

1. 17 maart 1556

De nood rond de bediening des Woords,

In Genève was Ds. Abel Poupin overleden. Onverwachts werd hij weggenomen. Calvijn schrijft aan zijn vriend Farel, dat hij er niet zo heel erg om treuren kan. Zijn karakter was zo moeilijk, dat het nauwelijks te verdragen was.

Calvijn gaat dan verder:

Veel bedroevender is het afdanken van Fabri, omdat het ons ambt geen geringe schade toebrengt en dit misschien later nog groter moeilijkheden met zich zal brengen. (Ds. Fabri was geschorst vanwege het plegen van ontucht. K.).

De vraag, wie nu hun plaats zullen innemen, houdt ons vanzelfsprekend zeer bezig. Want hoewel ons hier in Genève wel enkele mensen met een behoorlijke vorming ter beschikking staan, komt toch geen hunner boven de middelmaat uit. We zullen uit moeten zien naar meer deugdelijke kandidaten van buiten Genève.

Calvijn noemt dan een tweetal personen, die Farel beter kent dan hij en hij vraagt, wat Farel van hen denkt.

Verder schrijft Calvijn nog, dat hij ter gelegenheid van de komende jaarmarkt heel wat boekjes verwacht uit Lutherse kring. Deze wil hij met Farel en Viret graag samen bestuderen.

2. 22 juli 1557

Calvijns ervaringen bij de uitleg der Psalmen.

Reeds eerder kwam Calvijns commentaar op de Psalmen ter sprake, en dan met name de zeer uitvoerige inleiding, waarin Calvijn, geheel tegen zijn aard in, uitvoerig spreekt over zijn persoonlijk leven. Hij had Psalm na Psalm behandeld in zijn wekelijkse Bijbellezingen. Deze waren door enkele toehoorders nauwkeurig, woordgetrouw en met veel zorg op schrift gesteld.

Op verzoek van vrienden heeft Calvijn deze uitgeschreven Bijbellezingen zelf verder uitgewerkt. Hij wilde daarmee tegengaan, dat de voorhanden zijnde aantekeningen niet tegen zijn wil en zonder zijn medeweten werden uitgegeven (Wat vaak gebeurde!).

Wanneer Calvijn toekomt aan een korte mededeling over de zeer zware strijd, die hij in Genève te voeren had, omdat men het met zijn prediking helemaal niet eens was, schrijft hij:

Omdat ik leerde, dat de wereld geregeerd wordt door Gods verborgen voorzienigheid, verhieven boze mensen zich en beschuldigden mij, dat ik God maakte tot een Auteur der zonde. Een ijdele laster, die geheel geen grond heeft, vindt niet altijd gemakkelijk zo gewillige hoorders; maar in het hart van veel mensen, dat bezet is door nijd en wangunst, door ondankbaarheid en boosheid, gaat het zo, dat deze mensen niet terugschrikken voor de meest dwaze en meest avontuurlijke leugens.

Anderen willen de leer van de eeuwige praedestinatie Gods, door welke Hij de verworpenen van de uitverkorenen afzondert, omverwerpen.

Weer anderen gaan over tot het verdedigen van de wilsvrijheid. En direkt drijft dan niet zo zeer de onwetendheid als wel een onbegrijpelijke drift tot het verkeerde velen in hun net. Het zou nog te verdragen zijn, wanneer iemand moeite kreeg met nu eenmaal openlijke vijanden. Wanneer evenwel mensen, die zich verbergen onder het mom van broeders, mensen, die niet alleen van het gelijke heilige avondmaalsbrood van Christus leven, maar het ook aan anderen uitreiken, ja, wanneer mensen, die louter met de tong roemen, predikers te zijn van het Evangelie, wanneer zij zulk een onzalige strijd tegen mij aanbinden, is dat niet afschuwelijk?

Daar moet ik toch met alle recht als eens David klagen: „Zelfs de man mijns vredes, op welke ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft de verzenen tegen mij grotelijks verheven.” (Ps. 41:10). En wederom: „Maar gij zijt het, o mens, als van mijn waardigheid, mijn leidsman, mijn bekende; wij, die tezamen in zoetigheid heimelijk raadpleegden; wij wandelden in gezelschap ten huize Gods (Ps. 55.:14,15).

Slaan wij de commentaar op deze tekst op, dan lezen we daar:

Als wij dus zien, hoe David niet slechts door openlijk geweld werd aangerand, maar ook laaghartig en boosaardig door zijn vrienden is verraden, dan wordt ons in zijn persoon de toestand geschilderd van alle gelovigen, opdat een iegelijk van ons zich gereed houde, om die dubbele strijd te strijden.

3. 14 maart 1558

Kerken onder een valse leer.

Een nog jonge theoloog uit Aken had zich, na zijn studie in het franse Bourges te hebben beëindigd, aangesloten bij een evangelische gemeente. Hij had Calvijn in Genève ontmoet. Teruggekeerd in Aken, schreef hij Calvijn, of hij nu wel naar de roomse kerk kon gaan om daar de preek te beluisteren. Calvijn schrijft deze jonge man een lange brief, waaruit we het volgende overnemen:

Wat nu het horen van papistische preken betreft, moet u zich wel voor twee wantoestanden wachten. Ten eerste, dat niet, aangezien deze tongenredenaar het ware Evangelie en de zuivere evangelische leer afkraakt, door ons stilzwijgend toehoren de schijn wordt gewekt, als stemden we daarmee in. Ten tweede, dat wij ook niet deelnemen aan hun bijgelovige gebedspraktijken.

Wanneer een pure nieuwsgierigheid u daar heen trekt, bent u wel heel ver verwijderd van de warme ijver, die de Heere van Zijn kinderen verlangt. Wie immers kan, onder het aanhoren van zulke laster, oprecht en van harte zeggen: „De ijver van Uw huis heeft mij verteerd en de smaadheden van degenen, die U smaden, zijn op mij gevallen?” (Ps. 69:10). Wetens en willens leent u dan het oor aan een Godslasterlijke leer. Ja, u loopt die begerig na.

Wie zich ten dezen verontschuldigt, alsof hij slechts wil luisteren en dan zijn bloedverwanten wil vertellen, wat de ware leer is, die moet wel toezien, dat dit („onderzoekt alle dingen, en behoudt het goede,” zegt men wel. K.) niet tot een dekmantel wordt voor andere gedachten. Want omdat wij allen de neiging hebben, het kruis te willen ontvlieden, zijn zij, die zichzelf op deze wijze iets op de mouw spelden, er op uit, voorwendselen te zoeken. Ons vlees is in dat opzicht meer vindingrijk dan wel goed is.

Het is bijna onmogelijk, dat het hart en het oor tegelijk niet iets verderfelijks opvangen, omdat de mens satans leugen gewillig gehoor geeft. Onder de huidige omstandigheden is het beter, ons niet te begeven in gezelschappen, waar we onvermijdelijk in de strijd betrokken worden, wanneer we niet door trouweloze traagheid de ere Gods willen verraden.

4. 26 september 1558
Farel onder censuur?

Farel had zich op hoge leeftijd in het geheim verloofd met een nog heel jeugdig meisje uit zijn gemeente. Een verloving gold in die dagen zoveel als een formele huwelijksverbintenis.

De collega's van Farel waren daar zo over ontstemd, dat ze van collega Farel eisten, dat hij deze relatie onmiddellijk verbrak.

Dat weigerde Farel. Hij trok zich in de pastorie terug. Calvijn, die van dit alles op de hoogte was, kon zijn vriend ook niet meer bereiken. Hij had hem tevoren gewaarschuwd, niet zo eigenzinnig te handelen en vóór de verloving deze zaak open en eerlijk met zijn collega's te bespreken.

Nu men tot tuchtmaatregelen wil overgaan, schrijft Calvijn aan de predikanten te Neuchâtel een brief, waarin hij clementie vraagt voor zijn vriend, hoewel hij hem niet verschoont. Deze brief heeft bij Farel zoveel kwaad bloed gezet, dat hij pas, wanneer Calvijn op zijn sterfbed ligt (zes jaar later bijna!) naar Genève reist om zijn trouwe vriend nog ééns te ontmoeten.

We nemen uit de hier bedoelde brief slechts het volgende over:

Ik ben in grote verlegenheid geraakt. Dit te meer, omdat hij (Farel) zich schijnt te onttrekken aan elke vorm van hulp.

Toch kan ik het niet laten, u te smeken, dat u in aanmerking zult willen nemen, dat hij meer dan 36 jaar lang zich trouw alle moeite getroost heeft om God te dienen en Zijn Gemeente te stichten; dat zijn arbeid tot veel zegen is geweest; dat hij steeds met grote ijver onder u werkzaam is geweest; dat u van hem heel veel goeds ervaren hebt. Dat moge u toch wel tot enige mildheid stemmen. Niet zo, dat u aan het kwaad uw goedkeuring hecht,

maar toch, dat u hem niet met de uiterste gestrengheid aanpakt.

Maar omdat het niet aan mij is, u iets voor te schrijven, wil ik slechts de Heere smeken, u zo te leiden in verstand en takt, dat de ergernis, zo het maar even mogelijk is, gestild worde en toch de arme broeder niet van droefheid omkomt.

5. 23 februari 1559
Onderlinge twist, het verderf der gemeente

Frankfort a.d. Main was een toevluchtsoord voor vluchtelingen uit alle landen, waar Rome het verloren terrein trachtte terug te winnen. We vinden daar een engelse, nederlandse, maar ook een franse vluchtelingengemeente. Vooral de grote franse vluchtelingengemeente heeft Calvijn heel veel zorg en verdriet bezorgd. Hij is er zelfs kort voor zijn sterven nog heen gereisd om daar persoonlijk orde op zaken te stellen. En meerdere brieven heeft Calvijn naar de predikanten aldaar geschreven, die ruzie met elkaar hadden. Zo schrijft hij op 23 februari 1559 aan de franse gemeente te Frankfort een zeer ernstige brief waarin hij grote bezorgdheid uit over de droeve gang van zaken aldaar.

Zeer geliefde heren en broeders. Hoewel de langdurige ziekte, waarmede de Heere mij bezoekt, me grote zorgen baart en de arme kerk in Lausanne mij nog veel meer kwelt dan mijn eigen lijden (Viret en 40 predikanten uit Waadland waren op 20 januari 1559 geschorst, omdat ze de calvinistische kerkelijke tucht wilden invoeren! K.), heb ik toch nog nieuwe smart en nieuwe angst daarboven gekregen, toen ik hoorde van de onrust, die de satan weer bij u gesticht heeft.

Calvijn schrijft dan, dat opnieuw eerzucht en vernieuwingspogingen de gemeente verstoren. Hij snijdt de bermerking af: „Bemoei u met uw eigen zaken; probeer niet uit de verte ons te regeren.” God is zijn Getuige, dat alleen zijn liefde tot deze gemeente en de zorg voor haar welzijn het motief zijn, dat hem doet schrijven.

Het grootste ongeluk is, dat uw twee predikanten met elkaar twisten. Want wanneer al twist en tweedracht tussen de leden der gemeente onderling het verderf zijn

voor Gods kerk, wat zal het dan teweegbrengen, wanneer de boden des vredes met elkaar zo'n felle strijd aangaan?

Uit het vervolg van deze brief blijkt, dat het hier gaat om het uitdragen in de prediking van allerlei bijzondere dingen, die, zoals Calvijn het uitdrukt, wel geen dwaalleer bevatten, maar wel de eenvoud van het Evangelie in verwarring brengen. Hij noemt dat een door de duivel gesmede sluwheid, omdat het bijzondere de ernst van Gods Woord wegneemt en in de schaduw plaatst.

6. 23 februari 1559

De uitleg van de Schrift gedragen door ware eenvoud.

In aansluiting aan de vorige brief geven we een gedeelte door van de begeleidingsbrief bij Calvijns commentaar op de twaalf kleine profeten, die hij opdraagt aan de zweedse koning, Gustav Wasa.

Deze zweedse edelman had in een zware strijd Zweden bevrijd van de deense heerschappij. In 1523 werd hij koning van Zweden en voerde hij in zijn vaderland de Reformatie in, naar het voorbeeld van de lutherse reformatie.

In genoemde brief vinden we de volgende behartigingswaardige gedachte m.b.t. de prediking:

Ik ben me bewust, die ik met de gaven, die de Heere mij genadig verleend heeft, proberen moet, met grote nauwgezetheid alle niet ter zake doende details weg te laten, hoewel juist deze wel er toe kunnen leiden, bij de hoorders bijval en een gewillig gehoor te vinden. De uitleg van de heilige Schrift moet veel eerder gedragen zijn door ware eenvoud. Deze is gericht op de rechte stichting van Gods kinderen, die niet tevreden zijn met de schaal, maar willen doordringen tot de kern.

Ik heb minstens getracht de geest der profeten te benaderen.

7. 26 februari 1559

Laat niet toe, dat Gods heiligdom verontreinigd wordt.

Het is wel interessant, ook eens iets te vermelden, wat Calvijn aan een nederlandse predikant heeft geschreven. Ds. Poppius, predikant te Maastricht, had Calvijn een aantal vra-

gen voorgelegd met betrekking tot zaken, die het kerkelijk leven in Maastricht betroffen. Calvijn verontschuldigt zich, dat hij slechts in het kort op deze vragen kan antwoorden.

Want u kunt niet geloven, hoeveel moeite en arbeid mijn ambt met zich brengt en hoeveel daar van alle kanten nog bijkomt ten aanzien van tal van publiek-rechtelijke en privé-aangelegenheden, die mij van mijn ambtelijk werk aftrekken.

Calvijn schrijft dan, dat hij alle vijf maanden lijdt aan malariakoorts en heel veel te bed ligt.

„Wat moet ik toch doen met zoveel onbestudeerde predikanten, die te lui zijn om bijgeschoold te worden?” had Poppius o.a. gevraagd.

Wat betreft de vraag, of niet-bestudeerde predikanten, die te lui zijn, zich te laten bewegen om bijgeschoold te worden, of die door een onrein leven de gemeente des Heeren bevleken en trots herhaalde vermaning zich niet bekeren, - moeten we hen het Avondmaal ontzeggen, ook wanneer de overheid aan hun kant staat en aandringt op grote verdraagzaamheid?

Ik denk hierover als u.

Wanneer u de middelen, die vooraf moeten gaan aan uiterste gestrengheid, vergeefs hebt aangewend, moet u toch, samen met andere broeders en collega's, wie de rechte orde in de gemeente Gods ter harte gaat, overeenstemming zien te bereiken, opdat u zulke vuile gezellen niet langer Gods heiligdom laat verontreinigen.

Is er nog hoop op verbetering, dan moet men werkelijk onder vele gebedsverzuchtingen nog enige tijd wachten. Dwingt echter hun verharding u verder te gaan, dan moet u de ambtsdragers, die moeten waken over de kerkelijke tucht, vragen, of ze met u bewilligen in het schorsen van een paar der meest schuldigen. Dat jaagt de rest schrik aan. Opdat deze strenge maatregelen niet als overdreven overkomen, moet u wel punten van aanklacht opstellen, waaruit duidelijk blijkt, dat hier sprake is van ongeneeslijke misstanden en eerdere overtredingen, die geen verschoning verdienen, omdat ze zich niet met het predikambt verdragen.

8. *25 november 1560*
Adviezen aan Olevianus

In vele brieven heeft Calvijn op deze wijze collega's van dichtbij en van verre vanuit zijn eigen ambtelijke praktijk adviezen gegeven met betrekking tot de prediking, de bediening van de sacramenten en de orde in het kerkelijk leven. We willen nog slechts één voorbeeld hiervan noemen. We kennen allen Casper Olevianus, de bekende samensteller van onze catechismus. (Met Zacharias Ursinus). In 1561 benoemde de keurvorst Frederik III de Vrome hem tot professor aan de universiteit te Heidelberg. Olevianus, één der eerste studenten aan de in 1559 gestichte academie te Genève, wordt door Calvijn in deze brief aangesproken als „mijn bes-te Caspar”. Caspar had zijn geliefde leermeester gevraagd naar de kerkenorde van Genève. Naar dit voorbeeld hoopte Olevianus ook het kerkelijk leven in De Paltz te kunnen ordenen. Calvijn schrijft dan o.a.:

De kandidaten worden door ons college van predikanten gekozen. Aan de kandidaten wordt een tekst voorgesteld. Met de exegese daarvan kunnen ze een proeve van bekwaamheid afleggen. Dan worden ze geëxamineerd over de hoofdpunten van de leer. Tenslotte moeten ze zowel voor ons als voor de gemeente preken. Daarbij zijn dan twee leden van de Raad aanwezig. Wanneer hun opleiding en ontwikkeling voldoende zijn naar ons oordeel, stellen wij hen de Raad voor onder overlegging van een getuigschrift. De Raad heeft de macht, ze af te wijzen, wanneer hij er één niet deugdelijk acht voor het predikambt. Worden ze aangenomen (wat tot nog toe steeds het geval was), dan worden hun namen bekend gemaakt, zodat, wanneer iemand van hen een of andere ons onbekende overtreding op zijn geweten heeft, dit binnen acht dagen bekend gemaakt kan worden. Wanneer dan de keuze met algemene toestemming wordt goedgekeurd, wordt de kandidaat Gode en de gemeente aanbevolen.

9. *Nog enkele bijzonder leerzame gegevens uit de brieven van na 1561*

a. Wanneer we ons niet dagelijks in de Heilige Schrift sterken, brokkelt de kennis van de waarheid die we hadden, stuk voor stuk af en verdwijnt tenslotte volledig, tenzij de lieve God ingrijpt. (16-1-1561).

b. Men heeft in die tijd (dat de Hugenoten uit de adel een opstand op touw zetten in Frankrijk tegen de roomse adel. K.) uit meerdere preken kunnen horen, dat ik deze zaak zo scherp mogelijk veroordeelde. Men kon dat zelf constateren, want ze zijn woordelijk opgetekend met vermelding van de maand en de dag. Daaruit blijkt, dat ik geen dubbele rol (dat werd Calvijn verweten. K.) gespeeld heb en niet in het openbaar verzwegen, wat ik ondergronds omwoelde. (Uit een brief van 16-4-1561 aan admiraal Gaspard de Coligny).

c. De meerderheid der mensen houdt Christus en Zijn Evangelie voor niets. Ze vleien zichzelf met valse zekerheden. Ze kennen geen vrees, hebben geen leedwezen over hun zonden, weten van geen schrik voor de toorn Gods en zien niet met een ernstig en vurig hart uit naar de verlossing, die ons alleen kan rukken uit de afgrond van het eeuwig verderf. Ze gaan op in hun genoegens, lusten en andere verlokkingen, zijn daarin gevangen, er door betoverd; de zorg voor de eeuwige zaligheid, daarover bekommeren ze zich niet. Er zijn allerlei richtingen over hen: bij de een meer overmoed; bij de ander zwakheid; bij weer een ander geestelijke bedwelming; ook wel slaperige afgestomptheid. Maar bij allen komt het neer op verachting van God, voortvloeiend uit wereldse zekerheid. (Uit een zeer lange brief aan de evangelische christenen in Frankrijk. 18-1-1561).

d. Niets houdt méér de voortgang van het Rijk van Christus tegen als het gebrek aan predikanten. (10-3-1562).

e. Hatelijkheden, smaadzucht, nijd heersen onder u, ja twist en strijd en gebakkelei. Dat zijn de vruchten van de verachting der prediking. De rechte prediking dient een teugel te zijn, die ons houdt in alle eerbaarheid en in een vroom leven. U hebt geen ijver meer om Gods Woord te gebruiken, zoals men

dat vroeger bij u zag. Dat is een heel slecht teken! Want zij, die het recht in zich opnemen om daaruit voeding te krijgen, krijgen er nooit genoeg van.
(Aan de franse christenen, 1562)

f. Wanneer de vijand u uw catechismus voor de voeten gooit (de pas verschenen Heidelberger! K.) en daarmee u beschimpt, dan verraden ze daarmee, dat ze daar nooit enig nut van zullen hebben en dat tot hun eigen schande vanwege hun domheid en boosheid.

(Brief aan Frederik III, de Vrome, van De Paltz. 23-7-1563).

10. *Het testament van Calvijn*

Het lijden van Calvijn verergert met de dag. In een brief aan Bullinger, gedateerd 6 april 1564, schrijft Calvijn daarover aan Bullinger te Zürich. Om zich te verontschuldigen, dat hij zo lange tijd niets van zich heeft laten horen. De longen vol slijm. Hij ademt kort en zwaar. Veel moeite met nierstenen in de blaas en urinewegen. 't Gaat zweren. En dan de jicht. Eten gaat niet meer. De wijn smaakt bitter.

In enkele bewoordingen deelt Calvijn dan aan Bullinger mee, hoe de politieke situatie in Frankrijk zich ontwikkelt. Plotseling stopt hij.

Nu beneemt me het hoesten de stem. Ik kan niet meer dicteren.

Op 25 april 1564 schrijft Calvijn zijn laatste wilsbeschikking.

Ik, Johannes Calvijn, dienaar des Goddelijken Woords in de kerk van Genève, gevoel me door verschillende krankheden zo verbrijzeld, dat ik niet anders kan denken, dan dat de Heere me spoedig thuis zal halen uit deze wereld. Ik heb dan ook besloten, een testament en een uiting van mijn laatste wil schriftelijk te laten beschrijven in de volgende vorm:

Op dit testament, waarover we al eerder schreven, komen we nog wel terug.

Voor ons is thans van belang:

Ik verklaar ook (na gesproken te hebben voor zijn roeping en bekering. K.), dat ik naar de mate der genade, die Hij mij verleend heeft, mij ingezet heb, Zijn Woord zuiver te leren in de prediking en in de geschriften, en om de Heilige Schrift getrouw uit te leggen.

Ook heb ik in alle strijd, die ik met de vijanden der waarheid te strijden had, nooit arglistigheid of sofisterij gebruikt, maar ik ben steeds voortgegaan met de verdediging van de zaak van Gods Koninkrijk.

Maar ach, het willen, dat ik had, en mijn ijver waren, als ik het zo zeggen mag, zo koud en lafhartig, dat ik mij oprecht schuldig gevoel in alles en overal.

Was het niet Gods oneindige goedheid geweest, dan zou al mijn hartgrondig streven niet dan rook geweest zijn; ja de gaven van Gods genade, die de Heere mij verleende, maakten mij nog meer schuldig.

Zo blijft mijn enige toevlucht dat de Heere de Vader der barmhartigheid is en dat Hij Zich ook als de Vader van een ellendige zondaar zal betonen en zal bewijzen.

Voor het overige is het mijn wens, dat mijn lichaam na mijn dood begraven worde op de wijze, zoals men dat hier gewoon is.

En zo wil ik op de dag van de zalige opstanding wachten.

We menen niet beter te doen, dan Calvijns levenswerk als predikant, belicht vanuit zijn brieven, met deze ontroerende, wel zeer ootmoedige woorden uit Calvijns testament te besluiten.